

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Anja REBEK

**VZPOSTAVITEV KRAJINSKE IDENTITETE
OBČINE BOVEC NA PODLAGI MOŽNIH
SCENARIJEV RAZVOJA**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Anja REBEK

**VZPOSTAVITEV KRAJINSKE IDENTITETE OBČINE BOVEC NA
PODLAGI MOŽNIH SCENARIJEV RAZVOJA**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**LANDSCAPE IDENTITY ESTABLISHMENT IN THE
MUNICIPALITY OF BOVEC BASED ON POSSIBLE
DEVELOPMENT SCENARIOS**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2016

Diplomsko delo je zaključek univerzitetnega študija krajinske arhitekture. Opravljeno je bilo na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Mojco Golobič, za recenzentko pa doc. Darjo Matjašec.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: doc. dr. Valentina Schmitzer
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: doc. Darja Matjašec
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Mojca Golobič
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Podpisana izjavljam, da je diplomsko delo rezultat lastnega raziskovalnega dela. Izjavljam, da je elektronski izvod identičen tiskanemu. Na univerzo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravici shranitve avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranja ter pravico omogočanja javnega dostopa do avtorskega dela na svetovnem spletu preko Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete.

Anja Rebek

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 711.163:711.3(497.4 Bovec)(043.2)
KG	krajinska identiteta/ analiza SWOT/ scenariji razvoja/ tradicionalne dejavnosti/ zaraščanje/ turizem/ občina Bovec
AV	REBEK, Anja
SA	GOLOBIČ, Mojca (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2016
IN	VZPOSTAVITEV KRAJINSKE IDENTITETE OBČINE BOVEC NA PODLAGI MOŽNIH SCENARIJEV RAZVOJA
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XII, 82, [9] str., 10 pregl., 49 sl., 5 pril., 51 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Naloga obravnava krajino na območju občine Bovec, kjer je ponekod v visokogorju še ohranjena naravna krajina, v dolinah pa se kulturna krajina v zadnjem času hitro spreminja predvsem zaradi opuščanja kmetijske rabe in posledično zaraščanja kmetijskih površin, ki jih ni mogoče strojno obdelovati. Občina Bovec počasi izgublja krajinsko identiteto. Cilj diplomske naloge je oblikovanje smernic za razvoj občine ob upoštevanju naravnih in družbenih procesov, ki so vplivali na podobo krajine, na podlagi trenutnega stanja prostora in naravnih danosti ter na podlagi globalnih gospodarskih in okoljevarstvenih trendov, da bi pripomogli k ponovni vzpostavitvi krajinske identitete Bovškega s pomočjo orodij, ki se uporabljajo pri planiranju v krajinski arhitekturi. Izvedena je bila inventarizacija prostora in analiza stanja kot podlaga za izvedbo analize SWOT, ki služi kot orodje pri oblikovanju možnih scenarijev razvoja na primeru konkretne občine. Ob upoštevanju vseh analiz so bili izdelani trije različni scenariji razvoja. Prvi je nastal na podlagi trenutnih dejavnosti v prostoru, ob nezainteresiranosti prebivalstva za razvoj, ob upoštevanju učinkov gospodarske krize in ob nespremenjeni rabi tal v občini. Drugi je bil oblikovan na podlagi neuresničenih načrtov v preteklosti in bi pomenil popolno spremembo podobe krajine. Tretji je izdelan na podlagi tradicionalnih gospodarskih panog ob upoštevanju varstva narave in kulturne dediščine ter kot poizkus prilagajanja na posledice gospodarske krize. Da bi pridobili mnenja o izvedljivosti, ekonomski upravičenosti, okoljski in družbeni sprejemljivosti, so bili v proces vrednotenja s pomočjo intervjujev vključeni tudi deležniki iz lokalnega okolja. Ugotovljen je bil interes lokalnega prebivalstva kot tudi Občine, da bi s premišljenim umeščanjem dejavnosti v prostor lahko oblikovali pestro ponudbo in ustvarili vizualno privlačnejšo podobo krajine, s čimer bi dosegli pristnost in neponovljivost Bovškega, v primerjavi z ostalimi alpskimi krajinami. Potrebno bo bolj intenzivno graditi na dodani vrednosti in višjem standardu športno-rekreativnih dejavnosti in infrastrukture, bogati programski ponudbi, ki ne zahteva velikih investicij ter vzpodbujanju tradicionalnih dejavnosti in ekološke pridelave.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 711.163:711.3(497.4 Bovec)(043.2)
CX landscape identity/ SWOT analysis / development scenarios/ traditional land use/
overgrowth/ tourism/ municipality of Bovec
AU REBEK, Anja
AA GOLOBIČ, Mojca (supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape
Architecture
PY 2016
TI LANDSCAPE IDENTITY ESTABLISHMENT IN THE MUNICIPALITY OF
BOVEC BASED ON POSSIBLE DEVELOPMENT SCENARIOS
DT Graduation Thesis (University studies)
NO XII, 82, [9] p., 10 tab., 49 fig., 5 ann., 51 ref.
LA sl
AL sl/en
AB The present thesis discusses the landscape of Municipality of Bovec, where natural
landscape is still present in the highlands, but the cultural landscape in the valley is
changing very fast. The main reason is cessation of farming and reforestation of areas
that cannot be processed by machinery. The municipality of Bovec is losing its
landscape identity. The main goal of the thesis is to establish guidelines for the
development of the municipality, considering crucial activities that had a major impact
on the development of the area and its recognition in a given period of time and also
considering environmental trends in order to establish its landscape identity or
recognition of the Bovec region. This is achieved by the tools used in landscape
architecture planning. The inventory and the analysis of the situation is the basis for the
implementation of SWOT analysis serving as a tool in establishing a possible
development scenario. Three development scenarios were created for the municipality
of Bovec. The first one was made on the basis of current activities in the area, the lack
of interest of the local public for development, the consequences of the economic crisis
and the unchanged land use in the municipality. The second scenario predicts a
complete change of the landscape identity. It was designed on the basis of the unrealized
plans for the area of the municipality which were created in the past. The third one is
designed on the basis of traditional economic sectors in order to protect natural and
cultural heritage, and, as well, to adapt to the consequences of the economic crisis. The
evaluation process also includes stakeholders from the local environment in order to
obtain the opinion on the feasibility, economic justification and environmental and
social compatibility. To conclude, there is an interest of the local population and the
Municipality itself, to achieve authenticity and uniqueness of the region, in comparison
with other Alpine landscapes. This can be done through planning specific activities
which have a major impact on diverse offer and visually attractive landscape image.
Moreover, it will be necessary to invest in the establishment of a higher standard of
sporting and recreational activities and infrastructure, to enrich the tourist offer in a
manner that do not require large investments and to promote traditional activities and
organic farming.

KAZALO VSEBINE

	str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	VIII
KAZALO SLIK	IX
KAZALO PRILOG	XII
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 HIPOTEZE	2
1.2.1 Hipoteza 1	2
1.2.2 Hipoteza 2	3
1.3 CILJI IN NAMEN NALOGE	3
1.3.1 Cilji naloge	3
1.3.2 Namen naloge	3
1.4 METODE DELA	3
1.4.1 Analiza stanja	3
1.4.2 Analiza SWOT	3
1.4.3 Oblikovanje scenarijev	4
1.4.4 Vrednotenje scenarijev	4
2 ANALIZA STANJA	5
2.1 LEGA	5
2.2 PODNEBNE ZNAČILNOSTI	5
2.3 KRAJINSKE PRVINE	6
2.3.1 Geološka zgradba in relief	6
2.3.2 Prst in vegetacija	8
2.3.3 Vode	10
2.3.4 Raba tal	11
2.3.5 Prebivalstvo in poselitev	13
2.4 OGROŽENOST ZARADI NARAVNIH NESREČ	15
2.4.1 Potresi	15
2.4.2 Poplave	15
2.4.3 Plazovi	16
2.5 VARSTVO NARAVE	17
2.5.1 Naravne vrednote	17
2.5.2 Zavarovana območja	17
2.5.3 Varovalni gozd in gozdni rezervati	18
2.5.4 Območje Natura 2000	19
2.6 GOSPODARSKE DEJAVNOSTI	19
3 ZGODOVINSKI RAZVOJ KRAJINE	22
3.1 PRAZGODOVINA	22
3.2 RIMSKA ANTIKA	23

3.3	SREDNJI VEK	24
3.3.1	Planinsko pašništvo	24
3.3.2	Melioracije na pridelovalnih površinah	25
3.3.3	Sprememba podobe naselij	26
3.4	NOVI VEK - Obdobje med 16. in 18. stoletjem	27
3.4.1	Rudarstvo in oglarjenje	28
3.4.2	Apnarstvo	28
3.4.3	Gozdarstvo	29
3.4.4	Sprememba podobe naselij	29
3.5	NOVI VEK - Obdobje velikih reform 18. stoletja	30
3.5.1	Gozdarstvo	31
3.5.2	Agrarne operacije	32
3.5.3	Sprememba podobe naselij	33
3.6	NOVI VEK - Obdobje 19. in 20. stoletja	34
3.6.1	Izgradnja trdnjav	35
3.6.2	Začetki načrtnega pogozdovanja	35
3.6.3	Sadjarstvo - nasadi murv in sadnega drevja	36
3.6.4	Uvedba novih dejavnosti	37
3.6.5	Čebelarstvo	37
3.6.6	Vodništvo in turizem	37
3.6.7	Žičnice	38
3.6.8	Sprememba podobe naselij	38
3.7	GOSPODARSTVO IN SPREMEMBE KRAJINE V 20. STOLETJU	40
4	NEURESNIČENI NAČRTI V PRETEKLOSTI	41
4.1	NAČRTOVANJE ŽELEZNICE	41
4.2	NAČRTOVANJE HIDROENERGETSKEGA OMREŽJA	42
4.3	PROJEKT »GORNJI JADRAN« - NAČRT ATC BOVEC	43
5	ANALIZA SWOT	45
5.1	ANALIZA SWOT ZA OBČINO BOVEC	45
6	SCENARIJI	47
6.1	POSTOPEK OBLIKOVANJA SCENARIJEV V NALOGI	47
6.2	OPIS SCENARIJEV	48
6.2.1	Scenarij A) Gozdna krajina	48
6.2.2	Scenarij B) Alpska turistična krajina	54
6.2.3	Scenarij C) Tradicionalna krajina na sodoben način	60
7	VREDNOTENJE SCENARIJEV	67
7.1	VREDNOTENJE SCENARIJA A) GOZDNA KRAJINA	67
7.2	VREDNOTENJE SCENARIJA B) ALPSKA TURISTIČNA KRAJINA	69
7.3	VREDNOTENJE SCENARIJA C) TRADICIONALNA KRAJINA NA SODOBEN NAČIN	71
7.4	SINTEZA	74
8	RAZPRAVA IN SKLEP	76

9	POVZETEK	78
10	VIRI	79
10.1	CITIRANI VIRI	79
10.2	DRUGI VIRI	81
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Oddaljenost od pomembnih središč (SURs, 2016)	15
Preglednica 2: Delovno aktivno prebivalstvo po izobrazbi v občini Bovec v letu 2014 (SURs, 2016)	19
Preglednica 3: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju prazgodovine	22
Preglednica 4: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju rimske antike	23
Preglednica 5: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju srednjega veka	24
Preglednica 6: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju med 16. in 18. stoletjem	27
Preglednica 7: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v času 18. stoletja	30
Preglednica 8: Seznam obratov na vodni pogon na Bovškem v 18. stoletju	31
Preglednica 9: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju 19. in 20. stoletja	34
Preglednica 10: Primerjava osnovnih značilnosti scenarijev ob upoštevanju mnenja deležnikov	74

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Geološka karta občine Bovec (Geopedia, 2016)	7
Slika 2: Relief – občina Bovec (Geopedia, 2016)	7
Slika 3: Pedološka karta občine Bovec (Geopedia, 2016)	8
Slika 4: Površinski pokrov – gozd v občini Bovec	9
Slika 5: Površinski pokrov - brez gozda v občini Bovec	9
Slika 6: Prikaz vodnih osi v občini Bovec (Geopedia, 2016)	11
Slika 7: Površina zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev v občini Bovec v letu 2000 in v letu 2010 (vir podatkov SURS, 2016)	12
Slika 8: Raba tal na območju Bovške kotline (PISO, 2016)	12
Slika 9: Naravni, selitveni in skupni prirast v občini Bovec po letih od 1995 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)	14
Slika 10: Število prebivalcev v občini Bovec po letih od 1948 do 2015 (vir podatkov SURS, 2016)	14
Slika 11: Ogroženost pred redkejšimi poplavami v občini Bovec (Geopedia, 2016)	16
Slika 12: Karta verjetnosti pojavljanja plazov v občini Bovec (Geopedia, 2016)	16
Slika 13: Naravne vrednote: območja, jame in točke v občini Bovec (PISO, 2016)	17
Slika 14: Zavarovana območja v občini Bovec (PISO, 2016)	18
Slika 15: Varovalni gozd in gozdni rezervati v občini Bovec (PISO, 2016)	18
Slika 16: Območja NATURA 2000 - direktiva o pticah in habitatih v občini Bovec (PISO, 2016)	19
Slika 17: Število podjetij in število oseb, ki delajo v občini Bovec po letih od 2008 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)	20
Slika 18: Prihodi turistov v občino Bovec po tromesečjih v letih od 2004 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)	21
Slika 19: Prenositvene zmogljivosti v občini Bovec po skupinah nastanitvenih objektov in letu (vir podatkov SURS, 2016)	21
Slika 20: Domnevna najstarejša poselitev Bovškega ter trasa rimske in srednjeveške poti (Klavora, 2003: 22)	23
Slika 21: Miri, »sopotja« in groblje v Trenti (Trenta ..., 2016a)	26
Slika 22: Najstarejši načrt Dvora v primerjavi s stanjem v letu 2016 (Klavora, 2003: 66; PISO, 2016)	27
Slika 23: Prikaz Bovške kotline na vojaškem zemljevidu iz leta 1785 (Klavora, 2003: 156)	30

Slika 24: Prikaz zavarovanih gozdov na Gozdarski karti iz leta 1736 (Klavora, 2003: 107)	32
Slika 25: Miri in »čomparji« v Bavšici (Trenta ..., 2016b)	33
Slika 26: Sadovnjak na obrobju Bovca (Pokrajinski arhiv ..., 2013)	36
Slika 27: Prikaz lokacij krožnih gravitacijskih žičnic na Bovškem avtorja Iztoka Mlekuža (Mlekuž, 2002: 194)	38
Slika 28: Bovška polja in njive pred ureditvijo letališča (Pokrajinski arhiv ..., 2013)	39
Slika 29: Prikaz trase železnice po obstoječih opisih (Klavora, 2003: 224)	42
Slika 30: Pogled na Bovško kotlino danes (LTO Bovec, 2016)	51
Slika 31: Povečan promet na reki Soči in zaraščanje prostora, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	51
Slika 32: Pogled proti Čezsoči s pobočja Polovnika danes	52
Slika 33: Nova razgledna točka ob poti na Polovnik in zaraščanje prostora, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	52
Slika 34: Vstopno mesto za športne dejavnosti na reki Soči v Čezsoči danes	53
Slika 35: Ureditev vstopnega mesta za športne dejavnosti na reki Soči v Čezsoči, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	53
Slika 36: Pogled na Lemovje danes	56
Slika 37: Ureditev območja ekološke turistične kmetije na Lemovju v slogu lokalne kulturne dediščine, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	57
Slika 38: Pogled na vstopno postajo žičnice na Kanin v Dvoru danes (Primorske, 2016)	58
Slika 39: Novo turistično naselje v Dvoru z vstopno postajo žičnice na Kanin, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	58
Slika 40: Pogled proti Loški Koritnici danes (Hostel Soca ..., 2016)	59
Slika 41: Novo turistično naselje ob cesti v Loško Koritnico proti predoru skozi Mangart, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	59
Slika 42: Pogled proti končni postaji žičnice na Kaninu danes (Štulec-Zornik, 2015)	63
Slika 43: Observatorij na območju porušene restavracije in samozadostne bivalne celice na Kaninu, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	63
Slika 44: Pogled po Kaninskem pogorju pod sedežnico Skripi danes (Gore-ljudje, 2016)	64
Slika 45: Nove samozadostne bivalne celice pod sedežnico Skripi na Kaninu, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	64
Slika 46: Pogled proti Kal – Koritnici z regionalne ceste danes (Google street ..., 2016)	65

Slika 47: Novo naselje pasivnih stanovanjskih objektov v Kal-Koritnici, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	65
Slika 48: Pogled proti Ravelniku danes	66
Slika 49: Pogled na njive, intenzivne travnike in sadovnjake pod Ravelnikom, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb	66

KAZALO PRILOG

- Priloga A: Preglednica statističnih podatkov iz poglavja 2.3.4 Analiza stanja
Priloga B: Preglednice statističnih podatkov iz poglavja 2.3.5 Prebivalstvo in poselitev
Priloga C: Preglednice statističnih podatkov iz poglavja 2.6 Gospodarske dejavnosti
Priloga D: Inventarizacija športno-rekreativnih dejavnosti v občini Bovec
Priloga E: Inventarizacija gospodarskih dejavnosti v občini Bovec

1 UVOD

Evropska krajinska konvencija krajino opredeljuje kot območje, kakor ga ljudje zaznavamo in katerega značilnosti so nasledek delovanja in sovplivanja naravnih in človekovih dejavnikov (Evropska konvencija ..., 2008: 3).

Ogrin hkrati ločuje naravno in kulturno krajino. Za naravno je značilna ohranjenost ekosistema, za kulturno pa je značilen odmik od prvotne naravne zgradbe, ki je posledica vpliva človeka. Je utilitarnega pomena, človek vanjo posega, da bi si zagotovil prostor za gojitev hrane in prostor za bivanje. Obstaja pa še tretji tip krajine, oblikovana krajina, ki poleg naravnih prvin in zadovoljevanja eksistencialnih potreb, nosi vnaprej vgrajeno sporočilo, ima simbolni pomen. (Ogrin, 2010: 16)

Občina Bovec je gorata krajina na južni strani Julijskih Alp. Večino občine pokrivajo gore, raven svet pa predstavlja dolina reke Soče, ki se ob vzhodnem robu bovške kotline združi z dolino reke Koritnice. Občina meji na slovenski občini Kobarid in Kranjska Gora in na italijanske občine Rezija, Kluže in Trbiž.

Prvotno krajino so na območju občine definirali vodotoki, gore in rastlinska odeja - gozd, ki se je razraščal od doline vse do gozdne meje. Njegova vrstna sestava se je spreminjala glede na lego, tla in druge rastiščne pogoje. Odeja je bila prekinjena le na meliščih, plaziščih in drugih skalnih goličavah, podvrženih delovanju naravnih sil. Ta nedotaknjena krajina pa se je s prihodom človeka začela spreminjati v kulturno krajino. Kaj je bila gonilna sila sprememb določenih zgodovinskih obdobj in kako se je to v krajini odražalo med drugim raziskuje diplomsko delo.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Naloga obravnava krajino na območju občine Bovec, kjer je ponekod v visokogorju še ohranjena naravna krajina, v dolinah pa se kulturna krajina v zadnjem času hitro spreminja predvsem zaradi opuščanja kmetijske rabe in posledično zaraščanja kmetijskih površin, ki jih ni mogoče strojno obdelovati. To sicer vodi k prvotnemu stanju prostora, vendar pa je v človekovi naravi, da si hoče svet urediti po svoje, zato mora tudi prostor, v katerem živi, izražati neko sporočilnost.

Našim prednikom je kmetijstvo pomenilo preživetje, podoba krajine je bila stranskega pomena. V zadnjem stoletju izumov in velikega napredka tehnike se je pojavil pojem prostega časa, s povečanjem mobilnosti pa se je začel turizem. Planinarjenje je že v začetku 20. stoletja prispevalo k prepoznavnosti Bovškega. Bovec in Trenta sta postali znani letovišči z nastanitvenimi kapacitetami in najboljšimi gorskimi vodniki. Po drugi svetovni vojni se je pojavil množični turizem, katerega osnova so takrat bile ravno naravne danosti, ki jih je bilo na tem območju v izobilju. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so odprli prvo visokogorsko smučišče v takratni državi Jugoslaviji. Tedaj je Bovško dobilo identiteto zimskega turističnega letovišča, kljub temu, da ni bil realiziran celoten načrt izgradnje novega Alpskega turističnega centra. Smučišče se od tedaj ni posodabljal in niti

razvijalo v skladu s časom, zato je število obiskovalcev v zadnjih dveh desetletjih drastično upadlo, po okvari na krožno kabinski žičnici v letu 2013, pa se je smučišče dokončno zaprlo in družba ATC je šla v stečaj. Bovško je tako zgubilo tudi identiteto zimske turistične destinacije.

V nasprotju s tem pa občina pridobiva na prepoznavnosti s pestro izbiro adrenalinskih športov, vendar zelo neorganizirano in brez prave strategije. Množični turizem, predvsem na reki Soči s pritoki, pomeni velik pritisk na vodni in obvodni prostor, saj izvajanje dejavnosti ni ustrezno načrtovano in regulirano. Poleg tega pa je problem tudi odpiranje vedno novih športnih agencij, ki se osredotočajo na poletne aktivnosti in so čez zimo brez dohodka.

Območje občine pogosto prizadenejo naravne nesreče. Zaradi svoje odročne lege in slabših prometnih povezav ima občina slabše možnosti za razvoj gospodarstva in pridobivanje investitorjev. Poleg vsega pa problem predstavlja tudi upadanje števila prebivalstva, ki je prisotno tudi drugje na podeželju, predvsem zaradi vedno nižje rodnosti ter izseljevanja mladih izobraženih ljudi, ki si zaslužek iščejo v večjih mestih. Vse to pa precej slabo vpliva na razvoj občine.

V diplomski nalogi bo najbolj izpostavljena problematika spreminjanja podobe krajine skozi njen razvoj. Predstavljena bo prvobitna zgradba prostora in procesi spreminjanja prostora od prihoda prvega človeka pa vse do danes. S pomočjo možnih scenarijev razvoja, ki bodo izdelani na podlagi analiz prostora, bodo podane smernice za razvoj občine Bovec, ki bi lahko pripomogle k prepoznavnosti in vzpostavitvi krajinske identitete Bovškega.

1.2 HIPOTEZE

1.2.1 Hipoteza 1

Občina Bovec izgublja krajinsko identiteto. Skoz stoletja je bil prostor namenjen kmetijski rabi, predvsem gojitvi drobnice ter pridelovanju hrane, ki pa je zadostovala bolj za samooskrbo, redko tudi za prodajo. S spodbujanjem industrializacije in intenzivnega kmetijstva po priključitvi Slovenije k Jugoslaviji pa se je začel propad kulturne krajine in izguba kmetijske kulturne krajine na Bovškem. Poleg tega se je v času takratne socialistične družbene ureditve začelo ukinjati drobno podjetništvo ter omalovaževati tradicionalna znanja in običaje.

Kakorkoli, gledano z ekonomskega vidika, so pogoji za večjo kmetijsko proizvodnjo na Bovškem sicer slabi, vendar pa bi ta lahko bila, s pravilnim izborom vrste kmetijstva, in dopolnilnimi dejavnostmi, še vedno gospodarsko upravičena. Tako bi tudi prostor postal veliko bolj raznolik in tako vizualno privlačnejši.

1.2.2 Hipoteza 2

Ni nujno, da ima občina Bovec tudi danes identiteto kmetijske kulturne krajine. Novo identiteto lahko gradi na področju zimskega turizma, ekološkega kmetijstva ali športno-rekreativnih dejavnosti v toplejšem delu leta.

1.3 CILJI IN NAMEN NALOGE

1.3.1 Cilji naloge

- spoznati značilnosti razvoja na območju občine Bovec skozi zgodovino
- ugotoviti, kateri dejavniki so vplivali na razvoj in podobo krajine in na kakšen način
- analizirati in ovrednotiti stanje v občini Bovec s pomočjo SWOT analize
- oblikovati scenarije razvoja krajine
- ovrednotiti scenarije s pomočjo deležnikov iz lokalnega okolja

1.3.2 Namen naloge

Oblikovanje smernic za razvoj občine Bovec ob upoštevanju naravnih in družbenih procesov, ki so vplivali na podobo krajine, na podlagi trenutnega stanja prostora in naravnih danosti ter na podlagi globalnih gospodarskih in okoljevarstvenih trendov, da bi pripomogli k ponovni vzpostavitvi krajinske identitete oziroma prepoznavnosti Bovškega.

1.4 METODE DELA

1.4.1 Analiza stanja

Na podlagi strokovne literature o razvoju občine Bovec, slikovnega in kartografskega gradiva ter podatkov, ki so dostopni preko spletnih aplikacij (PISO, NV Atlas, Portal MKGP, Google Earth), obiska Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici ter zbiranja podatkov na terenu, je bila narejena inventarizacija in analiza trenutnega stanja občine, opisane so bile prostorske sestavine ter zgodovinski razvoj prostora na podlagi dejavnosti, ki so vplivale na podobo bovške krajine.

1.4.2 Analiza SWOT

Zaradi razumljivosti, fleksibilnosti in široke uporabnosti je bila za vrednotenje prostora in ugotavljanje smernic razvoja v občini Bovec izvedena SWOT analiza. Njen glavni namen je izdelava relativno kratkega in jasnega poročila o stanju prostora, da bi lažje odpravili ugotovljene slabosti in razvili prednosti ter ugotovili priložnosti in nevarnosti za doseganje razvojnih ciljev.

1.4.3 Oblikovanje scenarijev

Ob upoštevanju SWOT analize so bili izdelani trije možni scenariji razvoja, ki so opisani v obliki razvoja dejavnosti v prostoru z vidika gospodarstva, prebivalstva in poselitve, gospodarske javne infrastrukture ter okolja in prostora. Spremembe v prostoru, ki jih posamezen scenarij predvideva, so, v primerjavi s sedanjim stanjem, tudi vizualno prikazani s pomočjo fotomontaž.

1.4.4 Vrednotenje scenarijev

Da bi lažje ovrednotila scenarije in ugotovila, kateri predlogi bi najbolj ugodno vplivali na razvoj občine Bovec, sem v proces vrednotenja vključila deležnike iz lokalnega okolja, saj so, vsak na svojem področju, dobro seznanjeni s problematiko prostora. Intervjuji so bili po predhodni najavi izvedeni osebno in posneti v obliki zvočnega zapisa. Z izbrano metodo je bilo namreč lažje predstaviti scenarije in sproti pojasnjevati morebitne nejasnosti. Poleg tega je bila mogoča uporaba in opisovanje fotomontaž, s katerimi so grafično prikazane spremembe stanja v prostoru v primeru uresničitve posameznega scenarija.

Deležniki so ocenili verjetnost posameznih sprememb v scenarijih ter vrednotili pričakovane posledice, ki bi jih povzročila določena dejavnost v prostoru z ekonomskega, okoljevarstvenega in družbenega vidika. Sledila je primerjava njihovih mnenj in vsebinskih poudarkov ter sklep.

2 ANALIZA STANJA

Z analizo stanja se pridobi podatke o trenutnem stanju prostora in procesih, ki nanj vplivajo. Pri prostorskem planiranju je ta osredotočena predvsem na področja prostorskega razvoja, kot so: kmetijstvo, gozdarstvo, gospodarstvo, turizem, poselitev, prebivalstvo in druga področja, ki so povezana s prostorom. Rezultat analize je nabor prostorskih problemov, ki jih je potrebno rešiti, kot tudi identifikacija določenih procesov oziroma dejavnosti v prostoru, ki jih je potrebno ohranjati ali razvijati.

2.1 LEGA

Občina Bovec je gorato območje s površino 36.695 ha na skrajnem severozahodu Slovenije z lego na južni strani Julijskih Alp. Za območje je značilna velika vodnatost in razgiban relief ter odmaknjena lega. Dostopnost je otežene predvsem v zimskem času, ko zapade velika količina snega, saj sta kar dva dostopa na Bovško prek cestnih prelazov. Občina meji na slovenski občini Kobarid in Kranjska Gora, s slednjo je povezana prek gorskega prelaza Vršič. Na italijanski strani pa meji na občine Rezija (Resia), s katero jo povezuje prelaz Učja, Trbiž (Tarvisio), ki je dostopen prek prelaza Predel in Kluže (Chiusaforte).

2.2 PODNEBNE ZNAČILNOSTI

V splošnem je klima na bovškem alpsko-kontinentalna z vplivi mediteranskega podnebja. Slednji se kažejo v obliki pojavljanja fenskega vetra pozimi ter v veliki letni količini padavin. Po podatkih ARSO se gibljejo med 2.600 mm in 3.200 mm, na Kaninskem pogorju celo prek 3.300 mm. Višek padavin je v novembru in v maju. Najhladnejši mesec je januar, najtoplejši julij, jesen je načeloma toplejša od pomladi. Povprečne letne temperature v dolini se gibljejo med 0°C in 17°C. Suša je redka, vegetacijska doba se v primerjavi s preteklostjo daljša, zato je območje dolin primerno za gojenje poljščin. Obstaja le možnost pojavljanja vremenskih ujm kot sta toča in močan veter.

Območje občine ima potencial za izkoriščanje energije sončnega obsevanja (Lokalni energetski ..., 2011: 143), saj letno prejme približno 4.300 MJ/m² sončne energije. Vseeno pa je pozimi za nekatere osojne lege značilna popolna odsotnost sonca za več kot mesec dni.

Prvi sneg lahko zapade že v oktobru, trajanje in debelina snežne odeje pa sta odvisna od nadmorske višine in lege. Smučišče Kanin v normalnih zimah doseže povprečno 4 m snega, odeja pa praviloma skopni med aprilom in junijem.

Megla je na Bovškem redka zaradi lege in pojavljanja vetrov, v povprečju je meglenih le 19 dni na leto. Mikroklimatska posebnost na bovškem je lokalni veter *krničar*, ki je podoben burji in piha po dolini Krnice s Kaninskega pogorja proti Bovcu. Po podatkih iz končnega poročila Lokalni energetski koncept občine Bovec (2011: 111), obstaja možnost izkoriščanja energije vetrov s pomočjo vetrnih elektrarn, ki že ob nižji hitrosti vetra

začnejo proizvajati električno energijo. Vendar pa potencial še ni bil raziskan v takšni meri, da bi lahko upravičili smotnost izgradnje vetrne elektrarne.

2.3 KRAJINSKE PRVINE

2.3.1 Geološka zgradba in relief

Geološko podlago tvorijo predvsem sedimentne kamnine. Prisotni so klastiti (grušč, prod, pesek, melj, glina), ki zapolnjujejo predvsem doline in rečno-ledeniške terase ter jurski in triasni karbonati (apnenec in dolomit).

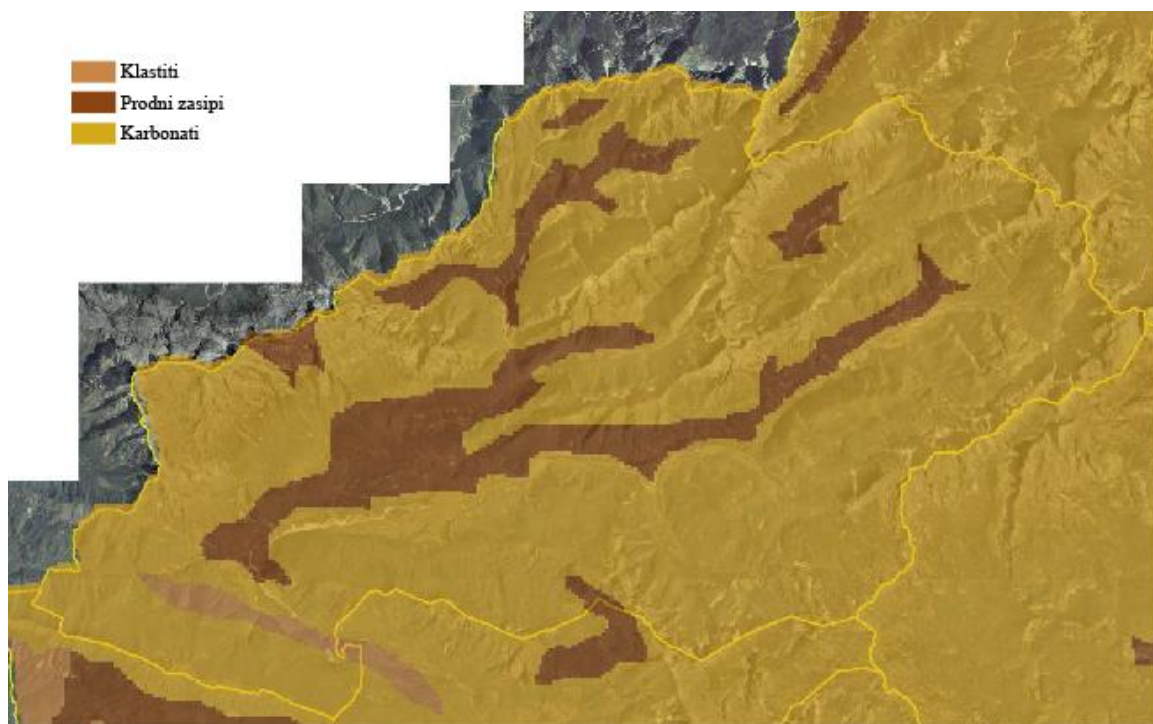
Na dnu kotline prevladujejo prodni zasipi, ki jih je nanesla Soča s pritoki. Med temi nanosi je prisotna tudi ledeniška jezerska kreda. Nanosi glin s primesmi jezerske krede na položnejših območjih povečujejo učinke potresov, ki so na območju občine Bovec zaradi lege na tektonski prelomnici, zelo pogosti.

Območje ima izjemno pester relief, na spodnji karti so vidni kontrasti med visokimi gorami in rečno in ledeniško preoblikovanimi dolinami in ravnimi terasami.

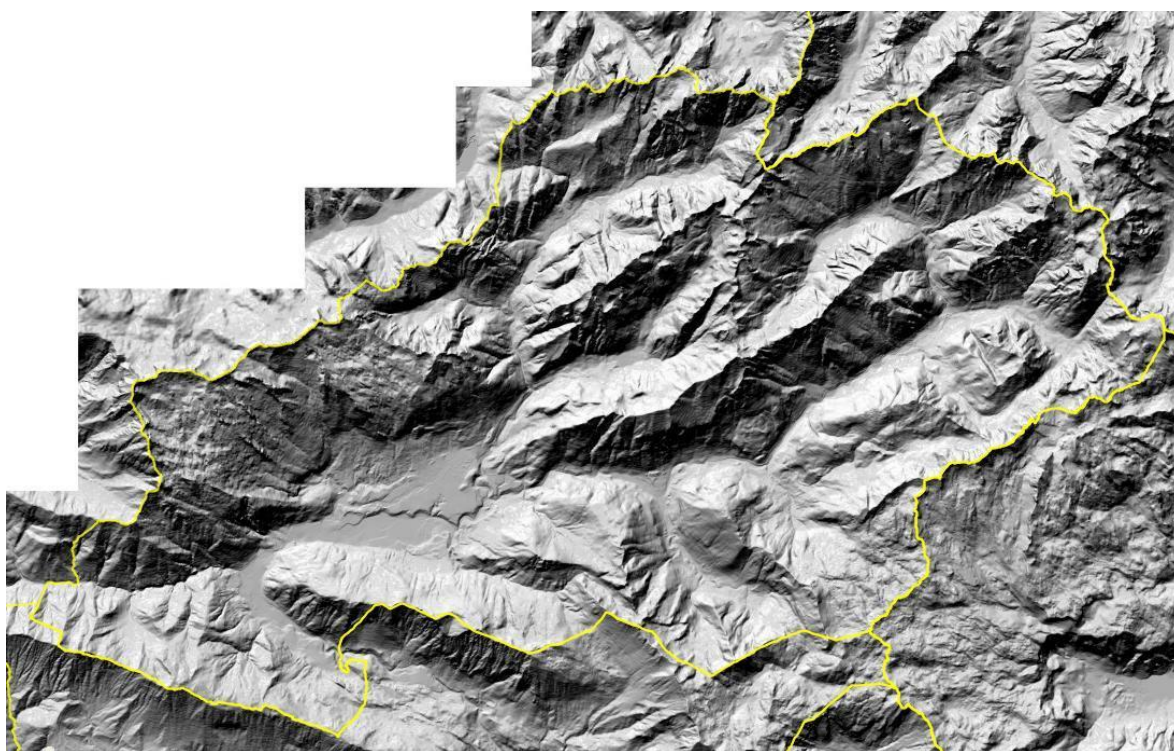
Na Kaninskem pogorju se pojavljajo površinski in podzemni kraški pojavi, najbolj znani so kraški izvir slap Boka, jama Srnica, vsi pojavi visokogorskega krasa od škrapelj do brezen, najbolj znano in najgloblje (1533 m) je Čehi 2. Podobni kraški pojavi so značilni tudi za Mangart.

Ravninski del predstavljajo ozka dolina reke Soče (s stranskimi dolinami Lepena, Vrsnik, Zadnjica in Zadnja Trenta), ki se združi z dolino reke Koritnice (s stranskimi dolinami Bavšica, Možnica, Loška Koritnica), ob sotočju obeh rek pa se začne največji ravninski del, Bovška kotlina. Ob njenem južnem delu reka Soča nadaljuje pot mimo čezsoške ravnine proti zahodu do Žage, kjer ob vznožju Polovnika preusmeri svoj tok proti jugovzhodu in se sreča z dolino reke Učje. Pretežni del Bovškega pa tvorijo dokaj strma pobočja, ki so eden osnovnih vzrokov za nastanek plazov.

Tla na območju občine naj bi bila po doslej znanih podatkih primerna za izkoriščanje geotermalne energije predvsem za ogrevanje stavb in sanitarne vode. Potencial za izkoriščanje toplotnih vrelcev pa je zaenkrat težko določljiv (Lokalni energetski ..., 2011: 114).

Slika 1: Geološka karta občine Bovec (Geopedia, 2016)

Slika 2: Relief – občina Bovec (Geopedia, 2016)

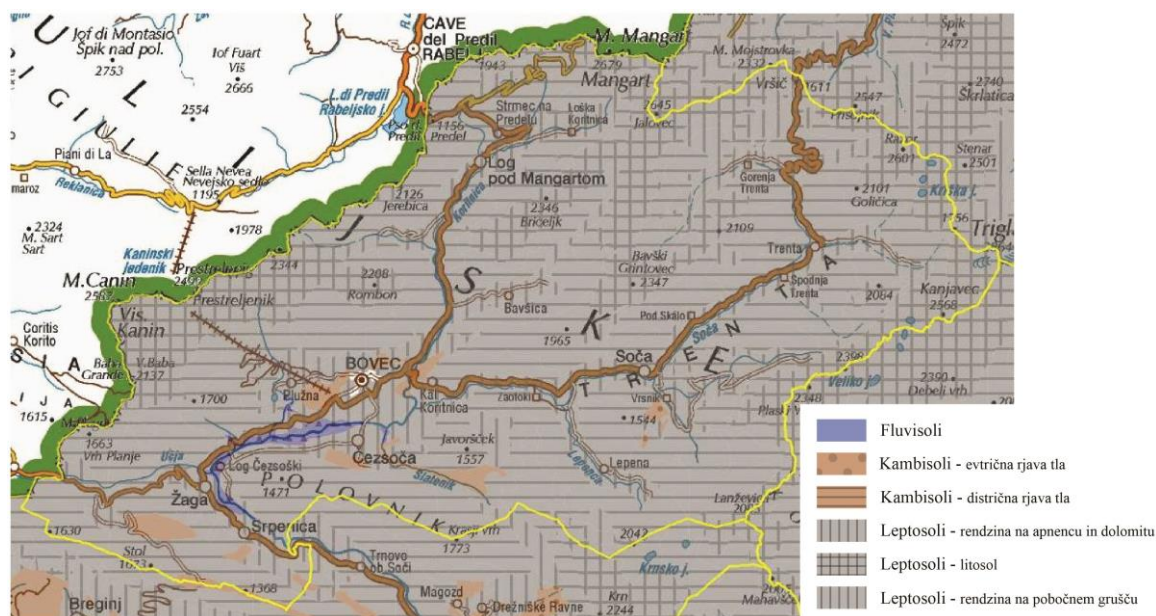
2.3.2 Prst in vegetacija

Po svetovni klasifikaciji prsti na Bovškem prevladujejo:

- leptosoli: razmeroma razvite, a plitve prsti
- kambisoli: zmerno razvite prsti, ki imajo v spodnjem delu profila zaradi preperel matične podlage barvno in strukturno spremembo, ki jo prepoznamo kot kambični horizont
- fluvisoli: mlade prsti, ki so se razvile na rečnih naplavinah

Na pedološki karti je razvidno, da višje ležeče dele Bovškega prekriva rendzina na apnencu in dolomitu, nižinske dele nad vodotoki pa rendzina na pobočnem grušču. Take prsti so dokaj razvite, vendar plitve, kar onemogoča intenzivno poljedelstvo. Bolj so primerne za pašništvo. Prst je debelejša na višjih terasah, kjer doseže 30 cm, na nižjih pa komaj 15 cm. Na gorskih slemenih in vrhovih so nerazvita karbonatna tla na apnencu in dolomitu, tu prevladujejo skalnata pobočja in melišča. Slednja se v zadnjem času sicer zaraščajo, k temu sta najbolj pripomogla prepoved paše drobnice po 2. svetovni vojni in proces deagrarizacije.

V Bovcu, Čezsoči, Kal-Koritnici, na Plužnah, na severnem pobočju Stola in na južnem pobočju Javorščka so prisotne zmerno razvite prsti, natančneje distrična rjava tla na nekarbonatnem flišu. Taka prst je debelejša, vendar je kisla in ilovnata, in zato bolj primerna za vlagoljubno rastje. V Vrsniku so evtrična rjava tla na različnih bazičnih kamninah, ki so primerna za vzgojo vrtnin in trajnih nasadov.

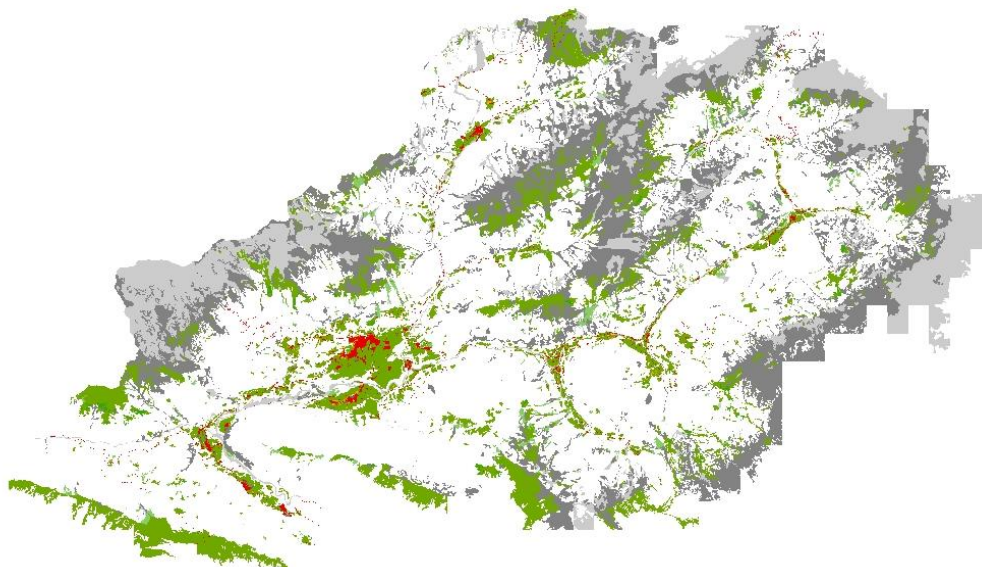
Slika 3: Pedološka karta občine Bovec (Geopedia, 2016)

Vegetacija se spreminja z nadmorsko višino. Površinski pokrov je v 60 % sestavljen iz gozda, sledijo mu trajni travniki na pobočjih in v dolinah, ter suha odprta zemljišča s posebnim rastlinskim pokrovom in odprta zemljišča brez ali z nepomembnim rastlinskim pokrovom na vrhovih gora. Vegetacijski pas ob vodotokih tvori večinoma vrbovje. V

dolinah so travniki, pozidana zemljišča, manjši vrtovi ob hišah in nekaj njiv na robu naselij. Na položnejših delih gora so večinoma travniki in kmetijska zemljišča porasla z drevjem ter nekaj sadovnjakov.

Slika 4: Površinski pokrov – gozd v občini Bovec

Slika 5: Površinski pokrov - brez gozda v občini Bovec

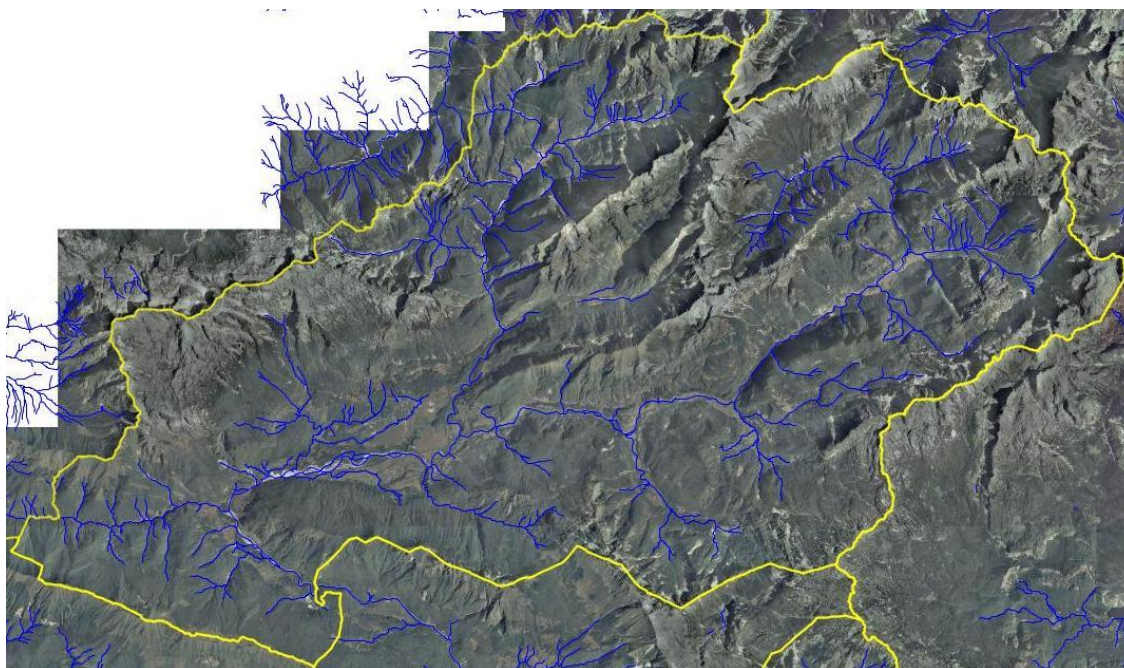
Gozd, ki pokriva neobdelana zemljišča na nižjih legah, je sestavljen iz listavcev, na višjih legah pa prevladuje mešan gozd ter manjši sestoji črnega bora. Do zgornje gozdne meje, ki je na nadmorski višini 1600 m, vegetacijski pokrov sestavljajo še alpski in gorski bukovi gozdovi, v manjši meri pa alpski smrekovi gozdovi ter pas alpskega rušja. Za Mangart so značilne travnate vesine z rastišči gorskega cvetja, pod njimi pa sestoji jelke. Največ obravnavanega območja torej prekriva gozd, katerega površina na prebivalca v občini Bovec znaša 6,5 ha.

2.3.3 Vode

Vode na Bovškem se izkoriščajo za gospodarske (izkoriščanje prodajne, oskrbne (oskrba s pitno vodo) in turistično-rekreacijske (vodni športi, ribolov) namene. Hkrati je potrebno skrbeti za varstvo njihove kakovosti in krajinskega pomena. Vodni viri namreč, poleg gozdnega bogastva, za občino predstavljajo strateško najpomembnejšo surovino.

Na vodotokih Gljun, Mangartski potok, Roja, Koritnica, in Krajcarica se izkorišča vodni energetski potencial, reka Soča pa po naravovarstvenem pomenu spada med vodotoke 1. reda, kar pomeni, da se ne sme izrabljati v gospodarske namene. Prav tako je pred posegi zavarovan njen 15-metrski pas priobalnega zemljišča znotraj naselij, oziroma 40-metrski pas zunaj naselij.

Največja reka na Bovškem je Soča, ki oddaja vodo v jadransko povodje. Zanja je značilen kraški izvir, znamenita Velika in Mala korita, ostro spreminjanje smeri toka in močno nihanje pretoka zaradi kraške narave. V Vodencah je sotočje Soče in Koritnice, katere pritoki imajo zelo razgibano strugo z ozkimi tolmoni in visokimi slapovi, kjer se odvijajo športno-rekreativne dejavnosti. Soči se pred vasjo Čezsoča priključi Slatenik, ki teče po sivorjavem flišu, zaradi česar se voda poleti precej ogreje. Pred vasjo Žaga pa dobi Soča še desni pritok, Učjo, ki izvira v Italiji, njena posebnost pa so ozka in globoka korita in hudourniški značaj, kar pomeni močno nihanje pretoka. Na svoji 6-kilometrski poti se spusti za 215 m. Na reki je predvidena izgradnja hidroelektrarne, vendar še ni prišlo do vključitve projekta v planske dokumente Občine Bovec. Med Žago in Srpenico se v Sočo steka potok Sušec, katerega struga je v spodnjem delu večino leta suha. V soteski pa voda nikoli ne presahne, spušča se v obliki številnih slapov, brzic in tolmunov, kar izkoriščajo v športno-rekreativne namene.

Slika 6: Prikaz vodnih osi v občini Bovec (Geopedia, 2016)

Reke na Bovškem imajo največ vode zgodaj poleti, ko se v visokogorju tali sneg. Jezer zaradi kraškega površja v dolini ni, razen umetnega akumulacijskega jezera na Plužnih, ki služi v energetske namene.

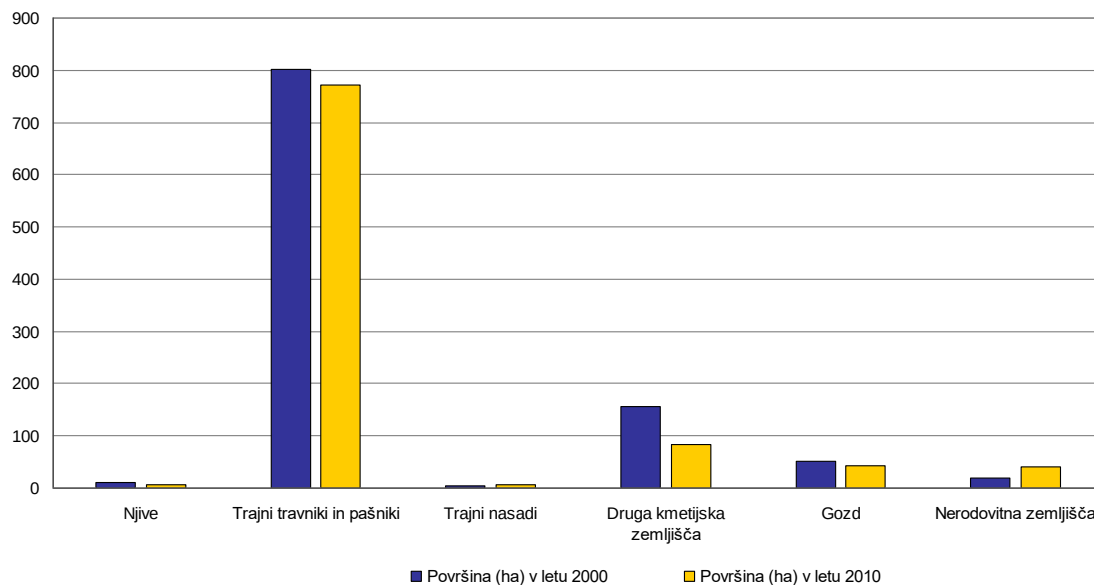
Na vodni režim Soče vplivata sneg, ki v gorah topi spomladi, in obilica dežja v jesenskih mesecih. Na večjo količino vode poleti pa vpliva kraško površje, saj vsa snežnica, ki se pretaka skozi kraško podzemlje, reko doseže šele poleti. Podoben vodni režim ima tudi reka Koritnica. Na Bovškem zato redko pride do pomanjkanja oskrbe z vodo.

2.3.4 Raba tal

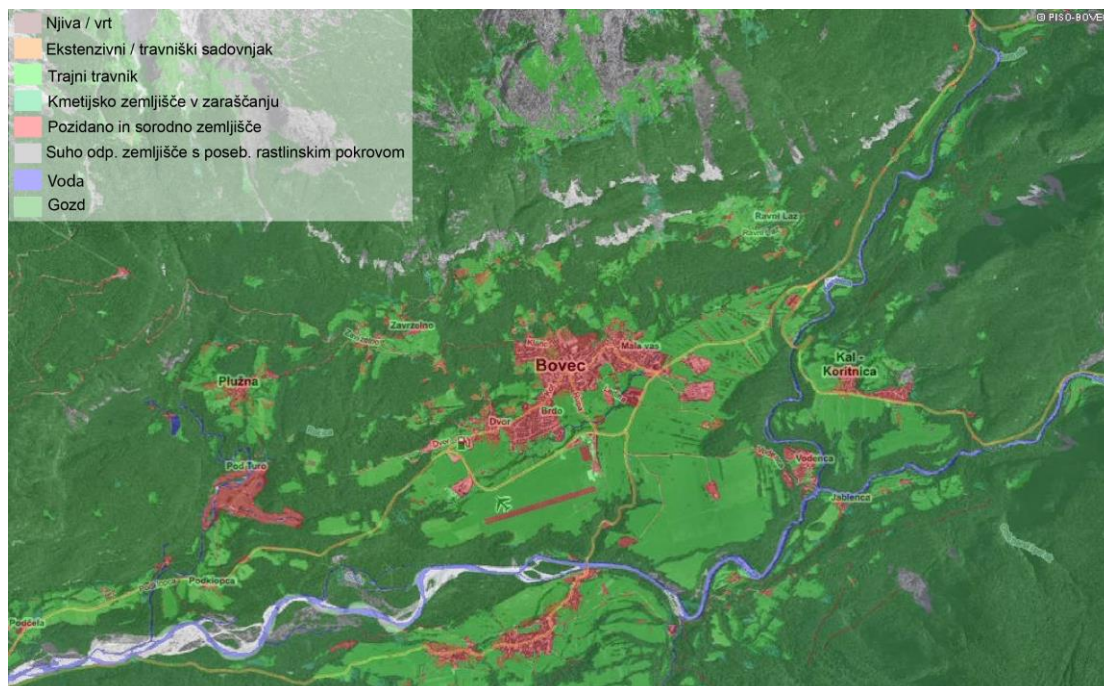
Območje ima značilnosti tradicionalne kmetijske krajine s posestno in zemljiško razdrobljenostjo. Med obdelovalnimi površinami, ki se pojavljajo le še na ravnih rečnih terasah, so večinoma trajni travniki in nekaj manjših njiv s krompirjem. Obdelovalne kmetijske površine se zaradi pomanjkanja delovne sile opuščajo in prehajajo v neobdelana kmetijska zemljišča. Razmere so sicer neugodne za razvoj intenzivnega kmetijstva, vendar je po vzoru nekaterih kmetij v dolini Trente možnost ekološkega kmetijstva v povezavi s turizmom.

Poleg travnikov so v dolini in na nižje ležečih pobočjih tudi pašniki za drobnico in nekaj ekstenzivnih sadovnjakov ob pozidanih in sorodnih zemljiščih. Ob popisu kmetijskih gospodarstev iz leta 2010 je bilo v občini Bovec v uporabi 784 hektarov kmetijskih zemljišč in 125 manjših kmetijskih gospodarstev. Prevladuje predvsem reja drobnice, manj je goveda. Skupno število glav velike živine v letu 2010 je bilo 639. Na jugovzhodnem delu bovške terase se nahaja farma goveda Bugata, ki z mlekom oskrbuje Mlekarno

Planika v Kobaridu. Od nekdanj številnih planin danes obratujejo le še tri, kjer se pase drobnica, in sicer Mangart, Loška Koritnica in Duplje pri Krnskih jezerih; ter goveja planina Božca. Osemdeset odstotkov nekdanjih planin s pripadajočimi parcelami je v lasti Občine Bovec. Travniki na pobočjih se zaradi opuščanja paše zaraščajo z drevnino, ki je večinoma slabe kvalitete.

Slika 7: Površina zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev v občini Bovec v letu 2000 in v letu 2010 (vir podatkov SURS, 2016)

Slika 8: Raba tal na območju Bovške kotline (PISO, 2016)

Največji delež občine prekriva gozd, in sicer 60%, kar znaša 6,5 ha gozda na prebivalca. Od tega je, po podatkih končnega poročila Lokalnega energetskega koncepta občine Bovec (2011: 99), 59,4 % občinskih gozdov, 36,1 % zasebnih in 4,5 % državnih gozdov. Največ je drobnega lesa, ki je primeren le za mehansko in kemično predelavo ter za kurjavo, na trgu pa ima nizko prodajno ceno. Gospodarjenje z gozdovi na Bovškem otežuje še zahteven teren, ki je pogosto tudi brez cest in vlak, kar povečuje stroške sečnje in spravila lesa. Vseeno pa Bovško ima potencial za izkoriščanje lesne biomase kot obnovljivega vira energije. Vsi posegi so načrtovani z namenom krepitve varovalne funkcije, saj gozdovi preprečujejo erozijo na strmih površinah, ki so podvržene delovanju klimatskih vplivov.

2.3.5 Prebivalstvo in poselitev

Za območje so značilni gorska in obmejna lega, odročnost od večjih naselij in slaba prometna povezanost (nizka potovalna hitrost, nezadostna prometna varnost). Območje je redko poseljeno, večina naselij leži na nadmorski višini od 500 m do 700 m, na prisojnih legah ob vznožju gora. Naselja so gručasta in strnjena, gostejša poselitev je značilna za Bovec z okolico in ob glavni prometnici Bovec – Tolmin. Bovško je v zadnjih petdesetih letih prešlo iz tipičnega agrarnega tipa naselja v urbaniziran tip. Cestna infrastruktura v občini je na številnih odsekih zelo dotrajana, se pa posodablja z gradnjo podpornih zidov ter s širitvijo in preplastitvijo cestišča.

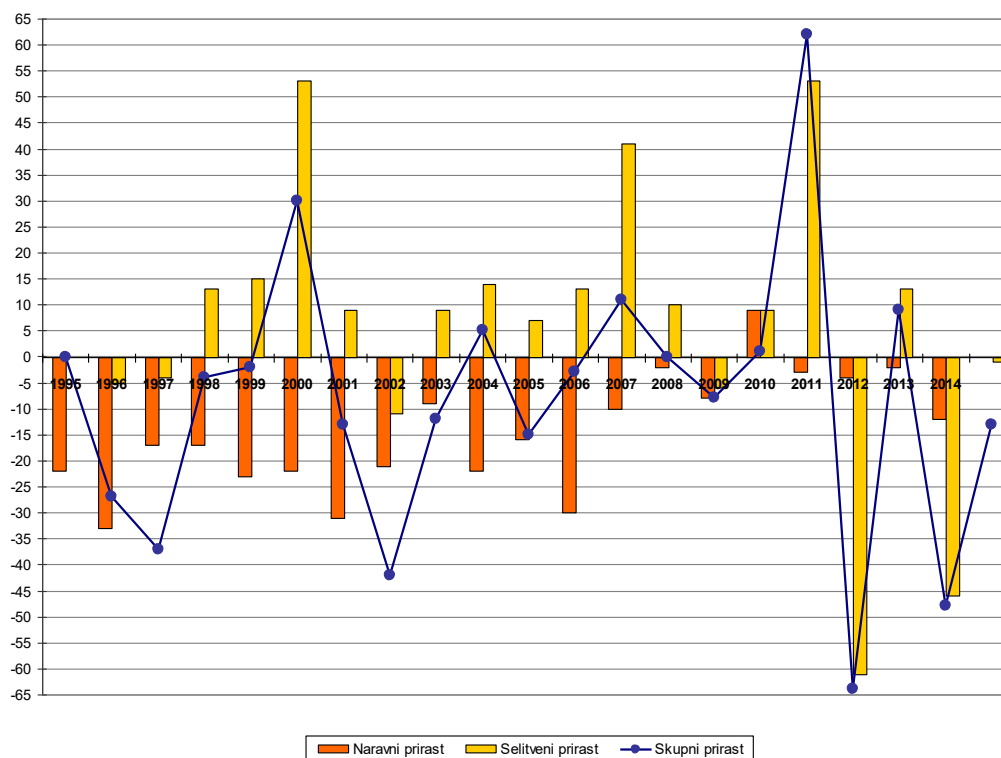
Tipična zgradba je bovška hiša s tlorisom alpske hiše a z mediteranskimi vplivi. Zanj je značilna strma dvokapna streha ter zunanje stopnice z »ganjkom« in bivalnim delom v prvem nadstropju nad gospodarskim delom stavbe. Kljub popotresni obnovi hiš se pri gradnji še vedno upošteva omenjena stavbna tipologija.

Po podatkih končnega poročila Lokalni energetski koncept občine Bovec (2011: 71-99), se večina stavb v občini ogreva z lesom in lesnimi ostanki (59,3 %), 32,1 % stavb s kurilnim oljem, 8,6 % pa z utekočinjenim naftnim plinom ali z uporabo električnih radiatorjev, toplotnih črpalk in drugih virov.

Občina je dobro pokrita z elektroenergetskim omrežjem, iz sosednje kobariške občine sta speljana 20 kV in 35 kV daljnovod. Območje občine je povezano s fiksno in telekomunikacijsko infrastrukturo, le v Bavšici in po višje ležečih samotnih kmetijah ni speljanih telekomunikacijskih vodov. Vodovod je speljan po večini vasi, razen v Bavšici in na območju Podklanca Lepene. Na območju poteka pospešena gradnja komunalne infrastrukture in čistilnih naprav, povečuje se število naselij z organiziranim čiščenjem odpadnih voda. Kanalizacija še ni urejena v vaseh Kal-Koritnica in Soča ter na območju Vrsnika in Lepene. Za občino velja obvezno ločevanje odpadkov. Komunalni odpadki se odlagajo na regijskem odlagališču Volče, zbirni center za ločeno zbiranje odpadkov pa je na območju bovške čistilne naprave. Za ravnanje z odpadki skrbi javno podjetje Komunala Tolmin d.o.o. Kljub temu še vedno obstaja veliko divjih odlagališč.

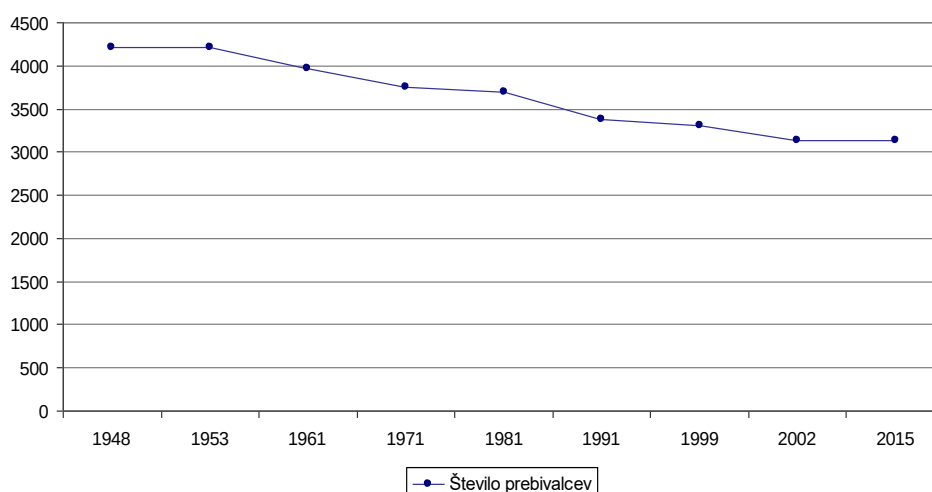
Po podatkih s spletne strani Statističnega urada RS, je ob koncu leta 2015 v občini Bovec živel 3.130 prebivalcev. Gostota naseljenosti je 8,5 prebivalcev/km², kar je najmanj v

Goriški statistični regiji. Za odročnejše kraje je značilno odseljevanje v večja središča in posledično opustitev samotnih kmetij in zaselkov. Gibanje prebivalstva v zadnjih dvajsetih letih kaže na negativen skupni prirast.

Slika 9: Naravni, selitveni in skupni prirast v občini Bovec po letih od 1995 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)

Še bolj je očitno padanje števila prebivalstva v daljšem časovnem obdobju.

Slika 10: Število prebivalcev v občini Bovec po letih od 1948 do 2015 (vir podatkov SURS, 2016)

Za občino je značilno staranje prebivalstva, v skupini nad 65 let je bilo v letu 2015 747 prebivalcev, v skupini od 0 do 14 let pa 371 prebivalcev. Povprečna starost se je v obdobju od leta 1999 do leta 2015 dvignila za 5 let. Izobrazbena struktura se sicer izboljšuje, vendar se mladi po zaključku šolanja zaposlujejo v večjih mestih s pestrejšo izbiro delovnih mest. Najbližje naselje, kamor ljudje dnevno odhajajo na delo je Tolmin, zaposleni pa so tudi v italijanskem Trbižu in v gospodarsko razvitejši Furlaniji – Julijski krajini.

Preglednica 1: Oddaljenost od pomembnih središč (SURs, 2016)

Oddaljenost od pomembnih središč [km]	Trbiž	Tolmin	Kranjska Gora	Videm	Beljak	Nova Gorica
Bovec	31	37	45	66	69	72
	Bled	Ljubljana	Trst	Koper	Benetke	Gradec
Bovec	84	134	139	161	189	245

2.4 OGROŽENOST ZARADI NARAVNIH NESREČ

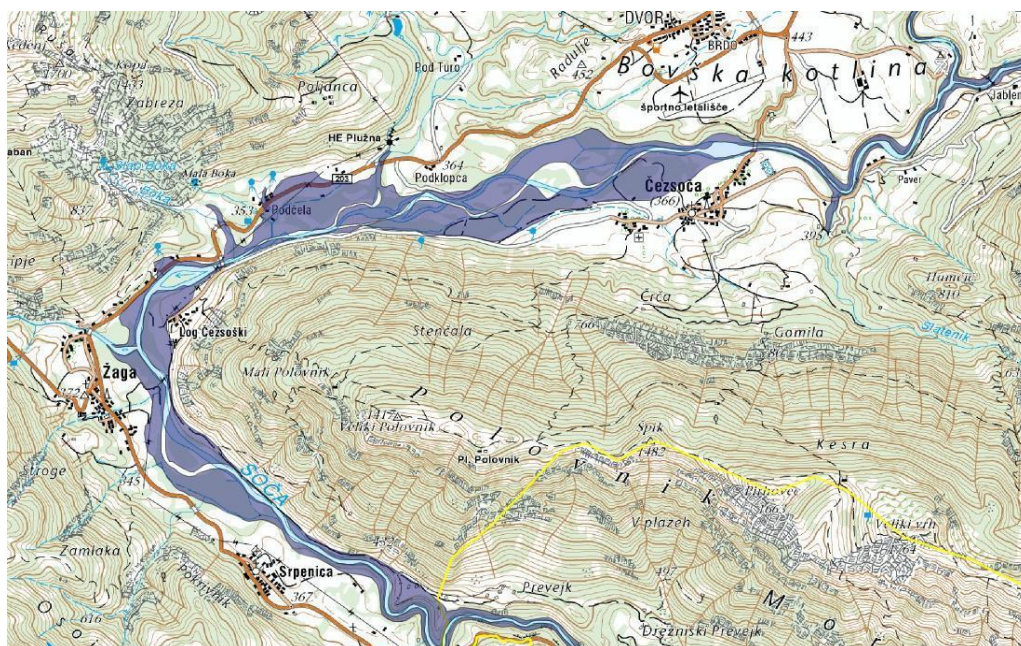
2.4.1 Potresi

Območje občine Bovec leži na stičišču litoferskih plošč in je zato podvrženo potresni aktivnosti. Potresi in z njimi povezani podori že skozi celotno zgodovino spreminjajo krajino. V preteklosti sta bila zabeležena katastrofalna potresa v letih 1348 in 1511, v zadnjih štiridesetih letih pa kar trije močnejši leta 1976, 1998 in 2004, ki so popolnoma spremenili podobo naselij na Bovškem.

Učinki potresa so odvisni tako od moči kot tudi od lokalne sestave tal. Na tem območju prevladujejo karbonatne kamnine (apnenci, dolomiti), ki veljajo kot dobra gradbena tla in laporji, ki so nekoliko slabša za gradnjo. Seizmološko najslabšo podlago pa tvorijo pobočni gruščni in nanosi reke Soče s pritoki (prod, pesek in konglomerat).

2.4.2 Poplave

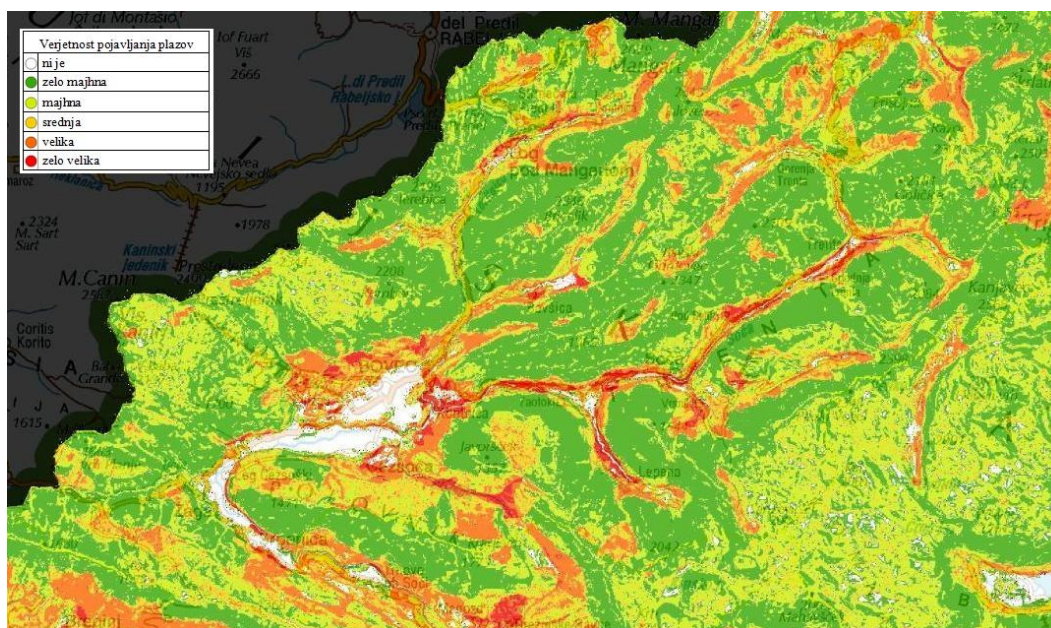
Za Bovško je značilna velika dnevna količina padavin, ki v jesenskih mesecih preseže 200 mm. Intenzivne padavine povzročajo silovite hudourné vode, močno erozijo ter naplavljanje in zasipanje strug. Vsekakor pa Bovško pred hujšimi posledicami padavin ščiti visokogorski kras, ki omogoča odvajanje vode skozi propustno površje v podzemlje. Kljub temu so bile v preteklosti prisotne tudi poplave, ki so ogrožale predvsem Čezsočo in Log Čezsoški. Pogostejših poplav na Bovškem ni, redkejšje pa zajemajo obrečni prostor od sotočja Koritnice in Soče pa do Trnovega ob Soči. Razen nekaj hiš, naselja niso ogrožena.

Slika 11: Ogroženost pred redkejšimi poplavi v občini Bovec (Geopedia, 2016)

2.4.3 Plazovi

Plazovi na Bovškem so pogosti in nemalo krat ogrožajo tudi naselja in javno gospodarsko infrastrukturo. K proženju plazov najbolj pripomorejo strma pobočja z nakloni od 21 do 35 stopinj, gladka in slabo razčlenjena pobočja ter južna ekspozicija. Južne lege so namreč izpostavljene intenzivnejšemu nihanju temperatur. Dolina Trente je zaradi zaraščanja ogolelih območij v zadnjem času deležna le manjših plazov, ki so ogrožali samo cestno infrastrukturo. Najhujši plaz v zadnjem obdobju je leta 2000 prizadel Log pod Mangartom.

Slika 12: Karta verjetnosti pojavljanja plazov v občini Bovec (Geopedia, 2016)

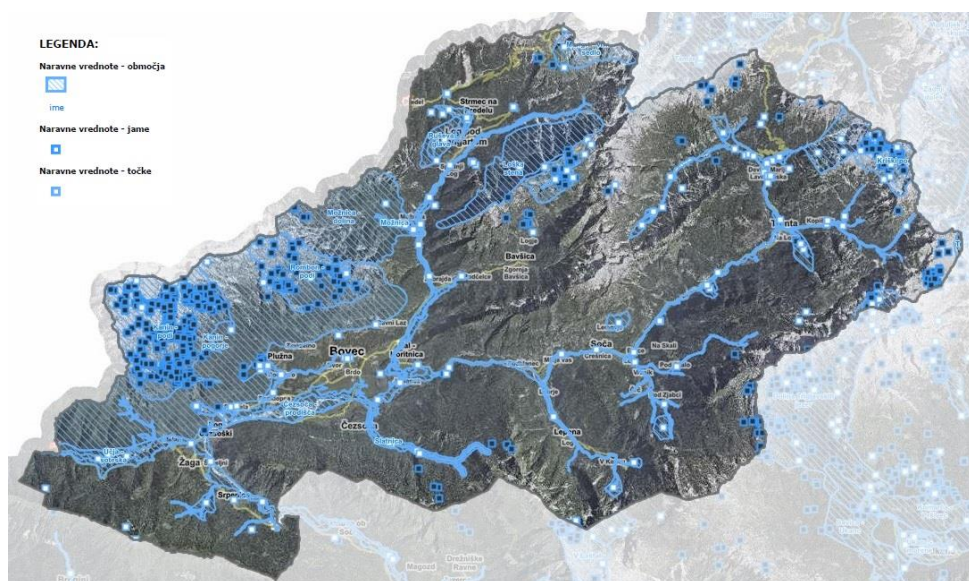
V preteklosti so bili pogosti tudi snežni plazovi, saj so bila strma pobočja zaradi paše in sečnje gozdov čisto gola. Najbolj je bila izpostavljena dolina Trente. V zadnjem času so zaradi snežnih plazov ogrožene le še ceste na višjih legah in preko prelazov Vršič in Učja ter cesta na Mangartsko sedlo, ki pa je v zimskem času zaprta.

Spodnje karta kaže na večjo možnost pojavljanja plazov na nižjih terasah vodotokov, ob hudournikih in ob vznožju gora. Nad večino naselji na Bovškem so potencialna plazljiva območja z veliko verjetnostjo pojavljanja plazov. Ob vodotokih in na ravninskem prostoru nevarnosti ni, na zelo strmih višje ležečih pobočjih pa je zelo majhna.

2.5 VARSTVO NARAVE

2.5.1 Naravne vrednote

Naravne vrednote na Bovškem v splošnem predstavljajo visokogorski površinski in podzemeljski kraški pojavi na pobočjih Kanina in Rombona, gozdni rezervati, soška prodišča in vrbišča, vsi pritoki Soče z izviri, slapovi in koriti, soteske ter ostale geološke pedološke in botanične posebnosti. Celotno ozemlje občine spada v ekološko pomembna območja.

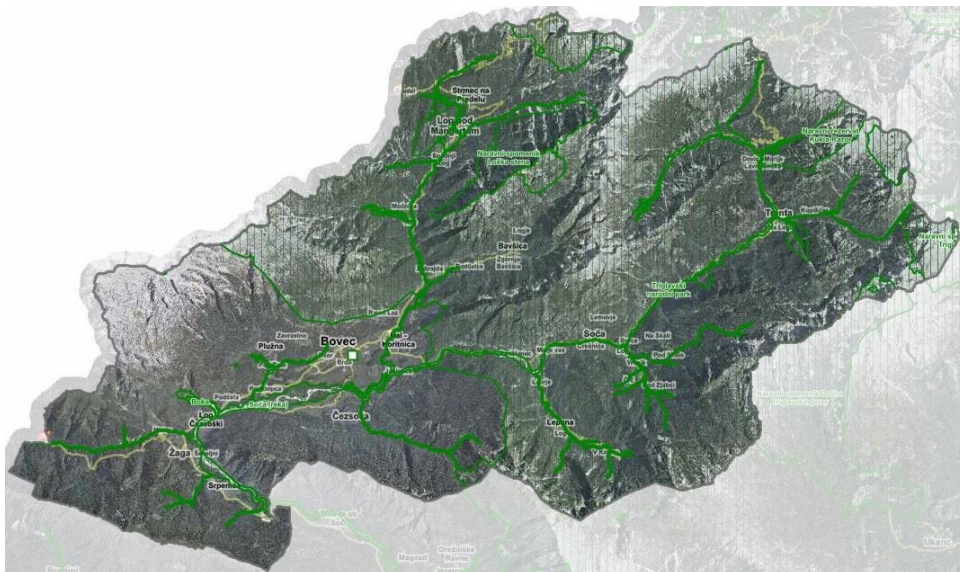

Slika 13: Naravne vrednote: območja, jame in točke v občini Bovec (PISO, 2016)

2.5.2 Zavarovana območja

Zavarovana območja v občini Bovec predstavljajo Triglavski narodni park (Zakon o Triglavskem narodnem parku), naravni spomenik Loška stena (Zakon o Triglavskem narodnem parku), naravni rezervat Kukla-Razor (Zakon o Triglavskem narodnem parku), naravni spomenik reka Soča (Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin) in naravni spomenik Boka (Odlok o

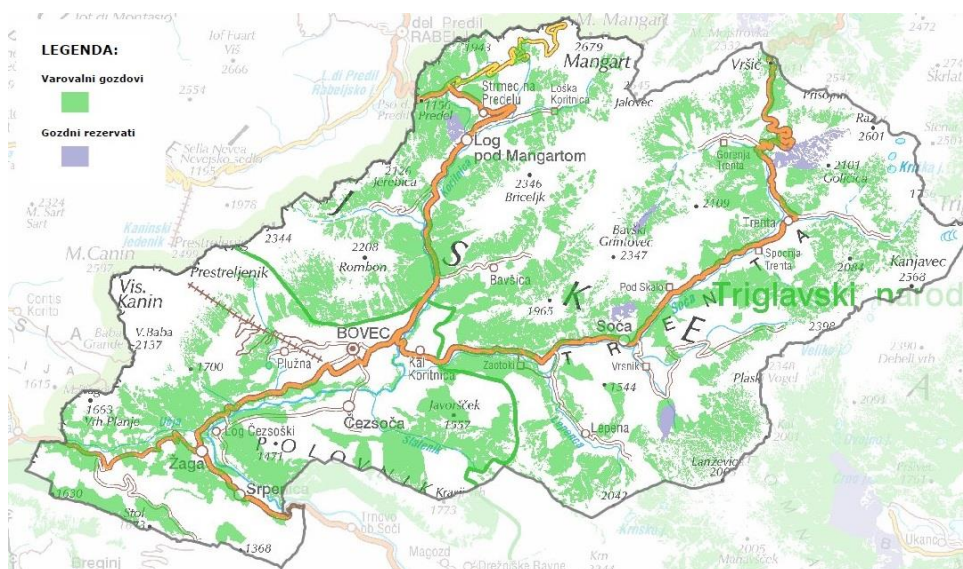
razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin).

Slika 14: Zavarovana območja v občini Bovec (PISO, 2016)

2.5.3 Varovalni gozd in gozdni rezervati

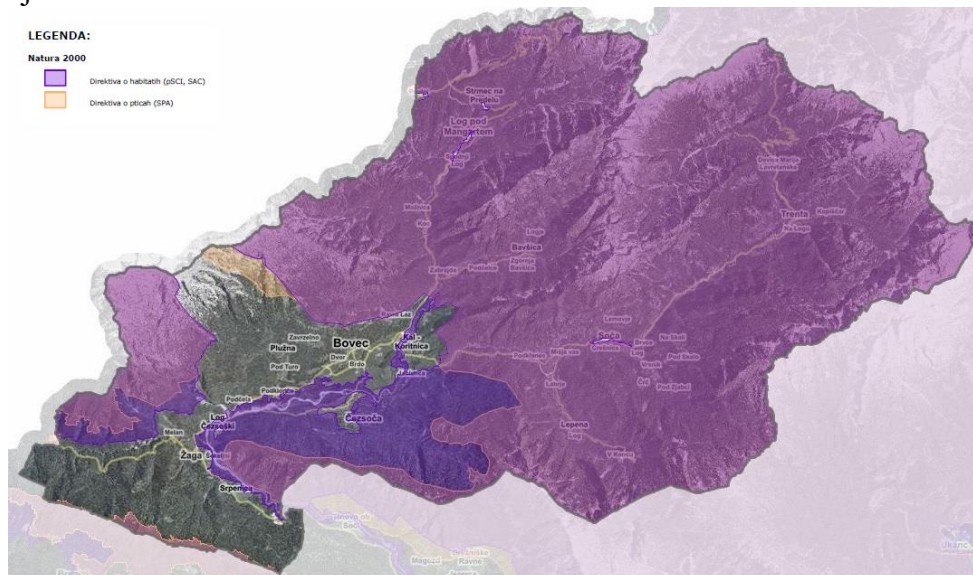
Na območjih varovalnega gozda so dovoljeni le nujni gozdno-gojitveni posegi, ki jih zagotavlja Zavod za gozdove. V gozdnih rezervatih z blažjim varstvenim režimom je dovoljen obisk po označenih poteh ob spremstvu delavca Zavoda gozda, v rezervatih s strogim varstvenim režimom pa so prepovedane vse gospodarske, rekreacijske, raziskovalne in druge dejavnosti, ki bi lahko spremenile obstoječe naravno stanje. Na vseh območjih varstva je prepovedana tudi paša, z izjemo čebelje paše.

Slika 15: Varovalni gozd in gozdni rezervati v občini Bovec (PISO, 2016)

2.5.4 Območje Natura 2000

Razen bovške kotline in pobočja Stola ter dela Kanina, je celotno ozemlje občine uvrščeno v območje NATURA 2000.

Slika 16: Območja NATURA 2000 - direktiva o pticah in habitatih v občini Bovec (PISO, 2016)

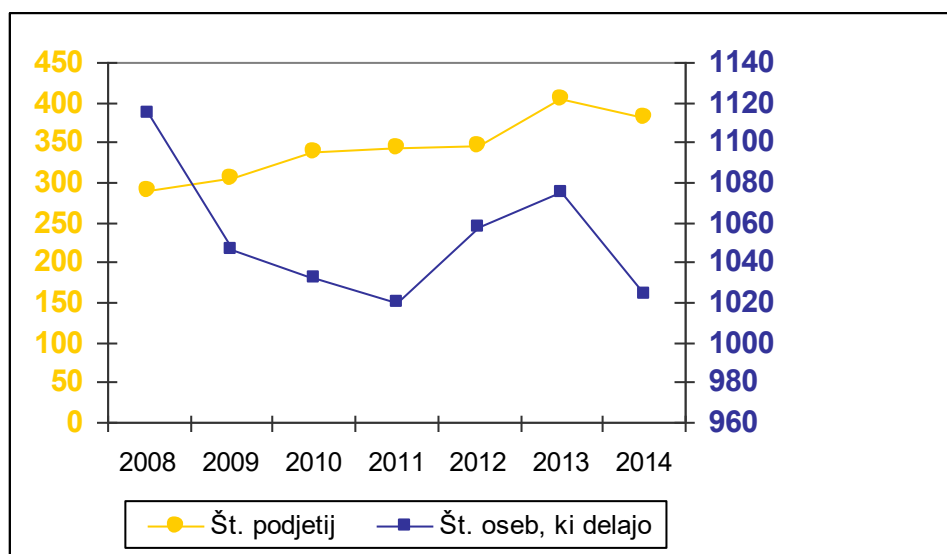
2.6 GOSPODARSKE DEJAVNOSTI

Lokalna podjetja so usmerjena v tradicionalne programe, ki ne zahtevajo veliko znanja, poleg tega ni pobude po prestrukturiranju oziroma podjetja niso usmerjena k razvoju v tehnološko in informacijsko zahtevnejše programe.

Preglednica 2: Delovno aktivno prebivalstvo po izobrazbi v občini Bovec v letu 2014 (SURs, 2016)

Izobrazba	Število delovno aktivnih prebivalcev z doseženo izobrazbo
Osnovnošolska ali manj	166
Srednješolska	594
Višješolska, visokošolska	235
Skupaj	995

Največ oseb je zaposlenih v predelovalni industriji, predvsem v avtomobilski in kemični industriji, sledi število zaposlenih v turizmu. V preteklosti sta bili na območju IC Bovec še dve podjetji, ki sta se ukvarjali z lesno in tekstilno industrijo, vendar sta propadli in za sabo pustili opuščene hale. Bovško je marginalno kmetijsko območje, kjer poteka večinoma tradicionalna reja drobnice, domačini gojijo predvsem avtohtono pasmo bovška ovca. Pridelujejo večinoma skuto in sir, za ukvarjanje s kmetijsko dejavnostjo pa dobijo državno pomoč v obliki subvencij. Kljub dobrim pogojem in naravnim danostim se dejavnost zaradi nezainteresiranosti prebivalstva opušča.

Slika 17: Število podjetij in število oseb, ki delajo v občini Bovec po letih od 2008 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)

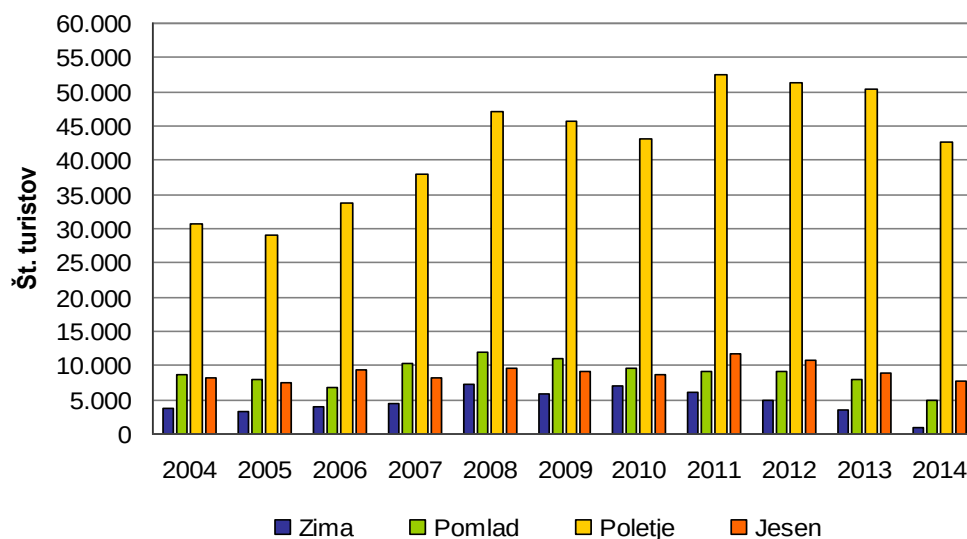
Na razvoj gospodarstva na Bovškem negativno vplivajo tudi velika odmaknjenost in slaba prometna povezanost do velikih gospodarskih centrov ter ogroženost pred naravnimi nesrečami. Brezposelnost v letu 2015 je bila v primerjavi s celotno državo za 2,2 % nižja. Od 1151 delovno aktivnih prebivalcev je bilo 130 registriranih brezposelnih oseb.

Turizem in rekreacija

Bogata kulturna dediščina in ohranjenost naravnih vrednot ter dobri pogoji za izvajanje številnih športnih aktivnosti so pogojevali razvoju turizma in rekreacije na Bovškem.

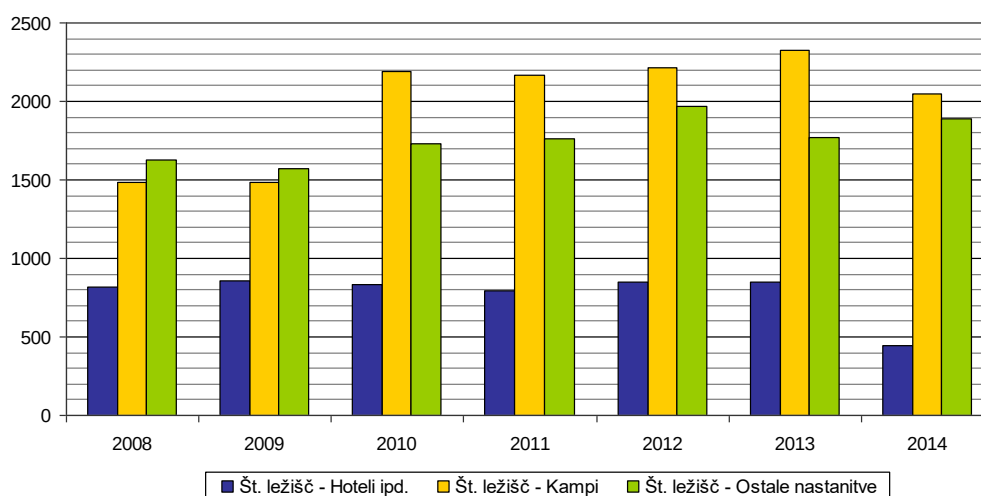
V letu 1986 je Bovško po številu gostov doseglo svoj višek, potem pa je zimski turizem začel pešati. Razlogov je več: pomanjkljiva turistična infrastruktura in ponudba za vedno bolj zahtevne obiskovalce, pojav umetnega zasneževanja in s tem povezana gradnja (tudi) nižje ležečih smučišč z boljšo dostopnostjo ter številne naravne nesreče. Poleg tega pa se v prvem desetletju obratovanja ni vlagalo v posodabljanje centra in turistične infrastrukture kljub visokim prihodkom. Edina večja investicija je bila povezava smučišč na Kaninu preko Prevale s smučišči v Sella Nevea v sezoni 2009/2010. Pred dobrim desetletjem je predvsem zaradi pomanjkanja snega v dolini propadlo tudi manjše smučišče z dvema vlečnicama v Čezsoči.

Že v 90. letih prejšnjega stoletja pa je doživel svoj vzpon poletni turizem, ki je s športnimi dejavnostmi na reki Soči in gorništvom v Julijskih Alpah ustvaril prepoznavnost Bovškega. Prav tako k prepoznavnosti pripomore tudi posodobljeno športno letališče z novim hangarjem in upravno zgradbo s sanitarijami. Osnovni dejavnosti sta jadralno letalstvo in skok s padalom iz letala, zelo razvito pa je tudi letenje z ultralahkimi letali.

Slika 18: Prihodi turistov v občino Bovec po tromesečjih v letih od 2004 do 2014 (vir podatkov SURS, 2016)

V letih od 2004 do 2011 se je število turistov povečevalo, v zadnjih treh letih pa pada (LTO Bovec, april 2016). Največ obiska je v poletni sezoni. Struktura nastanitve je zelo raznolika, poleg hotelov in apartmajskega naselja so na voljo tudi turistične kmetije, planinske koče, gostišča in penzioni ter kampi.

Slika 19: Prenočitvene zmogljivosti v občini Bovec po skupinah nastanitvenih objektov in letu (vir podatkov SURS, 2016)

Število tujih gostov narašča, število domačih pa upada (LTO Bovec, 2016). Povprečna doba bivanja v zadnjem desetletju je kratka, in sicer 2,5 dni. Kljub dobri obiskanosti pa bi bilo potrebno posodobiti predvsem zimsko turistično infrastrukturo, izboljšati dodatno ponudbo za širši krog turistov, in se ne osredotočati le na obiskovalce adrenalinskih športov. Poleg tega se večina domačinov ne preživlja izključno s turizmom, zato so precej nezainteresirani za aktivno vključevanje v turizem. Predvsem pa bi bilo potrebno povezovanje športnih agencij in ostale turistične ponudbe v prepoznavno celoto.

3 ZGODOVINSKI RAZVOJ KRAJINE

Da bi lažje razumeli današnje stanje v občini Bovec, in da bi dobili smernice za nadaljnji razvoj, je potrebno poznati tudi zgodovino prostora, predvsem pa dejavnosti, s katerimi se je nekdanj ukvarjal človek in so vplivale na spreminjanje funkcij v prostoru ter posledično na podobo krajine.

3.1 PRAZGODOVINA

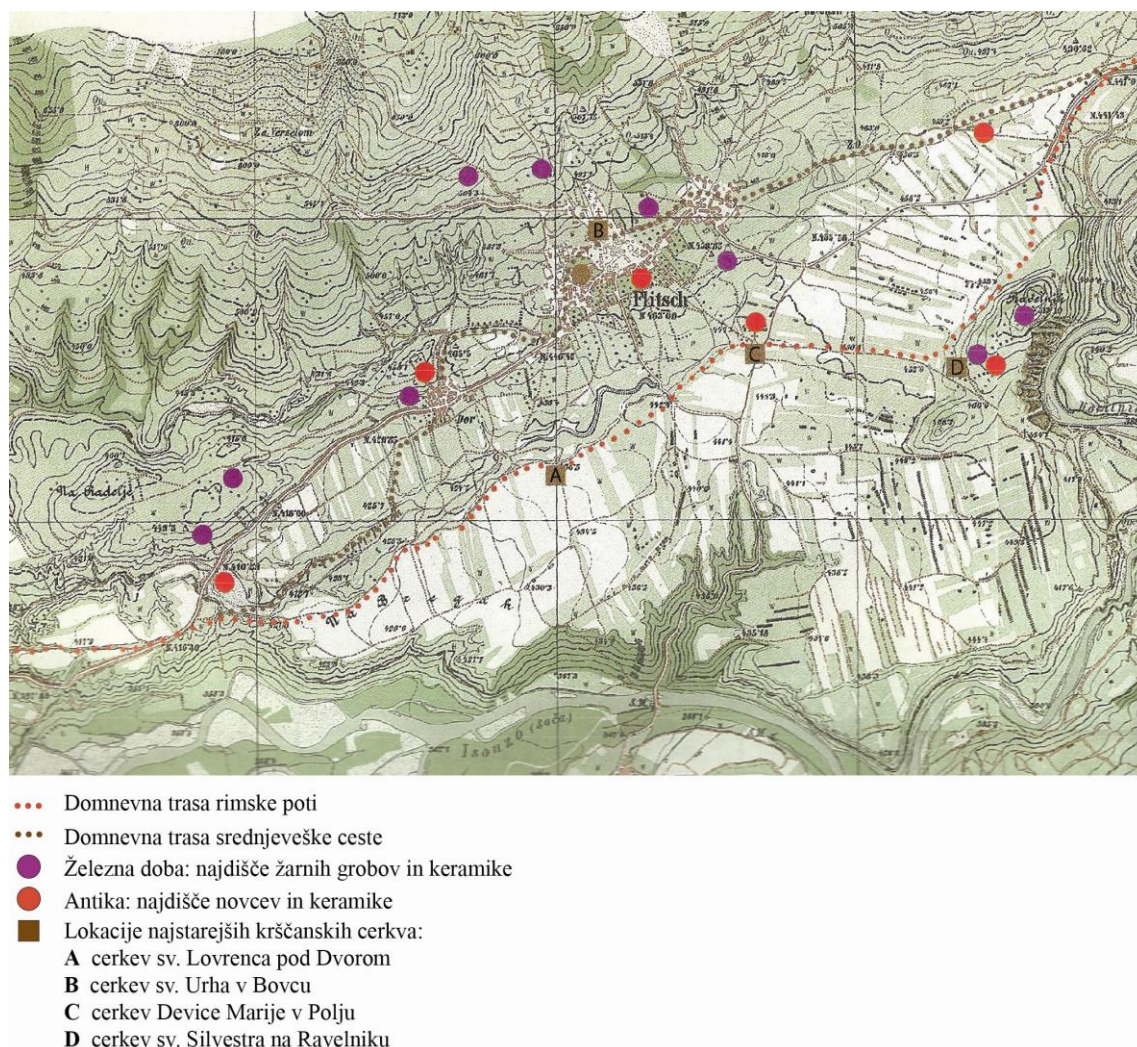
Preglednica 3: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju prazgodovine (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Pred prihodom človeka.	Vplivi naravnih dejavnikov	80% gozda, 20% vodnih ekosistemov in visokogorskih predelov nad gozdno mejo.
Železna doba, lovci in pastirji stalno poselijo prostor.	Nastanek manjše naselbine na Ravelniku. Nabiranje in taljenje rude. Ovčereja in sirarstvo.	Nastanek agrarne krajine. V zelo majhni meri se krči gozd za potrebe taljenja rude in postavljanja bivališč.

Pred prihodom človeka je Bovško pokrivalo 80 % gozda, ostalih 20 % je bilo vodnih ekosistemov in visokogorskih predelov nad gozdno mejo. S poselitvijo pa se je Bovško počasi začelo spreminjati v agrarno kulturno krajino. Najstarejše sledi človeka na bovškem segajo že v kameno dobo, v nekaterih virih se omenja kamnito orodje, najdeno ob gradni ceste na Mangartsko sedlo. V bronasti dobi je ob Soči potekala jantarna pot, ki je vodila z Baltika prek prelazov na Bovškem do Jadranskega morja, kar dokazujeta bronasta sekira in meč, ki so ju odkrili nad Žago in na Strmcu.

Prvi obiskovalci Bovškega so bili lovci, kasneje tudi pastirji, ki so bili naseljeni v bližini današnjega Kobarida. Z odkritjem železa so na Bovškem nastala prva naselja kot sta Dvor in Ravelnik. Železova ruda je bila namreč prisotna tudi na površju, lesa, ki so ga potrebovali za taljenje pa bilo na Bovškem tudi v izobilju. Z železnim orodjem so staroselci krčili gozdove in tako napravili prostor obdelovalnim površinam v dolini. Posočje so takrat poseljevala venetska plemena. Ravelnik je predstavljal prvo manjše gradišče na Bovškem, ki je merilo približno 80 m x 130 m, centralno naselje pa je bilo na Mostu na Soči. Prostor so po predvidevanjih naselili zaradi prisotnosti studenca in zaradi zavarovane lege, ki je omogočala nadzor nad dostopom v Bovško kotlino ter proti Predelu. Skupnost naj bi se ukvarjala z ovčerejo in sirarstvom, na ovčjih planinah pa naj bi iskali tudi železovo rudo.

Na topografski karti Bovca iz leta 1906 Klavora (2003: 22) grafično prikazuje domnevno najstarejšo poselitev na Bovškem ter rimsko in srednjeveško traso ceste.

Slika 20: Domnevna najstarejša poselitev Bovškega ter trasa rimske in srednjeveške poti (Klavora, 2003: 22)

3.2 RIMSKA ANTIKA

Preglednica 4: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju rimske antike (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Prostor spada v obmejno rimsko provinco Forum Iulii, preko katere vodi trgovska povezava v Noriško kraljestvo.	Domačini prodajajo trgovcem kmetijske pridelke, kupujejo obrtniške izdelke.	Redka poselitev ob cesti, naselbine obdaja pas kmetijskih zemljišč, ostalo krajino prerašča gozd.

Do antične dobe je bilo Bovško zelo redko poseljeno, je pa že v pisnih virih omenjena dežela ob Soči, imenovana »Venetia et Histria«. Posočje je v rimskem času spadalo v obmejno rimsko provinco Forum Iulii (Čedad), skozi katero je bila speljana rimska pot čez Predel, ki je predstavljala najkrajšo povezavo z Noriškim kraljestvom, kjer so Rimljani kupovali železo in orožje. Že takrat je prostor ob Soči dobil svojo značilno prehodno vlogo. S priseljevanjem prebivalstva so se ob poteh razvila naselja, kjer so trgovci od

domačinov kupovali obrtne proizvode in kmetijske pridelke. Bovška kotlina in obcestni prostor so prekrivale kmetijske površine, ostali del prostora pa je bil še skoraj nedotaknjen.

3.3 SREDNJI VEK

Preglednica 5: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju srednjega veka (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Mešanje staroselcev z Langobardi in Slovani ter povečanje števila prebivalstva. Promet in trgovina od Čedadu prek Bovškega na Bavarsko ali Ogrsko.	Trgovanje domačinov z bližnjimi furlanskimi mesti	Razvoj strnjenih gručastih naselij ob robu kmetijskih zemljišč. Obnovljena je bovška cesta z delnim tlakovanjem in postavitvijo gostišča na Predelu. Nastanek mlinov na vodni pogon.
Bovško postane značilna agrarna krajina, vse ravne površine so zasičene s kmetijskimi površinami, ni prostora za pašnike.	Razvoj planinskega pašništva	Krčenje gozdnih površin iz gora proti dolini ter iz doline navzgor za nove nižinske travnike. Pojav novih kulturnih ter krajinsko-arhitekturnih elementov: planine in <i>prestaje</i> , značilne zgradbe iz lesa in kamna. Postavitev <i>mirov</i> , <i>sopotij</i> , <i>kop</i> in <i>ostrgač</i> .
Malo je ravnega prostora za poljedelstvo.	Melioracije na pobočjih - raven prostor za sajenje poljščin	Nastanek <i>grobelj</i> in <i>kašt</i> .

S prehodom v srednji vek so Posočje poselila nova ljudstva – Langobardi, za njimi pa še Slovani, ki so postopoma naselili rodovitnejše dele Bovškega.

V 12. stoletju je prvič omenjena *Strata de Plez*, Bovška pot, po kateri sta potekala promet in trgovina čez Predel. Za Čedad, močno železarsko mesto, je bila namreč to najkrajša povezava na Bavarsko oziroma Ogrsko. Bovčani so takrat imeli pravico do trgovanja le z bližnjimi furlanskimi mesti.

Proti koncu 14. stoletja so na pobudo Čedadu obnovili 80 km dolg odsek dotrajane Bovške ceste. Na Predelu so postavili prvi *hospic*, gostišče, kar je bilo sicer dovoljeno le v bližini mest. Druga posebnost je tlakovan odsek ceste nad Bovcem, kar je bilo v srednjem veku prava redkost. Edino grožnjo novi cesti so, tako kot danes, predstavljale naravne nesreče – (snežni) plazovi, podori in hudourniki. Do 16. stoletja je bil nižinski prostor zasičen s kmetijskimi površinami, zato se je začela poselitev hribovitih in gozdnatih območij ter planinsko pašništvo nad stranskimi bovškimi dolinami.

3.3.1 Planinsko pašništvo

Naravni pogoji za bivanje in gospodarjenje na Bovškem so človeka usmerjali k živinoreji in pašništvu, saj je teren v gorah težko prehodan in strm, zato se je tu razvilo gojenje drobnice. Od planin na Bovškem je v oglejskih listinah prva omenjena Trebišna

(Trebiščina), in sicer leta 1328. Vendar pa so planine po izvoru veliko starejše, poseljevali so jih že prazgodovinski lovci in prvi pastirji, ki so iskali železovo rudo, na kar kažejo nekatere najdbe, ledinska imena, ki nakazujejo reliefne in krajinske značilnosti, ter izrazi, povezani s pašništvom in sirarstvom.

Ljudje so poseljevali nizko ležeče kotline, kjer je proti koncu srednjega veka zmanjkovalo prostora za pašnike, saj so površine v dolini služile poljedelstvu. Živino so tako morali pasti v visokih gorskih predelih, kjer so sprva izkoriščali naravne planinske pašnike, s povečanjem števila čred pa so morali krčiti gozdove in tako ustvarjati nove pašne površine. Za preživetje živine pozimi je bila nujna tudi žetev po vrhovih gora, kjer je ostalo še dovolj trave za zimsko krmo, poleg tega pa tam ni bilo lastništva. Posledica je bilo krčenje gozdnih površin iz gora navzdol, pa tudi iz doline navzgor, da so pridobili nove površine za nižinske travnike in senožeti. Tako je nastal sistem pašnega gospodarstva, kjer je šlo spomladi za selitev živine in ljudi iz doline v planino, jeseni pa iz planine v dolino. Zimska reja živine je potekala v hlevu, poletna na planini, spomladi in jeseni pa so pasli na »prestaji«, vmesnem bivališču pastirjev med dolino in planino. Sestavljali so jo hlev, manjša sirarna in njiva.

Najstarejše vasi so si svoje planine zasnovali v bližini vode, na prehodu iz gozdnega v obgozdni pas, zaradi prisotnosti lesa, ki so ga potrebovali za gradnjo in vzdrževanje objektov na planini ter za kurjavo in razsvetljavo. Kjer ni bilo tekoče vode, so nastali kamniti vodohrani, kjer so zbirali kapnico. Planino so sestavljali »hrami« (prostor za molžo, sirarna in klet), ograjen prostor, kjer je drobnica čakala na molžo, hlev, ponekod pa še svinjak. Pastirske stavbe so bile pravokotne oblike, večinoma postavljene v pobočje, narejene iz kamna in krite z lesom. Večerna paša živine je potekala v ograjenem zemljišču okrog planine. Rejci drobnice so na planini pasli skupaj svoje črede predvsem zaradi združevanja mleka in posledično lažje pridelave mleka, sira, skute in volne.

Bovški sir (Caseus de Plezio) je kot plačilno sredstvo za poravnavo dajatev na Bovškem omenjen že v prvem Tolminskem urbarju iz leta 1377. Ime Pravi Bovški sir (Formaggio di Plezzo vero) pa je bilo zabeleženo že leta 1756 v ceniku za mesto Videm, kjer je razvidno, da je imel dvakrat višjo ceno od ostalih sirov (Kajzelj, 2011:138).

3.3.2 Melioracije na pridelovalnih površinah

Zaradi razmeroma ostrega podnebja, strmega reliefa in skromne zemlje je bilo poljedelstvo vezano le na pridelavo za prehrano domačinov in njihove živine. Boljša prst je bila le na fluvio-glacialnih terasah, na ostalih površinah za gojenje poljščin, pa so bile nujne melioracije v obliki »grobelj« (zložbe ledeniškega materiala) »kašt« (škarpe) in »mirov« (kamnite ograje). S škarpami in terasami so omilili strmino, z miri so ogradili njive ter dolinske travnike in jih zaščitili pred vdorom živine, groblje pa so posledica čiščenja ledeniškega materiala z obdelovalnih površin. Med dvema miroma je bilo »sopotje«, pot, po kateri je imela živina prost prehod iz planine v dolino. Vsi elementi so tvorili zanimiv krajinski vzorec, prav tako kot »ostrgače« in »kope«, premični leseni objekti, na katerih so sušili in hranili seno. Kulturne terase so danes vidne le še na Zavrzlnem in pod Ravnim Lazom, drugje pa jih so jih prerasli gozdovi zaradi opuščanja kmetijskih dejavnosti.

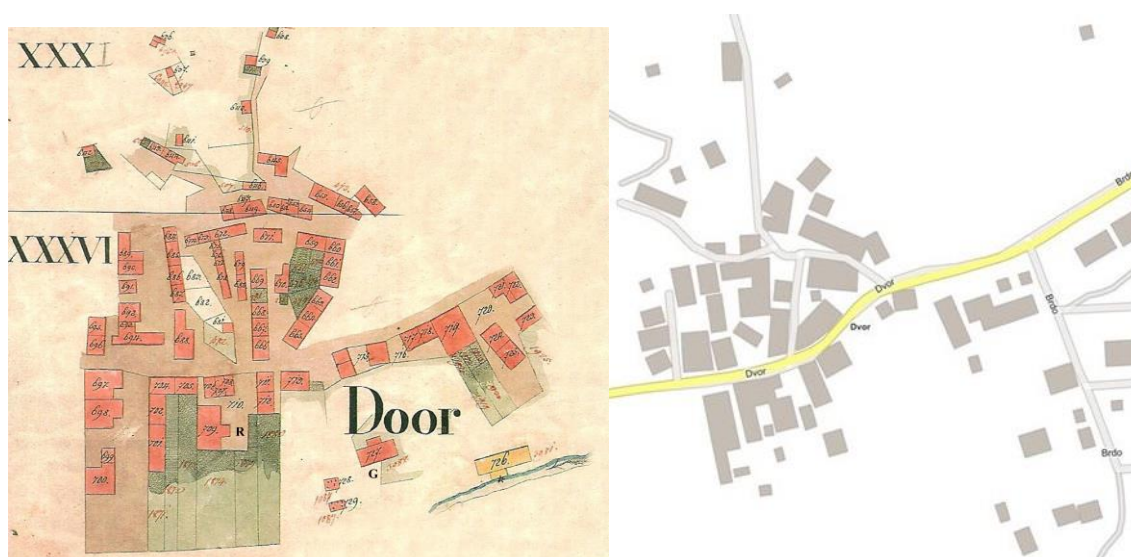

Slika 21: Miri, »sopotja« in groblje v Trenti (Trenta ..., 2016a)

3.3.3 Sprememba podobe naselij

Jedra strnjenih srednjeveških naselij so se razvijala ob robu najboljših kmetijskih zemljišč. Za naselja so bile značilne spontano raščene gruče stavb, kar je posledica delitve družin in vedno novih gradenj na isti parceli. Ponekod so eno gručo od druge ločevale zelene površine. Vsaka hiša je imela izven naselja pripadajočo obdelovalno površino. Dvor je primer naselja, ki je od takrat pa do danes ohranila strogo organizirano strukturo, saj ga je obdajalo obzidje.

V poznem srednjem veku so nastala novi zaselki v dolinah Bavšice, Soče in Lepene ter na ostalih odmaknjenih območjih. Fevdalni gospod je namreč svojim kolonom, ki so živeli v slabih razmerah v odročnih krajih, podelil poseben status in jih oprostil tlake.

Slika 22: Najstarejši načrt Dvora v primerjavi s stanjem v letu 2016 (Klavora, 2003: 66; PISO, 2016)

3.4 NOVI VEK - OBDOBJE MED 16. IN 18. STOLETJEM

Preglednica 6: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju med 16. in 18. stoletjem (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Glavna dejavnost 17. stoletja je taljenje železove rude.	Rudarstvo in oglarjenje	Nastanek rudarskih naselij v dolini Trente, postavitve fužin, kopanje rude na pobočjih nad dolino. Oglarske kope na gozdnih posekah.
16. - 18. stoletje: gozdovi so glavni vir za razvoj gospodarstva.	Gradnja, izdelava orodja	Zmanjšanje deleža gozda predvsem v dolini Trente. Naravne katastrofe - erozija, plazovi in visoke hudournne vode. Žage na vodni pogon ob vodotokih - razrez lesa za gradnjo.
Apno se uporablja kot vezivo v zidovih in za gradnjo. Izvoz v furlanska mesta.	Apnarstvo	Vsako naselje ima vsaj eno apnenico.
Povečanje števila prebivalstva in glav živine zahteva več prostora za pašo.	Divji lov in ribolov Pašništvo (tudi gozdno) in sirarstvo	Krčenje gozda zaradi paše. Vsa visokogorska travišča so požeta za potrebe zimske krme.

Po avstrijsko-beneški vojni so Bovčani prostovoljno prestopili pod Habsburžane, saj so tako ohranili samostojnost. Nova oblast je na Bovškem ustanovila Bovško glavarstvo, ki je imelo v lasti vse gozdove in pašnike do sredine 19. stoletja, ko so po pravdanju prišli pod cesarsko last. Poleg tega so dobili tudi strateško zelo pomembno trdnjavo Kluže, ki so jo najprej porušili, nato pa zgradili novo utrdbo na desnem bregu Koritnice, kjer imel bovški glavar boljši nadzor nad Bovško cesto.

Najpomembnejša dejavnost pod Habsburžani je bila živinoreja, in sicer pašništvo in sirarstvo. Pomembna dejavnost je bil tudi lov na gamse, jelene, divje svinje in perjad, ki je

pripadal državi. Določeno lovno in ribolovno območje je bilo namenjeno glavarju, domačinom pa je bil lov prepovedan. Tako so se, da bi lažje preživeli velike družine, posluževali divjega lova, ki ga oblast kljub številnim nadzornikom ni uspela preprečiti.

Domačinom je Bovška cesta tedaj še prinašala dodatni zaslužek, čeprav je promet na njej vedno bolj upadal. Furmani, premožnejši kmetje, ki so imeli konje, so poleg blaga z vprego prevažali tudi ljudi. V Gorico so tovorili železo, les in živinorejske izdelke, na Koroško pa vino. Mestom v Furlaniji so dovažali oglje za ogrevanje ter les in apno za gradnjo palač. Prinašali pa so blago, ki se ga na Bovškem ni dalo dobiti oziroma pridelati.

3.4.1 Rudarstvo in oglarjenje

V novem veku je bila glavna dejavnost taljenje železove rude, kar je pomenilo tudi izsekavanje gozdov. Železarska dejavnost je najbolj vplivala na podobo doline Trente, ki je takrat sicer že bila poseljena, vendar se je ob prihodu fužinarjev naselje precej razširilo. Trentarske fužine so bile pri odcepu steze v Zadnjo Trento oziroma na Kranjsko, ter Na Logu ob Krajcarici. Rudo so kopali v pobočju nad današnjo cesto na Vršič. Izdelovali so železne palice in jih prodajali po posoških domačijah vse do Čedadu. Pred koncem 17. stoletja so fužine poplavile visoke vode, kasneje so tam zgradili žago.

Prve fužine so bile pri Kršovcu in na Ledincah, kjer je bilo naselje z njivami, pašniki in hlevi za konje. Rudo so pridobivali na kraju, imenovanem Odprta ruda, na pobočju Svinjaka, in na kraju Laške peči, na pobočju Javorščka. Železarski obrat sta sestavljali zidani kapelici, zidana stavba s pečjo ter apnenica in kovačija s skladiščem oglja. Obrata in naselja danes ni več, še vedno pa so vidni sledovi objektov ter grajene terase. Preko mostu čez Sočo je bilo naselje povezano z oglarskimi kopami na krajih Vogunca in Kopišče, kjer so še danes prisotne debele plasti oglja v zemlji (Klavora, 2003).

Oglarske kope so postavljali tudi po hribih, saj je na gozdnih posekah ležalo veliko vejevja in manj kvalitetnega lesa, ki so ga oglarji izkoristili za kuhanje oglja. Ta dejavnost je pripomogla k večji čistosti gozdov, poleg tega pa je bila pomembna dodatna gospodarska dejavnost takratnega časa. Največ kop je bilo na Golobarju, Predolini, na planinah Mangart in Božca ter na Zavrzelnem.

3.4.2 Apnarstvo

Apno so uporabljali predvsem kot vezivo v zidovih hiš in med zložbami kamenja. Z njim so belili in razkuževali hiše in hleve, veliko so ga izvozili v furlanska mesta. Proizvajali so ga v apnenicah, kamnitih zložbah v obliki prerezanega stožca, za kurivo pa so uporabljali smrekov in bukov les, ki ga je bilo na Bovškem največ. Zaradi lažjega odvoza materiala so jih postavljali ob cestah. V tistem času je imela vsaka vas na Bovškem vsaj eno apnenico.

3.4.3 Gozdarstvo

Gozdarstvo je bila ob živinoreji prva dejavnost, s katero so se preživljali Bovčani. V času od 16. do 18. stoletja pa so gozdovi postali vir za razvoj gospodarstva. Les so uporabljali v rudnikih in fužinah, za kurjavo, za gradnjo, za izdelavo orodja in za gozdno pašo. Ob vodotokih so bile postavljene številne žage na vodni pogon, ki so služile razrezu lesa za gradnjo.

Pretirano izkoriščanje gozda, predvsem pa goloseki, so rušili naravno ravnovesje, kar je povzročalo naravne katastrofe - erozijo, plazove in visoke hudournne vode. Z novo dejavnostjo so se poleg krajine spremenili tudi življenjski običaji in poselitev.

3.4.4 Sprememba podobe naselij

V 16. stoletju je naselje Gorenja Žaga, ki sta jo tvorila dva niza hiš dobila še grad, ki ga je postavil Roth, sin takratnega bovškega župana. Na Učji sta stala dva kamnita mostova, na zgornjem je delovala žaga na vodni pogon, spodnji pa je bil namenjen prometu. Tretji most je bil lesen, omogočal je lažji dostop do polj na drugi strani Učje.

V dolini Trente je ob koncu 17. stoletja živelo okoli 400 prebivalcev. Večina je poselila prostor ob fužinah, mnogi pa so zaradi narave dela živeli razpršeno, na pobočjih rudišč.

Na Bovškem je takrat prebivalo 4.500 ljudi, kar je pomenilo veliko agrarno prenaseljenost. Hiše so bile majhne, krite s slamo, z majhnimi okenskimi odprtinami. Srednjeveška cesta pod Žarščami je tedaj še vedno povezovala Malo vas in stari trg pod cerkvijo. S prihodom glavarjev s Kluž pa se je mestno jedro preselilo nekaj sto metrov nižje, kjer je nastal novi trg. Tvorila ga je gruča skromnih hiš, na južni strani pa večji objekt, hotel Pošta, nasproti njega so leta 1725 zgradili kapelo sv. Trojice. Glavarju sta pripadala dva objekta tik pod cerkvijo. Na severnem robu Žaršč, na dominantni legi nad naseljem pa je glavar postavil še stanovanjski in reprezentančni objekt in park z drevoredom. V 20. stoletju so za potrebe gradnje vojašnic izravnali celoten grič in uničili ruševine gradu skupaj z zelenimi površinami (Klavora, 2003: 123).

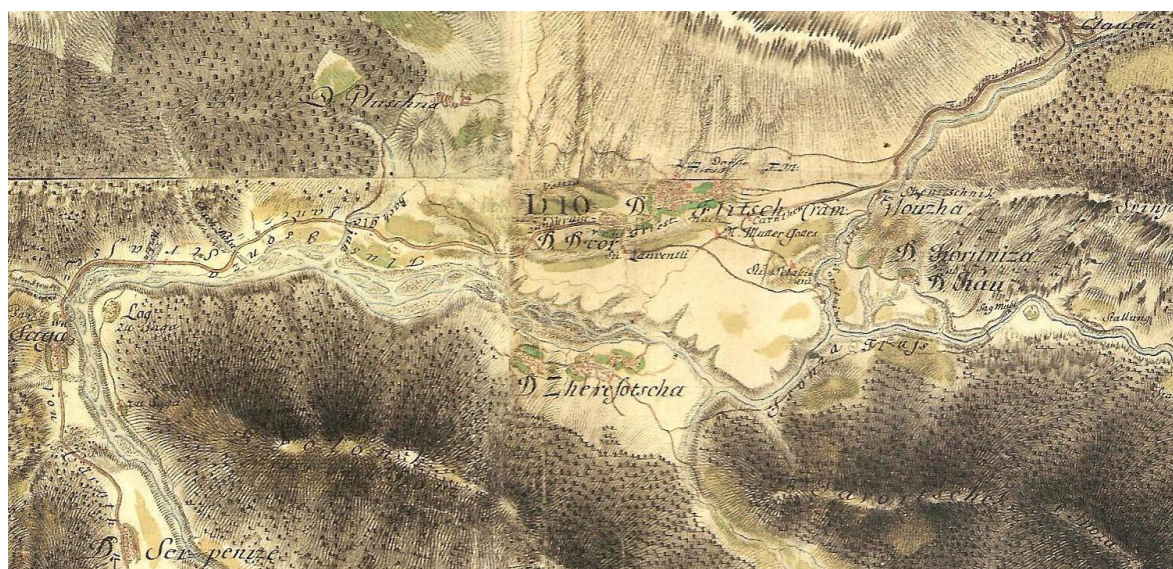
3.5 NOVI VEK - OBDOBJE VELIKIH REFORM 18. STOLETJA

Preglednica 7: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v času 18. stoletja (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Zakonska prepoved izkoriščanja gozdov. Zavarovani gozdovi: Strmarica, Veliki Prosek, Izgora. Inventarizacija cesarskih gozdov. Nastanek 1. bovškega urbarja.	Gozdarstvo in plavljenje lesa po Soči.	Pretirano izsekavanje, prosta paša koz, močna deževja in plazovi so sprali prst, kamnita pobočja so postala nerodovitna Pogozdovanje golosekov.
Na Bovškem je primanjkovalo krme, zato so začeli z načrtnim sajenjem krompirja.	Uvedba krompirja. Kolobarjenje.	Ureditev kamnitih kulturnih teras do 700 m.n.v. s krompirjem. Kolobarjenje v dolini s krompirjem, koruzo, ječmenom in deteljo.
Spodbujanje načrtnega sadjarstva pod vladavino Marije Terezije.	Sadjarstvo.	Ob glavnih cestah so začeli zasajati sadno drevje, poleg vsake hiše pa so posadili oreh in tepko.
Gradnja hiš na robu naselij oziroma tam, kjer je bilo več storitev in cestnega prometa.	Širjenje naselij.	Razpotegnjena obcestna pozidava brez zgoščenega jedra: Srpenica, Žaga, Trnovo in Log pod Mangartom. Združitev jeder Dvora, bovškega trga in Male vasi v naselje Bovec.

V dobi razsvetljenstva se je z mnogimi reformami začelo postopno odpravljanje fevdalnega sistema. Zaradi strahu pred davki domačini niso uveljavljali svojih lastniških pravic nad številnimi gozdovi, zato si jih je prisvojila cesarska oblast.

Leta 1754 je bilo ukinjeno glavarstvo, Bovško je pripadalo Goriško-Gradiščanski deželi s sedežem v Gorici. Za potrebe sodobnega davčnega sistema so začeli z uvajanjem katastra, osnova za enoten davek so namreč bili podatki o donosnosti zemljišč. V treh letih francoske zasedbe so Bovčani zaradi idej revolucije o enakosti vseh ljudi izgubili vse privilegije. Plačevati so začeli davke za posekani les ter za zemljišča.

Slika 23: Prikaz Bovške kotline na vojaškem zemljevidu iz leta 1785 (Klavora, 2003: 156)

V času posodabljanja gospodarstva so želeli promet s Tirolske in nemških dežel preusmerili v tržaško, namesto v beneško pristanišče. Najkrajša povezava je bila ravno preko Bovške ceste. V času vladanja Marije Terezije je nastal prvi pravi načrt za obnovo Bovške ceste, vendar ga niso izvedli. Karta prikazuje potek trase od Srpenice do Strmca, na njej so predstavljene značilnosti prostora ob cesti - kmetijske površine, gozd, vodovje, objekte in prečni prerezi terena na kritičnih točkah trase.

Preglednica 8: Seznam obratov na vodni pogon na Bovškem v 18. stoletju

Obrat na vodni pogon	Kraj
Valjkalnica platna	Kluže, Plužna, Dvor
Tkalnica	Trenta, Plužna, Koritnica
1 Mlin	Žaga, Bočič, Pod Turo, pod Kalom, Kluže, Bavšica, Lepena, nad Strmcem
2 Mlina	Dvor, Vodenca, Čezsoča, Trenta, Log pod Mangartom, Plužna
4 Mlini	Soča
Žaga	Žaga, Pod Turo, Čezsoča, Jablanca, Koritnica, Log pod Mangartom, Vrsnik, Trenta
Kovačija	Bovec, Bočič, Žvikar, Soča, Pustina

V 18. stoletju. so na Bovškem delovali številni obrati na vodni pogon. Mlini so služili le za potrebe prebivalcev, v kovačijah, ki so bile zgrajene ob tovornih poteh, pa so podkovali konje, izdelovali in popravljali vozove ter kmečko in gozdarsko orodje.

Konec stoletja je za Bovško pomenil sto dvajset letno obdobje brez miru, čas francosko-avstrijskih spopadov, zato je prebivalce pestilo veliko pomanjkanje. Gospodarsko stanje se je še poslabšalo zaradi upada prometa na bovški cesti. Da bi izboljšali stanje so na pobudo krajevnih oblasti leta 1780 ponovno zagnali trentarske fužine, vendar so kmalu ugotovili, da ne bi bile rentabilne. Poleg tega pa je primanjkovalo tudi lesa, saj so bili takrat gozdovi popolnoma opustošeni zaradi oglarjenja in delovanja fužin ter zaradi izsekavanja za potrebe trgovanje z lesom v Benetkah.

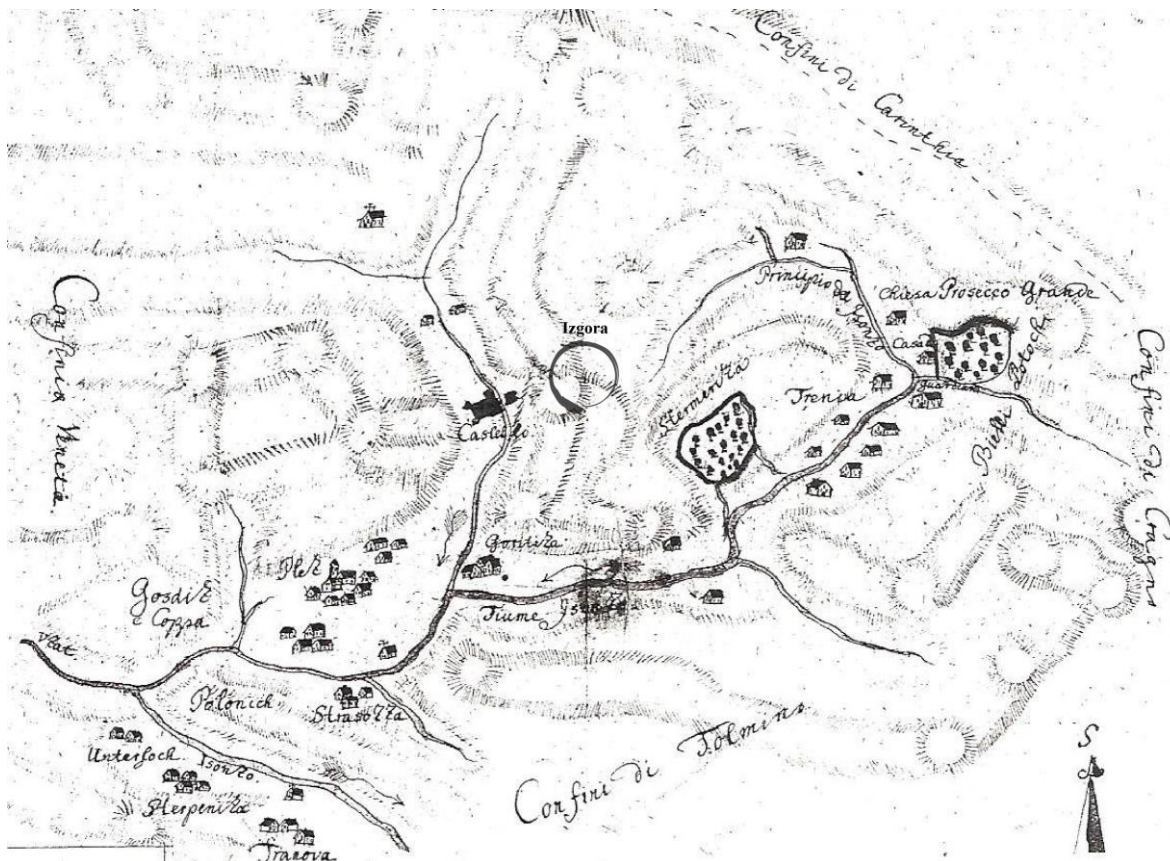
3.5.1 Gozdarstvo

Leta 1723 je cesar z zakonom prepovedal izkoriščanje gozdov, ker je rabil les za svojo mornarico. Izvedel je inventarizacijo cesarskih gozdov, nastal je prvi bovški urbar, popisali so gozdove ter začeli z množičnim izsekavanjem in plavljenjem lesa po Soči. Hlode so spuščali do Čezsoče, kjer so imeli lovilne naprave. Tu so les razdelili po lastništvu in ga prodajali v Benetke, Čedad in Gorico.

Rudnikom so v 18. stoletju pripadali veliki bukovi gozdovi, macesnovi pa so bili posebej zavarovani, saj so les uporabljal za gradnjo mostov in drugih objektov. Zaradi ogolelih pobočij, ki so bila posledica negospodarnega ravnanja z gozdovi bovških podložnikov in lastnika fužin, so oblasti izdale nov gozdni red. Ločili so državne in srenjske gozdove, jih opremili z mejniki in začeli s pogozdovanjem golosekov. Zavarovali in omejili so gozd na Velikem Proseku in gozd na Strmarici. Oba sta služila gradnji in vzdrževanju deželnih

cest. Tretji zavarovani gozd na Izgori nad Klužami pa je bil že od nekdaj namenjen vzdrževanju trdnjave.

Pretirano izsekavanje, mnogo propadlega lesa na terenu in veliko dreves, ki jih je odplavila Soča, so grozili, da bo pokrajina postala povsem gola. Še dodatno pa je mlado drevice uničila prosta paša koz. Močna deževja, hudourniki in snežni plazovi so sprali prst, kamnita pobočja so postala nerodovitna. Poleg tega pa je prebivalce začelo pestiti pomanjkanje drv in lesa za gradnjo.

Slika 24: Prikaz zavarovanih gozdov na Gozdarski karti iz leta 1736 (Klavora, 2003: 107)

3.5.2 Agrarne operacije

Ker je takrat na Bovškem primanjkovalo krme, so začeli z načrtnim sajenjem krompirja. Gajili so ga v »čomparjih«, kamnitih kulturnih terasah nad dolino, ki so bile postavljene do nadmorske višine 700 m.

Na poljih v dolini so gajili koruzo, fižol, repo in ječmen, po vrtovih pa solato in korenje. Prebivalstvo se je naučilo kolobarjenja, najbolj pogosto so kolobarili s krompirjem, koruzo, ječmenom in deteljo. Na *Bugatah*, območju današnje farme goveda, sta uspevali tudi ajda in pšenica.

Do tedaj je na Bovškem uspevalo le sadno drevje, ki se množi z lastno sposobnostjo širjenja, torej sliva, hruška, češnja in češplja. Pod vladavino Marije Terezije pa je prišlo do spodbujanja načrtnega sadjarstva. Ob glavnih cestah so posadili sadno drevje, ob hišah pa orehe za varstvo pred širjenjem požarov.

Slika 25: Miri in »čomparji« v Bavšici (Trenta ..., 2016b)

3.5.3 Sprememba podobe naselij

Od 18. stoletja dalje je, za razliko od preteklih obdobij, potekala gradnja hiš na robu naselij, oziroma tam, kjer je bilo več storitev in cestnega prometa. To značilnost kažejo Srpenica, Žaga, Trnovo in Log pod Mangartom, ki je tudi najnovejše naselje. Njegova posebnost je razpotegnjena obcestna pozidava brez zgoščenega jedra.

Prav tako je obcestna pozidava združila Dvor, Veliko vas (bovški trg) in Malo vas. Za potrebe gradnje so zrušili srednjeveške zidove in okrnili nekaj obdelovalnih površin. Večina stavb je bila lesenih, pritličnih ali enonadstropnih. Novejše zidane hiše na trgu in ob cesti so pripadale plemenitim zemljiškim gospodom. V tem času sta bili opuščeni cerkev sv. Silvester na Ravelniku in cerkev sv. Lovrenca pod Dvorom.

3.6 NOVI VEK - OBDOBJE 19. IN 20. STOLETJA

Leta 1818 je živel na Bovškem 6.188 prebivalcev v 1.180-ih hišah. Preživetje je bilo težko zaradi izčrpane zemlje, nedonosne tradicionalne živinoreje in omejenega izkoriščanja gozdov. Tako so se bili prebivalci primorani ukvarjati z dodatnimi dejavnostmi. Na splošno je bilo Bovško v tem času priča prvemu večjemu izseljevanju. Domačini, ki pa so kljub slabim ekonomskim razmeram ostali, so se začeli socialno udejstvovati. Ustanovili so pevsko, tamburaško in telovadno društvo Sokol.

Preglednica 9: Dejavnosti v prostoru, ki so vplivale na podobo krajine v obdobju 19. in 20. stoletja (Klavora, 2003)

Obdobje	Dejavnosti v prostoru	Podoba krajine
Vojne med Avstrijo in Italijo po letu 1859.	Gradnja vojaških objektov	Obnova trdnjave Kluže in gradnja dveh novih - Fort Hermann in trdnjave ob italijanski meji pod Predelom.
Višek krčenja gozda konec 18. stoletja, delež gozda se zmanjša na 27%.	Pogozdovanje	Pogozdovanja ogolele krajine se začne nad Žago, pod današnjim letališčem in pod Klužami. Ustanovitev drevesnice v Bovcu in na Srpenci.
Gojenje sviloprejk postane pomembna gospodarska panoga. Gojenje sadnega drevja (jabolka in hruške), tudi za prodajo.	Gojenje murv in sviloprejk. Gojenje sadnega drevja	Na Bovškem, večinoma v obcestnem prostoru, uspeva 6750 sadik murve. Nasadi tvorijo geometrijski vzorec in ustvarjajo videz urejene krajine. Nasadi sadnega drevja so na travnikih ob robu vasi.
Goriška kmetijska družba si prizadeva izboljšati gospodarske razmere z uvajanjem novih dejavnosti.	Gojenje lana in valjkalnica lanenega platna	Lan uspeva na prisojnih pobočjih Rombona. Valjkalnico je zgrajena ob Šumniku pod trdnjavo Kluže.
	Pletarstvo	Letno odstranjen pas vegetacije ob Soči in Slateniku za pridobivanje mladih vrb.
	Čebelarstvo	625 panjev na Bovškem. Leseni čebelnjaki, pokriti z enokapno streho iz lesenih desk, postavljeni v okolici hiš.
Z izboljšanjem gospodarstva in izgradnjo železnice Jesenice – Nova Gorica pride do zametkov turizma. Prva planinska koča na Bovškem je leta 1876 zgrajena na Mangartu.	Vodništvo in nastanek turizma	Označevanje poti na terenu, ki se sčasoma razvijajo v planinske, pohodniške, sprehajalne in kolesarske poti.
1. svetovna vojna – nastanek prvih krožnih motornih žičnic, za oskrbovanje vojakov na fronti. Po koncu vojne služijo za transport lesa v dolino.	Žičničarstvo	27 linij krožnih gravitacijskih žičnic z dolžino 1 km – 4 km, od tega se jih po drugi svetovni vojni za spravilo lesa uporablja kar 19.

Leta 1818 je živel na Bovškem 6.188 prebivalcev v 1.180-ih hišah. Preživetje je bilo težko zaradi izčrpane zemlje, nedonosne tradicionalne živinoreje in omejenega izkoriščanja

gozdov. Tako so se bili prebivalci primorani ukvarjati z dodatnimi dejavnostmi. Na splošno je bilo Bovško v tem času priča prvemu večjemu izseljevanju. Domačini, ki pa so kljub slabim ekonomskim razmeram ostali, so se začeli socialno udejstvovati. Ustanovili so pevsko, tamburaško in telovadno društvo Sokol.

Leta 1850 je prvič nastala občina Bovec iz takratnih občin Čezsoča s Sočo in Trento ter Bovec z Žago in Logom pod Mangartom. Vključevala je vasi Žaga, Čezsoča, Koritnica in Kal ter Trnovo in Srpenica, ki sta do takrat spadali pod Kobarid. Samostojne pa so bile tudi občine Trenta, Soča in Log.

Proti koncu stoletja, v času velikih cestnih gradenj, pa so se na Bovško začeli priseljevati podjetni posamezniki. Ti so pri Srpenici kopali kreda, zgradili so trgovino, gostilno in pekarno, ki je oskrbovala vse trdnjave na Bovškem. Od domačinov so pokupili ves bovški sir in ga prodajali v mestih za višjo ceno.

3.6.1 Izgradnja trdnjav

Po letu 1859 so se na Bovškem začeli spopadi med Avstrijo in Italijo. Cesta čez Predel je igrala pomembno strateško vlogo, zato so na novo zgradili trdnjavo Kluže (1881 – 1882), na istem mestu, kot je nekdanj stal grad bovških glavarjev. Njeno ohranbo so po dvajsetih letih dopolnili z gradnjo zgornje trdnjave, Fort Hermann. Dostopna je bila skozi predor na desnem bregu Koritnice nasproti Kluži, ali pa po kovinskih stopnicah, ki so jih vklesali v skalo. Tretjo trdnjavo so zgradili pod Predelom, vendar je zaradi izpostavljenosti ležišča služila le kot skladišče in konjušnica. Pod spodnjo trdnjavo so na reki Koritnici zgradili črpalno postajo, ki je z vodo oskrbovala obe trdnjavi. Tako kot vsi vojaški objekti od Srpenice do Trbiža, sta bili tudi trdnjavi povezani s telefonom.

3.6.2 Začetki načrtnega pogozdovanja

Krčenje gozda je doseglo višek na prelomu v 19. stoletje, ko se je delež gozda zmanjšal na 27 %. Spremenila se je njegova zgradba, vrstna sestava in kakovost, gozdna meja pa se je znižala z nadmorske višine 1.800 m na 1.500 m. Bovško je bilo golo, krajina pa opustošena zaradi delovanja erozijskih procesov, kot so spiranje rodovitne zemlje in plazovi. Poleg tega pa se je spremenil vodni režim vodotokov, kar je povzročilo številne uničujoče hudournike. Velik problem je predstavljalo pomanjkanje lesa in drv za potrebe prebivalcev, Bovškemu pa je grozila tudi agrarna prenaseljenost.

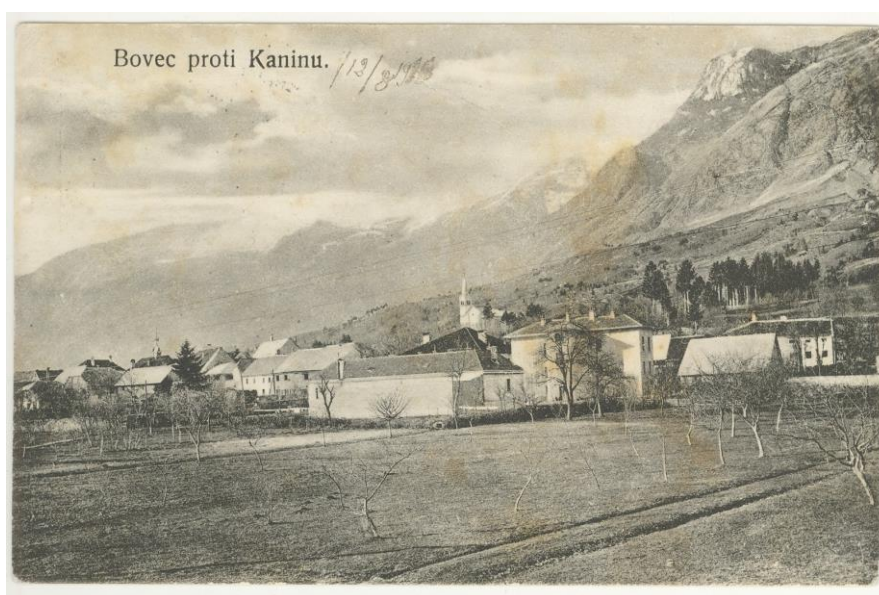
Oblasti so zato začele z načrtnim pogozdovanjem, domačini so ustanovili Pogozdovalno-olepševalno društvo, ki je načrtno pogozdovalo velike površine nad Žago, pod današnjim letališčem in pod Klužami. Za te potrebe so ustanovili tudi drevesnici v Bovcu in na Srpenici.

3.6.3 Sadjarstvo - nasadi murv in sadnega drevja

Z nasadi murv so poizkušali vpeljati novo dejavnost - gojenje sviloprejk, ki je bila takrat pomembna gospodarska panoga. Na Bovškem je bilo zasajenih 6750 sadik, največ v Čezsoči. Nasadi so tvorili geometrijske vzorce in ustvarjali urejen videz krajine. Kokone so prodajali na sejnih v Gorici in Vidmu. Zaradi oddaljenosti in visokih stroškov prevoza se prodaja ni splačala, poleg tega so, z razvojem pomorskega prometa, začeli svilene izdelke uvažati, zato je dejavnost zamrla.

Poleg nasadov murv so podobo krajine popestrili tudi nasadi sadnega drevja po travnikih na robu naselij. Sorte jabolk in hrušk so uvedli s Koroške, kjer so podobni klimatski pogoji kot na Bovškem, zato so dobro uspevale. Največ, prek 1.000 sadnih dreves je raslo v Čezsoči. V virih je zapisano, da so leta 1857 na Bovškem pridelali okoli 5.000 kg raznovrstnega sadja, vendar ga niso prodajali, saj je prišlo ob gospodarski krizi do pomanjkanja hrane, zato je bil pridelek namenjen zgolj lastni uporabi. V 20. stoletju je bila trgovina s sadjem v Gorici sicer dobro razvita, vendar so prodajo sadja z Bovškega omejevale slabe prometne povezave in oddaljenost. V Bovcu je bila leta 1908 organizirana prva razstava sadja v Zgornjem Posočju, da bi predstavili sadne vrste, ki uspevajo na Bovškem, in izbrali najboljše sadje za nadaljnje sajenje. Razstavili so več vrst jesenskih in zimskih jabolk in hrušk, kutine, češplje, orehe, lešnike, slive, pa tudi grozdje, nešplje in breskve.

Sadjarstvo je nazadovalo v času italijanske oblasti, saj majhni sadovnjaki niso mogli konkurirati velikim površinam enovitih nasadov v Italiji, kjer je bila trgovina s sadjem dobro razvita. Leta 1923 so na Bovškem uvedli še visok davek na alkohol, kar je pripeljalo k zamrtju žganjekuhe in posledično sadjarstva. Tudi po drugi svetovni vojni se razmere niso izboljšale, saj so kmetje sadjarstvo jemali kot postransko panogo, saj ni bilo povpraševanja. Sicer je ostalo še nekaj sadovnjakov, vendar je bilo drevje nepravilno posajeno, staro, neočiščeno in negojeno, kvaliteta pridelka pa zaradi tega slaba.

Slika 26: Sadovnjak na obrobju Bovca (Pokrajinski arhiv ..., 2013)

3.6.4 Uvedba novih dejavnosti

Za izboljšanje razmer si je prizadevala Goriška kmetijska družba, ki je na Bovško uvedla druge pasme ovac, da bi na ta način povečali kakovost volne. Poleg tega so začeli s usposabljanjem domačinov za tkanje volne in lanenega platna. Na prisojnih pobočjih Rombona so namreč sadili lan, valjkalnico lanenega platna na vodni pogon pa so zgradili ob sotočju Šumnika s Koritnico pod Klužami.

Ob reki Soči in ob potoku Slatenik so uspevali pasovi vrbovja, zato so oblasti uvedle novo dejavnost – pletarstvo. Domačini so izdelovali košare in pletene nastavke za vozove ter stole in mize. Pletarji so morali, za potrebe gojenja mladih vrb, vsako leto pripraviti poseke. Tako so skrbeli za redno čiščenje vegetacijskega pasu ob Soči. Dejavnost je živela do gospodarske krize v tridesetih letih 20. stoletja, ko je povsem zamrlo zanimanje za ročne spretnosti.

3.6.5 Čebelarstvo

Za potrebe čebelarstva so nabavili nekaj čebeljih panjev in na Bovško poslali čebelarске mojstre, da bi ljudi naučili gojenja čebel in pridelovanja medu. S čebelarstvom so se začeli ukvarjati najprej v Bavšici, ki so jo v času pašne sezone naseljevali pastirji iz doline. Prve čebele so prišle s Koroške, prvi čebelnjak je bil zidan, vendar ga je kmalu porušil kamniti podor. V 19. stoletju je bilo na Bovškem 625 panjev, čebelnjaki so bili leseni, pokriti z enokapno streho iz lesenih desk, postavljeni pa so bili v okolici hiš. Pridelovali so med in čebelji vosek za izdelavo sveč. Panji so bili po drugi svetovni vojni uničeni, vendar so jih obnovili, tako da je danes na Bovškem kar 36 čebelnjakov.

3.6.6 Vodništvo in turizem

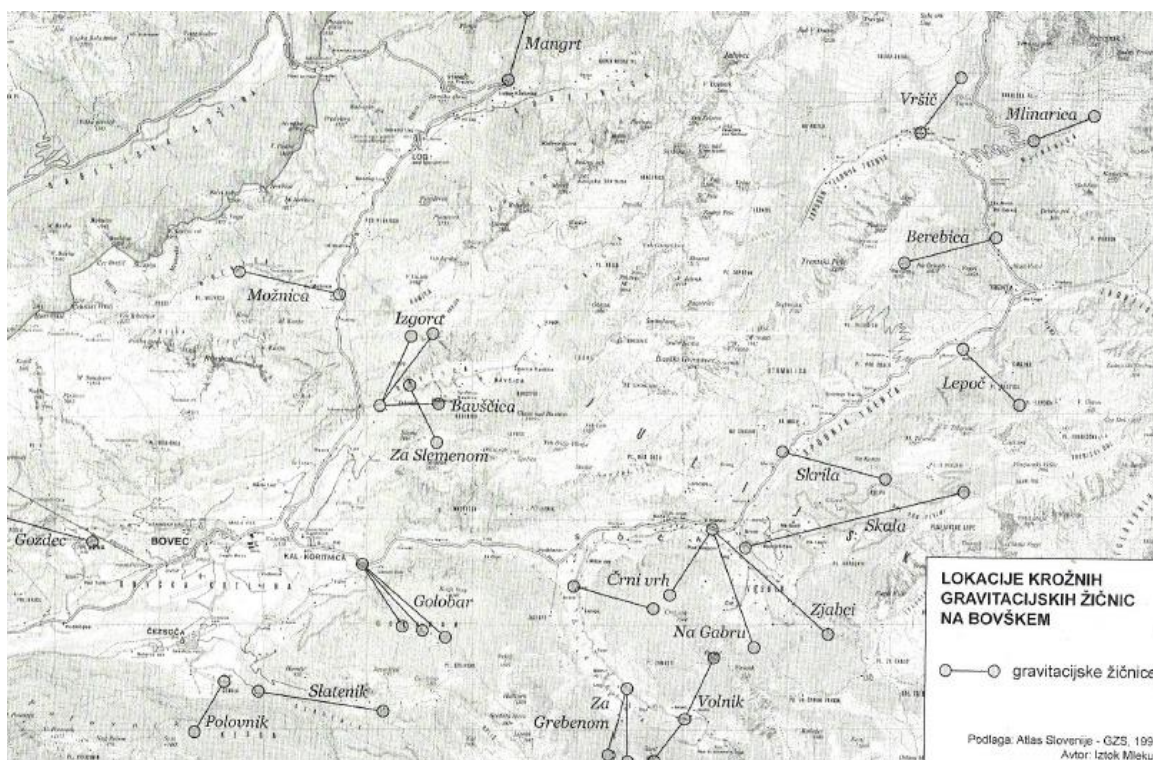
Z izboljšanjem gospodarstva in z izgradnjo železnice Jesenice – Nova Gorica je bilo Bovško priča zametkom turizma. Najbolj je bila obiskana Trenta s Triglavom, takoj za njo pa Mangart, kjer je avstrijsko alpinistično društvo leta 1876 zgradilo planinsko kočo. V takratnem času je vodništvo in nudenje prenočišč za obiskovalce domačinom prinašalo dober zaslužek, Bovško pa je postalo znano letovišče. Divji lovci in gorski pastirji so za zaslužek po gorah vodili raziskovalce. Začeli so tudi z označevanjem poti in sčasoma so se razvile tudi mnoge planinske, pohodniške, in kolesarske poti, ki so speljane ob številnih naravnih vrednotah in kulturni dediščini.

Drobno podjetništvo, znanja in običaji ter tradicionalno kmetovanje so bili zaradi spodbujanja industrializacije in intenzivnega kmetijstva v času socialistične družbene ureditve podvrženi izumiranju. Drugače je bilo v drugih alpskih krajinah, kjer so bili elementi kulturne dediščine pogoj za nastanek turizma, čemur smo na Bovškem priča šele v zadnjem desetletju. Kakorkoli pa je bilo Bovško v šestdesetih letih priča porastu števila obiskovalcev, saj so bile za takratni turizem osnova prav naravne danosti, ki jih je na Bovškem v izobilju.

3.6.7 Žičnice

Prve krožne motorne žičnice so na Bovškem nastale med prvo svetovno vojno, in sicer za oskrbovanje vojakov na Soški fronti. Po koncu vojne pa so domačinom služile za transport lesa v dolino. V tridesetih letih 20. stoletja so na Bovškem z gozdovi gospodarila večja zasebna podjetja, ki so pripomogla k nastanku zapletenih sistemov krožnih gravitacijskih žičnic, s katerimi so lahko izkoriščali gozdove na odmaknjenih legah. Na Bovškem je bilo zgrajenih 27 linij krožnih gravitacijskih žičnic z dolžino 1 km – 4 km, od tega jih je po drugi svetovni vojni delovalo kar 19. Iz podatkov o poseku med leti 1935 in 1965, se količina pretovorjenega lesa ocenjuje na 150.000 m³ – 200.000 m³.

Žičnice so prenehale z obratovanjem v sredini 60. let 20. stoletja, ko so jih nadomestile gozdne ceste in cenejša ter učinkovitejša mehanizacija.

Slika 27: Prikaz lokacij krožnih gravitacijskih žičnic na Bovškem avtorja Iztoka Mlekuža (Mlekuž, 2002: 194)

3.6.8 Sprememba podobe naselij

V tem času ni bilo večjih sprememb v poselitvi, le Gorenja Čezsoča se je razširila ob začetku obratovanja nove parne žage in s postavitvijo novega mostu čez Sočo. Zgradili pa so zidan most čez Boko. Po močnem neurju z zemeljskim plazom leta 1897, ki je odneslo cesto nad Strmcem, so začeli z obnovo prometnice čez Predel. Takrat so jo poleg trgovcev najbolj uporabljali lokalni prebivalci, ki so se od 19. stoletja dalje zaposlovali v Rajblju (Cave del Predil), v rudniku svinca in cinka, ki je deloval do leta 1991. V času prve svetovne vojne so italijanski vojaki avstrijskim preprečili dostop čez Predel, zato so morali

skozi predor zgraditi ozkotirno progo, ki je Log pod Mangartom povezovala z notranjostjo rabeljskega rudnika. V ta namen je bila zgrajena tudi hidroelektrarna na Predelici.

Bovec je v tem času začel dobivati mestni izgled. Za kapelo sv. Trojice so zgradili novo občinsko stavbo in prvi bovški park. Pokopališče so preselili na pobočje za cerkvijo sv. Urha in uredili stopnišče, ki je cerkev povezovalo z bovškim trgom. Prenovili so hotel Pri pošti, kjer je bil tudi sedež pošte. Na trgu so bile trgovine in gostilne; slednjih je bilo na prelomu v 20. stoletje kar 15, po okoliških vaseh pa še 25. Stavbe na trgu so imele podobo bogatih mestnih hiš, večina hiš v naselju pa je bila skromnih. Objekt nekdanjih glavarjev pod cerkvijo je bil porušen, na njegovem mestu so začeli z gradnjo šole. Potok, ki je tekel skozi trg, so ob obisku cesarja Franca Jožefa kanalizirali in prekrili. Na sredino trga so posadili lipo in postavili korita za napajanje živine. Nasproti občine so postavili trgovino in gostilno s sobami. Ob poti v Malo vas so zgradili sodišče, na njegovo dvorišče pa so umestili zapor. Leta 1903 je požar uničil 73 hiš, ki so jih obnavljali s pomočjo dunajske vlade.

Tako se je do prve svetovne vojne naselje spontano širilo tudi prek roba naselja. Mala vas se je razširila čez potok Gereš, ki so ga morali regulirati z zidano strugo. Italijanska oblast je za svoje vojaške in gospodarske interese poleg gradnje cest zravnala bovška polja na jugozahodnem delu kotline in prostor preoblikovala v letališče.

Slika 28: Bovška polja in njive pred ureditvijo letališča (Pokrajinski arhiv ..., 2013)

Po prvi svetovni vojni je bovški trg dobil današnjo podobo. Zasnoval ga je Maks Fabiani, ki je na mestu porušenega hotela Pri pošti načrtoval park z betonskim vodomedom. Z

odstranitvijo manjših objektov in ruševin nekdanjega glavarjevega poslopja so razširili dostop do cerkve in ob cesti zasadili lipe. Pod italijansko oblastjo je Bovec dobil prvi kulturni dom, ki so ga uredili z odstranitvijo zvonika in povečanjem nekdanje kapele sv. Trojice. Leta 1976 ga je porušil potres, na tem mestu so nato zgradili kavarno Letni vrt, nasproti pa hotel Alp in uničili Fabianijev park. Obe vojni ter povojna in popotresna obnova pa je za Bovec pomenila uničenje naselbinske dediščine.

3.7 GOSPODARSTVO IN SPREMEMBE KRAJINE V 20. STOLETJU

Bovško je proti koncu 20. stoletja postalo podvrženo procesu deagrarizacije in s tem širjenju gozda. Z možnostjo zaslužka v neagrarnih dejavnostih se je začelo odseljevanje ljudi in opuščanje kmetijstva, najprej na planinah, nato v dolinah. Temu procesu pa smo priča še danes. Glavni vzroki za to so ekonomski – preveliki stroški zaradi naravnih danosti in slabih prometnih povezav ter premajhna donosnost kmetovanja. Posledice so ponovno povečanje gozdnatosti, vračanje nekdanje izrinjene divjadi, umirjanje erozije in spremembe v mikroklimi kot so manjši temperaturni ekstremi in večja vlažnost. Z gospodarskega vidika in z vidika kulturne krajine pa je postalo moteče zaraščanje nekvalitetnih pionirskih gozdov na nekdanjih kmetijskih zemljiščih, poleg tega pa manjša pestrost rastlinskih vrst.

Kmetijstvo je bila do druge svetovne vojne glavna gospodarska panoga na Bovškem. Domačini so se ukvarjali predvsem z rejo drobnice, skoraj vsako gospodinjstvo je imelo tudi eno ali več glav goveda ter kokoši. Demografska slika je bila precej drugačna od današnje, saj je bil takrat naravni prirastek izjemno velik. Ljudje so si zato morali poiskati službo drugje, večinoma po rudnikih v severni Evropi pa tudi v Ameriki, od koder se jih veliko ni vrnilo. Prebivalstvo je zredcirala tudi druga svetovna vojna ter beg narodno zavednih prebivalcev v Jugoslavijo. Po vojni se je zaradi opustošene pokrajine veliko ljudi odselilo v industrijsko razvite kraje na Gorenjskem, še več pa jih je odšlo na Goriško.

Zaradi drastičnega upada prebivalstva ob meji z Italijo je tako v 60. letih prejšnjega stoletja takratna država Jugoslavija začela spodbujati industrijski razvoj in na Bovškem ustanovila podjetja kot so Kovinska (kovinska industrija), Tovarna pohištva in ČIB (tekstilna industrija) v Bovcu ter Tovarna krede na Srpenici. Prebivalstvo naj bi se tako, poleg redne zaposlitve v tovarni, ukvarjalo še z dopolnilnimi dejavnostmi kot so kmetijstvo in turizem. Država je v sklopu popotresne obnove po letu 1976 veliko sredstev vložila v infrastrukturo, predvsem v ceste, vodovod in telefonijo. Vse to je pripomoglo k zadrževanju prebivalstva na podeželju in k skoraj 100% zaposlenosti prebivalstva.

Identiteto Bovškega so torej skoz zgodovino postopoma oblikovale geografske, gospodarske in kulturne posebnosti. Slednje so se v preteklosti razvijale same po sebi, nezavedno, iz eksistencialnih potreb. Bovško je namreč zaznamovalo težavno preživetje, poleg tega pa še naravne nesreče in vojne, zato so si ljudje v različnih zgodovinskih obdobjih stanje izboljševali z različnimi ukrepi.

4 NEURESNIČENI NAČRTI V PRETEKLOSTI

V preteklosti je bilo Bovško priča številnim velikim projektom, ki bi ob uresničitvi popolnoma spremenili podobo Zgornjega Posočja. Čeprav bi verjetno pripomogli k razvoju gospodarstva in preprečili odseljevanje, bi pa po drugi strani okrnili kvaliteto bivanja.

4.1 NAČRTOVANJE ŽELEZNICE

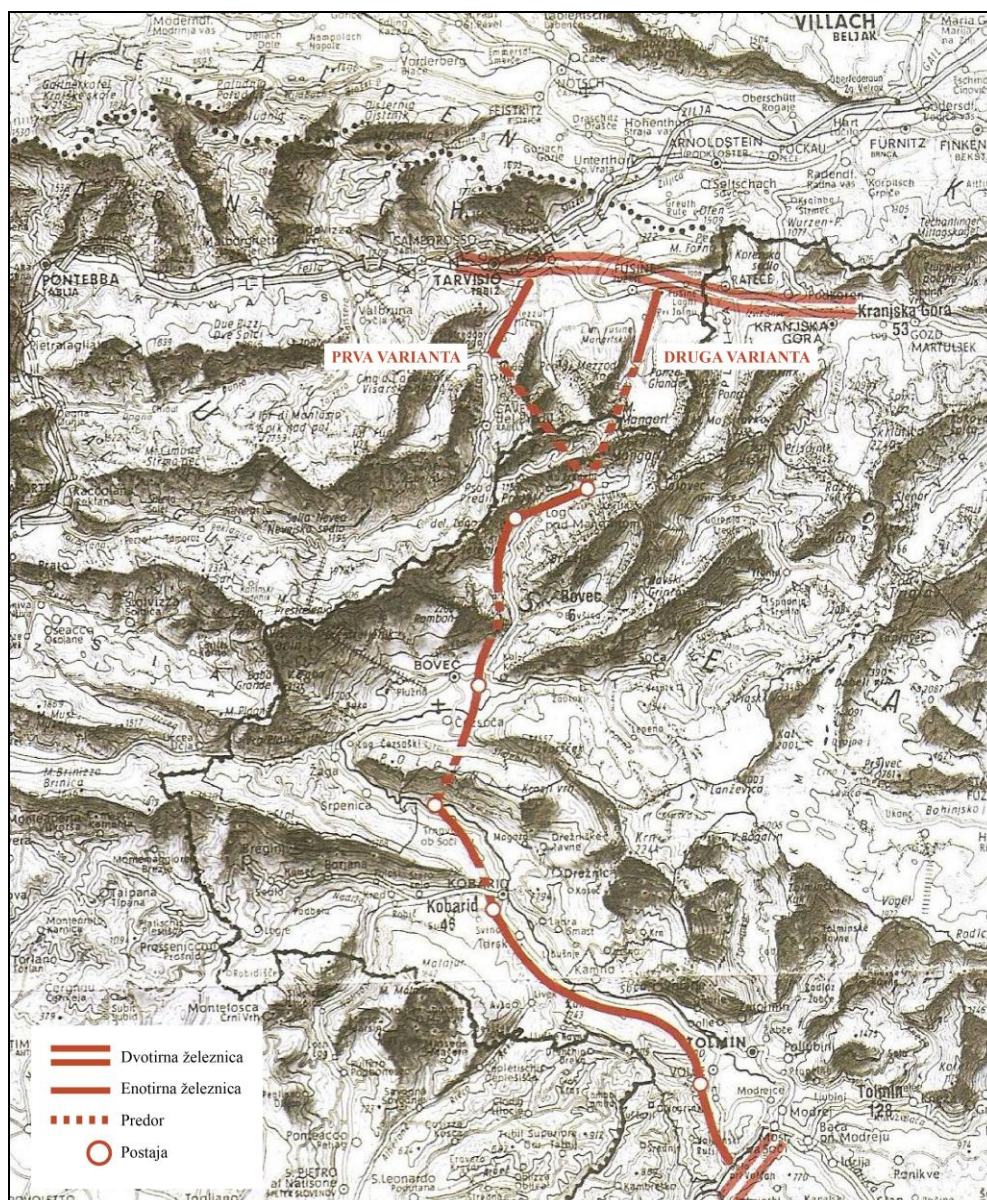
Prvi predlog za izgradnjo železnice sega v petdeseta leta 19. stoletja, ko so hoteli vzpostaviti najkrajšo zvezo med jadranskimi pristanišči in kraji južno od Donave, za kar so se zavzemala industrijska podjetja, rudniki in železarne. Tako sta nastali dve različici trase železnice: Trbiž – Kanalska dolina – Ponteba – Videm in Trbiž – Predel – Soška dolina – Gorica. Obveljala je prva, saj je Avstrija po porazu z Italijo izgubila del ozemlja in je proga s Trbiža v Videm ni več zanimala.

Druga pobuda za traso čez Soško dolino je bila po odprtju Sueškega prekopa leta 1869, ko se je promet v tržaškem pristanišču močno povečal. Proga prek Dunaja in Maribora je bila predraga, zato se je Tržaška trgovinska zbornica zavzemala za izgradnjo proge čez Predel, ki bi pomenila najkrajšo povezavo z Bavarsko, Gornjo Avstrijo in Češko. Tržaški mestni svet pa je predlagal traso Divača – Škofja Loka – Celovec, saj bi na ta način lahko tržaška lesna industrija izkoriščala gozdove Notranjske in Gorenjske. Na koncu so kot kompromis med obema stranema zgradili sedanjo bohinjsko progo. Poleg velike višinske razlike in zahtevnega terena na Bovškem pa je bil glavni razlog, da so gradnjo zavrnili, vojaški, saj bi proga tekla preblizu meje z Italijo.

Leta 1899 je zopet prišlo do ideje o gradnji proge skozi Soško dolino. Zahtevali so izgradnjo lokalne proge od Mosta na Soči do Kobarida, s podaljškom do Bovca in Čedadu. Predlog je bil leta 1901 sprejet s strani Železniškega ministrstva, ki je potrdilo tudi izvedljivost proge, vendar do izvedbe ni prišlo.

Tudi v času italijanske okupacije je prišlo do zanimanja za gradnjo železniške proge. Nastali sta dve različici Predilske trase. V prvi je načrtovan predor iz Trbiža prek Mrzle vode pod Predilom v Loško Koritnico, v drugi pa predor iz Trbiža prek Bele peči pod Mangartom v Loško Koritnico. Gradnja se ni uresničila, saj naj bi bila proga nedonosna. Kakorkoli pa so za potrebe vzpostavitve železnice zgradili elektrarno na Gljunu z akumulacijo pod Plužnami, in elektrarno Log na Mangartskem potoku, ki pa so ju naposled izkoristili za elektrifikacijo na Bovškem.

Po drugi svetovni vojni se je še zadnjič v zgodovini Bovškega pojavila ideja za izgradnjo železniške proge Most na Soči – Bovec. Dolga bi bila 40 km, višinska razlika med začetno in končno postajo pa bi bila 246,7 m. Proga bi bila speljana skozi štiri predore in čez številne mostove s štirimi vmesnimi postajami in končno postajo v Bovcu. Z razvojem avtomobilskega prometa pa so tudi to idejo opustili (Rustja, 2002: 227-247).

Slika 29: Prikaz trase železnice po obstoječih opisih (Klavora, 2003: 224)

4.2 NAČRTOVANJE HIDROENERGETSKEGA OMREŽJA

Po prvi svetovni vojni je prišlo do povečane potrebe po izrabi električne energije, zato je italijanska železniška družba leta 1921 začela načrtovati izgradnjo osmih pretočnih elektrarn na Soči in Koritnici, poleg tega so načrtovali še izrabo Rabeljskega jezera. Na leto naj bi tako proizvedli 147,5 GWh električne energije. Projekt je bil leta 1927 prenovljen, leta 1930 pa dopolnjen.

Leta 1942 je elektrarne in načrte prevzela AIESA (Alto Isonco Elettricità Società Anonima), ki je na Bovškem planirala tri velike zaježitve. Prva bi potopila dolino Koritnice od mostu v Možnico do trdnjave Kluže, kjer naj bi bil jez. Vodo do prve HE Log bi speljali iz Rabeljskega jezera. Druga akumulacija je bila predvidena na Soči pri

Kršovcu, kjer bi bila tudi druga hidroelektrarna. Tretja akumulacija je bila predvidena pred predorom skozi Polovnik, kjer bi zgradili hidroelektrarno Trnovo. Projekt ni bil izveden, ker so se začeli spopadi, po drugi svetovni vojni pa je bila Slovenija priključena k Jugoslaviji. So pa med vojno opravili vrtanja in izkopavanja v Klužah in pri Kršovcu, pri Slatniku v Čezsoči pa so začeli kopati predor skozi Polovnik.

Vodni potencial so v podjetju Soške Elektrarne znova preučevali med leti 1953 – 1955 in 1962 – 1965. Načrtovali so zajezev Soče pri Boki, nasip bi bil visok 80 m. V Bovški kotlini bi tako nastalo 10,5 km dolgo in 2,1 m široko jezero, kamor bi speljali tudi Učjo in Boko. Tako bi morali izseliti 430 prebivalcev, saj bi bile potopljene vasi Čezsoča, Podklopca, Podčela, Vodenca in Jablanca. Vodno silo bi izkoriščala HE Trnovo, ki bi letno proizvedla 420 GWh električne energije. Do realizacije načrta ni prišlo, saj bi bilo sezonsko nihanje gladine preveliko, poleg tega pa so gradnji, poleg domačinov, nasprotovali tudi naravovarstveniki ob popisu naravne in kulturne dediščine na terenu (Rutar, 2002: 251-260).

Kasneje so se pojavili tudi načrti za izkoriščanje Učje z zaježitvijo od italijanske meje proti Žagi, ki so bili podani v več variantah. Poleg akumulacijskega bazena s pregradnim objektom na koti 545 m bi zgradili še dovodni sistem, strojnico z agregatom ter zadrževalni bazen na koti 334 m. HE Učja bi tako v enem letu proizvedla 31 GWh električne energije. »Podana je pobuda za vnos v planske dokumente Občine Bovec, izdelana je strateška presoja vplivov na okolje z oceno potresnega tveganja in poplavne varnosti, v postopku pa sta tudi pridobivanje energetskega dovoljenja in študijska dokumentacija.« (Lokalni energetski ..., 2011: 95).

4.3 PROJEKT »GORNJI JADRAN« - NAČRT ATC BOVEC

Konec 60 let prejšnjega stoletja je bil za Primorsko izdelan koordinacijski regionalni prostorski načrt, t.i. projekt »Gornji Jadran«, ki ga je financirala Vlada SFRJ in Razvojni program Združenih narodov. Projekt so sestavljali načrti za izgradnjo letališča, golf igrišča in hotelskih kompleksov v Portorožu; golf igrišča in hotela v Lipici in načrti za izgradnjo Alpskega turističnega centra Bovec – ATC Bovec. Detajlni načrt sta v sodelovanju z Urbanističnim inštitutom SR Slovenije v letu 1972 izdelala Marjan Debelak in Gerard Wolf, v katerem je bilo predvideno urejeno novo golf igrišče z devetimi igralnimi polji v Bovcu, obnovljeno in povečano športno letališče, zgrajen moderen hotelski kompleks s 5.000 ležišči, bazeni, trgovinami, zabavišči in številnimi športno-rekreacijskimi objekti.

Iz Bovca bi bil dostop na Kanin možen s tremi krožno-kabinskimi žičnicami z zmogljivostjo 900 – 1.200 oseb/uro, iz Bovca pa bi bila speljana tudi cesta do Krnice, ki leži na nadmorski višini 1.390 m. Kaninsko smučišče bi povezovalo sedem sedežnic in osemnajst vlečnic, po progah pa bi lahko naenkrat smučalo 10.000 – 13.000 oseb. Novi turistični center v Bovcu bi bil preko dvosedežnice povezan z vasjo Čezsoča, kjer je bilo načrtovano manjše smučišče za 1.400 oseb s šestimi vlečnicami, sankasko progo in skakalnico. V poletnem času pa še 3 ha velik bazen, ki bi ga napajal potok Slatenik (ATC Bovec, 1972).

Takratna SFRJ pa ni bila sposobna zagotavljati zadostnih finančnih sredstev za uresničitev vseh zastavljenih projektov, zato je prišlo do preusmeritve sredstev, ki jih je v obliki kredita zagotavljala Mednarodna banka, v druge projekte, dela na projektu ATC Bovec pa so zastala. Tako je bil leta 1974 dograjen le minimalen del originalnega načrta, torej krožno-kabinska žičnica iz Bovca do Kaninskih podov, dve sedežnici in ena vlečnica, cesta do nadmorske višine 1.200 m, restavracija, parkirišče ob vstopni postaji ter hotel Kanin z bazenom, kasneje pa še sedežnica Skripi.

5 ANALIZA SWOT

Pri prostorskem planiranju je analiza SWOT v zadnjem desetletju pogosto uporabljena metoda za ocenjevanje prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, ki se kažejo v prostoru in služijo za ugotavljanje smernic razvoja. Po tem je tudi dobila ime – SWOT je namreč angleška kratica iz začetnic besed: Strengths (prednosti), Weaknesses (slabosti), Opportunities (priložnosti) in Threats (nevarnosti). V postopku analize se najpogosteje ocenjuje naslednja področja: okolje in prostor, družbeno okolje, človeški viri in gospodarstvo.

»Prednosti občine so dane prostorske lastnosti ali raba prostora, s katerimi lahko doseže določene razvojne cilje prostora. Slabosti so tiste lastnosti prostora, ki lahko ovirajo ali zadržujejo doseganje opredeljenih ciljev. Priložnosti so razmere v zunanjem okolju, kar lahko občina izkoristi kot priložnost, na primer prometna lega in podobno. Z njihovim pravilnim in natančnim programiranjem se občini odpirajo možnosti, da doseže svoje cilje. Nevarnosti pa so tisti dejavniki v zunanjem okolju, ki lahko ogrozijo doseganje zelenih ciljev in na katere ni velikega vpliva, jih pa občina lahko obvladuje in je nanje pripravljena.« (Bell, 1988: 67, cit. po Bubola, 2003).

5.1 ANALIZA SWOT ZA OBČINO BOVEC

Prednosti

- obmejno območje, bližina večjih tržišč v Italiji, Avstriji
- nizka stopnja brezposelnosti
- izvozno usmerjena podjetja
- prepoznavnost v smislu turizma
- trženje športno-rekreativnih aktivnosti in adrenalinskih športov
- tradicija kmetovanja, avtohtona mlečna pasma *bovska ovca* in prepoznavni lokalni kmetijski proizvodi
- dokaj ohranjena kulturna dediščina in zgodovinski ostanki
- ohranjena biotska pestrost, okolje in naravne vrednote
- velika gozdnatost in velika ohranjenost vodnih virov
- potencial za izkoriščanje obnovljivih virov energije (sončna, lesna biomasa)

Slabosti

- demografska ogroženost predvsem hribovitih območij (izseljevanje in staranje prebivalstva)
- nizka izobraženost prebivalstva in pomanjkanje izobraževalnih institucij
- počasno urejanje poslovnih in obrtnih con
- pomanjkanje podjetniških iniciativ oziroma finančnih sredstev
- nepovezanost turistične ponudbe in slaba oziroma dotrajana turistična infrastruktura
- neugodne naravne možnosti za intenzivno kmetijstvo (klimatski vplivi, razdrobljenost zemljišč, razgibanost reliefa in onemogočena uporaba sodobne mehanizacije)
- opuščanje kmetijstva in zaraščanje kmetijskih zemljišč

- izginjanje tipične arhitekture, propadanje kulturne krajine in objektov kulturne dediščine
- slaba prometna povezanost, predvsem pozimi manj ugoden dostop

Priložnosti

- čezmejno sodelovanje in sodelovanje s kraji, ki imajo razvito letališko infrastrukturo
- razvoj raziskovalnih institucij na področju ekologije, kmetijstva in rabe alternativnih virov energije
- proizvodnja lesne biomase
- razvoj programov za izobraževanje in usposabljanje prebivalstva ter projektov na področju ekološkega kmetijstva in turizma
- pridobivanje evropskih sredstev za razvoj gospodarstva in gospodarske javne infrastrukture
- pridobivanje strateških partnerjev, ki so zainteresirani za naložbe v gospodarstvo oziroma turizem ter iskanje potencialnih investitorjev
- promocija in trženje turistične destinacije v povezavi s kulinariko, športno-rekreativnimi dejavnostmi, ekološkim kmetovanjem, naravnimi danostmi ali kulturno dediščino
- razvoj blagovne znamke tipičnih lokalnih produktov, pridobivanje certifikatov za izdelke višje kakovosti

Nevarnosti / ovire

- individualizem in pomanjkanje zavedanja nujnosti sodelovanja in povezovanja v skupnosti na področju kmetijstva, športnih dejavnosti in turizma
- prevelika obremenitev na Sočo s pritoki zaradi pojavljanja vedno novih tujih športnih agencij z vedno več obiskovalci, česar naša zakonodaja ne prepoveduje
- močan potres z veliko porušeni objekti
- vplivi na okolje in onesnaževanje iz Furlanije – Julijske krajine
- ukinitvev subvencij, namenjenih vzpodbujanju ekološkega kmetijstva
- zaostajanje v razvoju zaradi nezainteresiranosti domačinov oziroma pojavljanje civilnih iniciativ proti vsakršnemu posegu v prostor

6 SCENARIJI

»Scenarij je opis ali podoba sedanjega stanja, verjetnega ali zelenega prihodnjega stanja in tudi serije dogodkov, ki vodijo od sedanjega do tega zelenega ali verjetnega prihodnjega stanja.« (Veeneklaas in van den Berg, 1995: 11, cit po Dobravec, 2006: 6)

Scenariji so orodje, ki pomaga urediti predstave o prihodnosti in jih povezati z odločitvami. Ne služijo napovedovanju prihodnosti, saj so raziskovalna dejavnost. Scenariji so namenjeni oblikovanju vizije ter strategije ukrepanja, lahko služijo kot priprava na različne možne dogodke v prihodnosti in prepoznavanje znakov sprememb. Pripomorejo k spodbujanju ustvarjalnega razmišljanja o odzivih na probleme in so orodje za preverjanje strategij v različnih okoliščinah.

Tipologijo scenarijev je leta 1981 opredelil Ackoff, leta 2005 pa še Shearer, ki scenarije delita na normativne ali proaktivne in na deskriptivne ali napovedovalne. Pri prvem tipu je opredeljena zelena prihodnost, do katere pridemo z različnimi ukrepi. S scenariji torej preverjamo različne možnosti, da bi dosegli izbran cilj. Pri drugem tipu pa gre za predstavitev različnih možnosti razvoja ob opredeljeni sedanjosti in gonilnih silah. Služijo pripravi na možno prihodnost, preverjanju učinkov sedanjih odločitev in opozarjajo na morebitne nevarnosti (Gantar, 2012).

Še eno izmed tipologij scenarijev sta opredelila Herman Kahn in Social Futures Studies, kjer se scenariji delijo na trendne, optimistične, pesimistične in nasprotujoče. Trendni scenarij ne predvideva velikih odklonov od sedanjega stanja, zato ga lahko opišemo tudi kot scenarij »S tokom«. Tak scenarij prikazuje, kakšna bi bila prihodnost brez posegov v prostor. Optimistični scenarij lahko opišemo kot »Idealen svet«, saj napoveduje najboljšo možno prihodnost, je pa običajno redko uresničljiv. Njegovo nasprotje ponazarja pesimistični scenarij, ki predvideva najslabšo oziroma poslabšano različico trendnega scenarija. Njegov namen je predvsem opozoriti na posledice slabih odločitev v sedanjosti. V praksi scenariji največkrat niso poimenovani glede na tipologijo, ime jim pogosto določa kar vsebina (Gantar, 2012).

6.1 POSTOPEK OBLIKOVANJA SCENARIJEV V NALOGI

V diplomski nalogi se bom osredotočila na scenarije, ki se po tipologiji uvrščajo med deskriptivne. Rada bi namreč predvidela, kakšna bi bila predvsem vizualna podoba krajine ob izvajanju določenih dejavnosti v prostoru. Zato bom izdelala tri, med seboj zelo različne scenarije, ki bodo poleg opisov dejavnosti v prostoru vsebovali tudi fotomontaže območij, ki so v določenem scenariju najbolj izpostavljena.

Scenarij bom opisala z umeščanjem dejavnosti v prostor z vidika gospodarstva, prebivalstva in poselitve, gospodarske javne infrastrukture ter okolja in prostora, nato pa še grafično prikazala s primerjavo današnjega stanja in fotomontažo stanja ob uresničitvi določenega scenarija. Vrednotenje scenarijev bo potekalo s pomočjo intervjujev z deležniki iz lokalnega okolja. Intervjuji bodo potekali z vsakim posebej. Prejeli bodo gradivo, ki bo vsebovalo kratek opis vseh treh scenarijev s ključnimi točkami in

simulacijami določenih območij, da bodo lažje sledili moji predstavitvi. Sledilo bo avdio snemanje intervjuja, ki bo potekalo tako, da bom postavila nekaj ključnih vprašanj, na katere bodo lahko bolj obširno odgovarjali.

V vrednotenje bodo vključeni: župan občine Bovec, Valter Mlekuž; direktorica občinske uprave Občine Bovec, Patricija Muršič; bivši župan občine Bovec, Robert Trampuž; predstavnik PRC iz Bovca, Peter Domevšček; terenski kmetijski svetovalec Oddelka za kmetijsko svetovanje Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica, Jani Mlekuž; predstavnik Zavoda za Gozdove Slovenije, Območne enote Tolmin, Krajevne enote Bovec, Dragan Marković, in vodja informacijskega središča Triglavskega narodnega parka v Trenti, Marko Pretner. Nato bom s pomočjo poslušanja posnetkov opisala njihova mnenja in morebitne vsebinske poudarke ter primerjala, v čem so se bolj ali manj strinjali oziroma v čem so si nasprotovali. Na koncu pa bom na kratko komentirala ugotovitve.

Ker je diplomska naloga osredotočena predvsem na vizualno podobo krajine, bo s pomočjo fotomontaž in simulacij prikazana podoba prostora ob uresničitvi določenega scenarija v primerjavi s trenutnim stanjem. Zaradi lažje primerjave med scenariji bom vsakega opisala na enak način, in sicer z vidika gospodarstva, prebivalstva in poselitve, gospodarske javne infrastrukture ter okolja in prostora.

Vsebinska izhodišča za opisovanje scenarijev bodo oblikovana na podlagi zgodovinskega razvoja Bovškega, trenutnega stanja prostora v občini Bovec, izvedene SWOT analize in na podlagi neposrednega poznavanja prostora. Scenarij predvideva stanje prostora v časovnem okviru 25 let.

Deležniki iz lokalnega okolja bodo na podlagi svojih izkušenj in znanja vrednotili scenarije na podlagi kriterijev, ki se nanašajo na ekonomske, okoljevarstvene in družbene vidike. Sledila bo primerjava mnenj, vsebinskih poudarkov in predlogov deležnikov za posamezen scenarij, v zaključku pa bom glede na to podala ključne ugotovitve.

6.2 OPIS SCENARIJEV

6.2.1 Scenarij A) Gozdna krajina

Scenarij »Gozdna krajina« bi se lahko imenoval tudi »S tokom«, saj ponazarja, kakšno bi bilo bodoče stanje prostora na podlagi sedanjih dejavnosti v prostoru, nezainteresiranosti prebivalstva za razvoj, učinkov gospodarske krize in ob nespremenjeni rabi tal v občini. Scenarij predvideva le minimalne posege v prostor. Upošteva predpise, ki veljajo za območja, ki so varovana z narodnim parkom TNP, območja naravnih vrednot in kulturne dediščine ter območja Natura 2000.

Gospodarstvo

Zaradi nezainteresiranosti prebivalstva za kmetijstvo scenarij predvideva opuščanje najprej planinskega, nato še nižinskega pašništva. Prav tako bo, razen obdelovanja manjših vrtov ob hišah, popolnoma propadlo poljedelstvo. Glede na trende, bodo edini obdelan svet predstavljale manjše ekološke kmetije, predvsem v dolini Koritnice in Trente, ki bodo poleg domačih pridelkov in izdelkov turistom ponujale možnost nastanitve v naravnem

okolju. Glavni gospodarski dejavnosti v občini bosta še vedno avtomobilska in kemična industrija ter turizem. Glede na povpraševanje in razvojne možnosti podjetij Mahle Letrika Bovec in TKK Srpenica, scenarij predvideva širitev industrijske cone Srpenica v smeri proti cesti Bovec – Kobarid in širitev proizvodnje podjetja Mahle Letrika Bovec v hale opuščenih tovarn ČIB in Lesna Bovec.

Turizem bodo predstavljale športne aktivnosti na prostem, vezane na reko Sočo s pritoki (ribolov, športi na vodi, soteskanje, zip-line), na športno letalstvo in padalstvo, golf in footgolf, gorsko kolesarjenje ter pohodništvo in plezanje. Športno-rekreativni objekti in naprave se bodo posodabljali, večjih novih gradenj pa scenarij ne predvideva, saj ne bo povpraševanja. Možna bo gradnja največ treh adrenalinskih parkov. Vodništvo, kot dejavnost na bovškem ima več kot 200-letno tradicijo. Zato bo ustanovljen center turističnih in gorskih vodnikov s sedežem v trdnjavi Kluže, ki bodo organizirali vodene pohode po obstoječih planinskih in tematskih poteh, ki se jih bo sčasoma nadgrajevalo (npr. s tablami, klopmi, razgledišči...) in primerno vzdrževalo. Scenarij poleg oživitve trdnjave predvideva tudi vzpostavitev tematskih in učnih poti v duhu zgodovinskega dogajanja na bovškem. Glavne teme bi bile predvsem jantarna pot, srednjeveška podoba trdnjave Kluže in dogajanje na Soški fronti.

Zime bodo zaradi podnebnih sprememb vse toplejše, snežna odeja bo zagotovljena le na višjih legah. Tako bo od zimskih športov, poleg klasičnega in turnega smučanja, možno še krpljanje, sankanje in ledeno plezanje v visokogorju. Na Kaninu se bo na obnovljenih obstoječih napravah odvijalo smučanje po urejenih progah, ki bodo še vedno povezane z italijanskim smučiščem Sella Nevea z lego na osojnim pobočju Kanina. Scenarij ne predvideva množičnega zimskega turizma, zato se nastanitvene kapacitete, gostinski lokali, trgovine in pokriti objekti za sprostitve in rekreacijo ne bodo širili, le obstoječa hotela Alp in Kanin bosta deležna obnove. Zaradi vse večjega zanimanja za lov, povečane gozdnatosti in porasta divjadi, se bo v sezoni lova bolj intenzivno odvijal lovni turizem. V skladu z zahtevami za vzdrževanje naravnega ravnovesja v reki Soči in načrtom upravljanja reke Soče pa bo še vedno potekalo pridobivanje proda, kot edine mineralne surovine, ki jo je mogoče pridobivati na bovškem.

Prebivalstvo in poselitev

Starostna struktura prebivalstva se bo spremenila, povečal se bo odstotek starejših, mladih pa bo vedno manj, saj bodo po končanem izobraževanju ostali v večjih središčih z večjo možnostjo zaposlitve in širšim izborom delovnih mest. Posledično bo nižja tudi rodnost. Zaradi zmanjševanja števila prebivalstva se naselja ne bodo širila, predvsem starejši objekti bodo začeli propadati. Demografsko bosta ogroženi dolina Trente in dolina Koritnice, objekti bodo služili le kot počitniške hiše predvsem v poletnih mesecih. Zaprle se bodo vaše gostilne in trgovine.

Večinski delež prebivalstva v občini bo še vedno zaposlen v industriji. Število zaposlenih v turizmu bo ostalo enako, saj je agencij, ki se ukvarjajo z adrenalinskimi športi, že sedaj več kot dovolj v smislu optimalnega poslovanja kot tudi zmogljivosti prostora. Enako bo ostalo tudi število zaposlenih v storitvenih in kvartarnih dejavnostih, kot so na primer zdravstvo in javna uprava. Zaradi zmanjšanja števila rojstev bo manj zaposlenih v šolstvu, zaprle se bodo podružnične šole. Zaradi dokončanja popotresne obnove se bo brezposelnost

povečala tudi na račun odpuščanja v gradbeništvu. Stopnja brezposelnosti bo v primerjavi s Slovenijo še vedno zelo nizka, le v času zimske sezone bo nekaj več nezaposlenih zaradi zapiranja lokalov in agencij, ki se osredotočajo na poletno sezono. Takrat bo več bo več sezonskih migracij v turistične centre v Italiji, Avstriji in Švici. Druga možnost pa bo delo na domu oziroma delo na daljavo preko telekomunikacijskih omrežij.

Gospodarska javna infrastruktura

Večina objektov se bo še naprej ogrevala na drva, ostala gospodinjstva in javne stavbe pa tudi s pomočjo bioplina. Ker spravilo lesa na Bovškem otežuje zahteven teren, poleg tega pa še številni predpisi s področja ohranjanja ekoloških funkcij gozda, bodo občani večinoma kupovali les, drva pa še vedno pripravljali sami. Zaradi upada števila prebivalstva bo tudi potreba po električni energiji manj, zato se obstoječa infrastruktura ne bo širila, opravljene bodo le rekonstrukcije omrežja. Zaradi starosti in dotrajanosti materialov bo potekala rekonstrukcija vodovodnih sistemov, potreb po izgradnji novih pa zaradi zapuščanja predvsem vasi in zaselkov v Dolini Trente, ne bo. Celotno bovsko bo pokrito s telekomunikacijskim sistemom preko antenskih postaj, ki bodo združene z obstoječimi objekti mobilne telefonije.

Cestne povezave bodo nekoliko boljše od sedanjih, deležne bodo preplastitve cestišča, obnove in gradnje galerij / predorov na odsekih, ki jih ogrožajo plazovi, ter ostalih ukrepov za izboljšanje prometne varnosti, predvsem zaradi povečanja prometa v poletnih mesecih. Zaradi zahtevnega terena oziroma prometne obremenjenosti glavne ceste, bo vožnja s kolesom vezana le na kolesarjenje po gorskih cestah in gozdnih poteh. Letališče v Bovcu bo ostalo v današnji izvedbi, s hangarjem, upravno stavbo, domom zaščite in reševanja in travnato vzletno-pristajalno stezo, služilo bo le v športne in obrambne namene.

Okolje in prostor

Scenarij zaradi opuščanja kmetijstva in gozdarstva predvideva postopno zaraščanje prostora, razen samih naselij, prometnih in energetske koridorjev ter visokogorja. Na Bovškem namreč klimaksno stopnjo rastlinske odeje predstavlja gozd, ki bo posledično prekril elemente kulturne dediščine, saj ne bo posebnega zanimanja prebivalstva za vzdrževanje lokalnih posebnosti. Poleg tega pa bodo zložbe iz kamnov in lesa vseh vrst podvržene še intenzivnemu delovanju klimatskih vplivov in seizmični aktivnosti. Krajina bo izgubila tako vizualno kot tudi biotsko pestrost, saj bodo izginile njive, gozdni rob, pašniki, travniki, propadli bodo sadovnjaki in linijske vegetacijske strukture. Prav tako se bodo zarasli elementi kulturne dediščine, saj zaradi nezainteresiranosti prebivalstva za vzdrževanje ne bodo deležni obnove. Edine jase v gozdni krajini bodo predstavljale košenice, ki jih bodo še naprej ohranjale lovske družine s svojimi delovnimi akcijami. Tik ob hišah po vaseh bodo ostali manjši vrtovi, ki jih bodo obdelovali predvsem starejši prebivalci ali lastniki ekoloških kmetij.

Bivalno okolje bo ohranjeno v enaki meri, saj ne bo potreb po novih gradnjah ali večjih posegih v prostor. Z raznimi projekti se bodo urejala le vstopno-izstopna mesta za športe na vodi z gradnjo manjših parkirišč in objektov s toaletnimi prostori, tuši in prostorom za preoblačenje ter prostori za piknik. Zaradi določenega tipa turistov, ki se ukvarjajo z adrenalinskimi športi, bodo čez poletje obremenjeni predvsem kampi, pa tudi zasebni apartmaji in sobe. Potreb po širitvi oziroma graditvi novih nastanitvenih kapacitet ne bo,

saj bi objekti v zimskem delu leta večinoma samevali. Zimska turistična infrastruktura bo namreč dotrajana, zanimanja za vlaganje pa ne bo, saj bi to zahtevalo prevelik finančni vložek.

Slika 30: Pogled na Bovško kotlino danes (LTO Bovec, 2016)

Slika 31: Povečan promet na reki Soči in zaraščanje prostora, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 32: Pogled proti Čezsoči s pobočja Polovnika danes

Slika 33: Nova razgledna točka ob poti na Polovnik in zaraščanje prostora, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 34: Vstopno mesto za športne dejavnosti na reki Soči v Čezsoči danes

Slika 35: Ureditev vstopnega mesta za športne dejavnosti na reki Soči v Čezsoči, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

6.2.2 Scenarij B) Alpska turistična krajina

»Alpska turistična krajina« je scenarij, ki je izdelan na podlagi preteklih neuresničenih projektov. Pomenil bi popolno spremembo podobe krajine, saj predvideva izgradnjo novih žičniških naprav na Kaninu, nove turistične infrastrukture v Bovcu, zajezitev reke Učje za potrebe pridobivanja električne energije ter izgradnjo predora skozi Mangart.

Projekti so umeščeni na območja, ki so varovana s strani TNP, območja naravnih vrednot, ekološko pomembna območja in območja Natura 2000. Sam predor sicer ne ogroža naravnega okolja, le povečanje prometa povzroča več hrupa in posledično umik divjadi. Ob širitvi smučišča so potencialno ogrožene kraške značilnosti na Kaninskem pogorju, ki pa se jih da, s premišljenim umeščanjem žičniških naprav po terenu, ohraniti. Največji problem predstavljajo posegi na Učji, ki je pritok reke Soče, ki sodi v 1. razred po kategorizaciji pomembnejših vodotokov po naravovarstvenem pomenu, kar pomeni, da se ne sme izrabljati v gospodarske namene. Zato bi bilo nujno pridobiti širše družbeno soglasje za spremembo varstvenih predpisov.

Gospodarstvo

Po načrtu iz časov italijanske okupacije, bo predor potekal iz Loške Koritnice do Bele Peči, kjer se bo priključil cesti Trbiž - Rateče. V preteklosti je bil sicer načrtovan za traso železnice, scenarij pa predvideva gradnjo ceste. Izgradnja železnice bi namreč bila nesmiselna, saj je najbližja postaja na 40 km oddaljenem Mostu na Soči, poleg tega pa je železniška infrastruktura, ki povezuje Kranjsko z Goriško povsem zastarela. Z gradnjo predora in rekonstrukcijo odseka ceste Kobarid – Log pod Mangartom se bo izboljšala prometna povezanost z Italijo pa tudi s sosednjo občino Kranjska Gora.

Zaradi podnebnih sprememb se bo zaprla večina slovenskih smučišč, saj so zaradi svoje lege na nižji nadmorski višini že sedaj soočene s pomanjkanjem snega in visokimi zimskimi temperaturami. V nasprotju z njimi pa je visokogorsko smučišče na Kaninu še vedno deležno obilice snega. Scenarij zato predvideva uresničitev načrta iz 60-ih let prejšnjega stoletja, kjer je celotno Kaninsko pogorje povezano z žičnicami in smučarskimi progami. Še vedno bo vzpostavljena povezava čez Prevalo z italijanskim smučiščem Sella Nevea. Dodatno pa bo zaradi posledic globalnega segrevanja potrebno vzpostaviti sistem za zasneževanje predvsem nižje ležečih prog, ki so načrtovane na nadmorski višini 1.500 m. Vodo, potrebno za delovanje, bi zagotovili z izgradnjo več umetnih jezer, ki se bodo napajale z deževnico oziroma staljenim snegom. Po načrtu je predvidena tudi izgradnja novih hotelov, bazenov, igralnice, wellness centra, gostinskih lokalov in trgovin ob vstopni postaji krožno-kabinske žičnice. S povečanjem števila prebivalstva in turistov bo prišlo tudi do večjega izkoriščanja električne energije. Zato bo potrebna gradnja akumulacijske hidroelektrarne na reki Učji kot predvidevajo načrti Soških elektrarn Nova Gorica. Ob zajezitvi ozke soteske Učje bo nastal akumulacijski bazen v dolžini 1 km od italijanske meje v smeri proti Žagi.

V poletni sezoni se bodo v enaki meri odvijale športno-rekreativne dejavnosti v zraku in na rekah, kolesarjenje, alpinizem in pohodništvo. Vse pa bodo, zaradi varstva narave in okolja, bolj regulirane s predpisi in odloki.

Podjetje Mahle Letrika Bovec bo posodabljal svojo proizvodnjo, možna pa bo tudi gradnja objektov na način zapolnjevanja IC Bovec, kot predvideva OPN. Ostale opuščene zgradbe v IC Bovec bodo prevzela manjša podjetja ali samostojni podjetniki, ki se bodo ukvarjala z dejavnostmi, povezanimi z novo turistično infrastrukturo. Prav tako bodo postopke proizvodnje posodabljali v podjetju TTK Srpenica, gradnja novih objektov pa bo mogoča v smeri proti cesti Bovec – Kobarid.

Prebivalstvo in poselitev

Starostna struktura prebivalstva se bo spremenila, povečal se bo odstotek mlajših, tudi na račun odpiranja novih delovnih mest. Posledično bo višja rodnost, kar pomeni gradnjo novih stanovanjskih objektov v Bovcu in bližnji okolici. Večinski delež prebivalstva bo zaposlen v terciarnih dejavnostih v povezavi s turizmom. Sledil bo delež zaposlenih v industriji. Z gradnjo stanovanjskih in turističnih objektov ter cestne in energetske infrastrukture se bo v času izgradnje povečalo tudi število zaposlenih v gradbeništvu. Brezposelnosti skoraj ne bo. Več bo dnevnih migracij na delo v Bovec, predvsem iz sosednjih občin.

Naselje Bovec se bo razširilo v zahodnem delu z gradnjo novih turističnih objektov, v vzhodnem pa z gradnjo stanovanjskih objektov. Vas Plužna se bo razširila proti zahodu in jugu, vas Kal-Koritnica pa proti zahodu. V dolini Trente ne bo dopustna gradnja novih objektov, bodo pa obstoječi deležni obnove in bodo služili predvsem kot ekološke kmetije oziroma počitniške hiše. Log pod Mangartom bo s svojo ugodno lego ob cesti, pa vendar v mirnem in naravnem okolju, deležen gradnje penzionov po vzoru tistih iz avstrijskih Alp. Naselje se bo širilo v obcestnem prostoru proti Loški Koritnici. Prav tako je zaradi ugodne lege ob cesti Bovec – Kobarid pričakovati, da se bo ob povečanju števila prebivalstva širila vas Žaga. Zaradi poplavne ogroženosti se ne bo širila v smeri proti Soči, ampak na višje ležeči terasi, krajevno poimenovani Gorenja Žaga. Na Srpenici pa bo mogoče zagotoviti še nekaj gradbenih parcel v smeri proti Soči, ki pa teče 40 metrov pod teraso, kjer leži vas, zato ni poplavno ogrožena.

Gospodarska javna infrastruktura

Za potrebe ogrevanja stanovanjskih stavb bodo glavni energenti bioplin in toplotne črpalke, v manjši meri tudi les, za javne stavbe, večje industrijske in turistične objekte pa bo vzpostavljen sistem daljinskega ogrevanja na lesno biomaso. Električno energijo bo na novo proizvajala še hidroelektrarna Učja s priključitvijo na rekonstruiran obstoječi daljnovod. V vaseh Soča in Kal-Koritnica bo zgrajen kanalizacijski sistem s čistilno napravo. Po vseh vaseh bo potekala gradnja komunikacijskih koridorjev (optičnih kablov).

Cestna infrastruktura se bo zaradi velike prometne obremenjenosti posodabljala, predvsem v smislu širitve in preplastitve cestišča ter gradnje galerij zaradi možnosti proženja plazov. Največja investicija bo predor pod Mangartom, ki bo občino povezala prek italijanske občine Trbiž s slovensko občino Kranjska Gora. Vse to bo prispevalo k povečanju potovalne hitrosti in boljše dostopnosti. Vzporedno z obnovo cest bo potekala tudi gradnja kolesarskih poti po dolinah. Na bovškem letališču bo poleg travnate zgrajena tudi asfaltirana vzletno-pristajalna steza, ki bo omogočala polete več tipov letal, predvsem za potrebe prevažanja turistov.

Okolje in prostor

Varstveni ukrepi TNP bodo dosledno upoštevani le v dolini Trente, kjer se bo zaradi omejitve drugih dejavnosti razširilo ekološko kmetijstvo, kar bo pomenilo vzpostavitev novih obdelovalnih površin. Gradnja novih objektov bo prepovedana, obnovljeni objekti bodo služili kot ekološke kmetije ali lovske koč.

Ravninski deli bovške kotline z dolino Koritnice bodo priča širitvi naselij. Pri gradnji objektov ne bo potrebno upoštevati stavbne tipologije bovške hiše, edini omejitvi pri gradnji bosta energetska varčnost objekta in upoštevanje lokalnih materialov na pročelju stavb, kot sta les in kamen. Fasade bodo svetle, pastelne, nedopustne pa bodo močne barve.

Razvoj masovnega turizma in modernejši način življenja bo prinesel popolno opustitev tradicionalnega kmetovanja in gozdarstva, kar poleg zaraščanja pomeni tudi popoln propad ostankov kulturne dediščine. Gozdni pokrov bodo deloma prekinjala le naselja, vode in turistična infrastruktura: poti, kolesarske poti, žičnice, smučišča in tematski parki. Velikega onesnaževanja narave z odpadki klub velikemu številu turistov ni pričakovati, saj bodo za čiščenje redno skrbele pristojne službe. Bo pa predvsem v zimskih mesecih povečan hrup na Kaninskem pogorju zaradi obratovanja smučišča in na cesti Bovec - Loška Koritnica zaradi povečanega prometa, zato se bodo divje živali umaknile v mirnejše okolje.

Slika 36: Pogled na Lemovje danes

Slika 37: Ureditev območja ekološke turistične kmetije na Lemovju v slogu lokalne kulturne dediščine, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 38: Pogled na vstopno postajo žičnice na Kanin v Dvoru danes (Primorske, 2016)

Slika 39: Novo turistično naselje v Dvoru z vstopno postajo žičnice na Kanin, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 40: Pogled proti Loški Koritnici danes (Hostel Soca ..., 2016)

Slika 41: Novo turistično naselje ob cesti v Loško Koritnico proti predoru skozi Mangart, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

6.2.3 Scenarij C) Tradicionalna krajina na sodoben način

»Tradicionalna krajina na sodoben način« je scenarij, ki je izdelan na podlagi tradicionalnih gospodarskih panog ob upoštevanju varstva narave in kulturne dediščine ter kot poizkus prilagajanja na posledice gospodarske krize.

Ob uresničitvi scenarija bo bovško ponovno dobilo bolj pestro podobo tradicionalne kmetijske kulturne krajine. Na ta način se bo ohranila predvsem snovna kulturna dediščina prostora, čeprav se bodo dejavnosti izvajale na sodobnejši način. Scenarij teži k čim večji samooskrbi s hrano in predvideva spremembo miselnosti večine prebivalstva na Bovškem, ki je sedaj usmerjeno v ne-kmetijske dejavnosti.

Gospodarstvo

Najbolj značilna dejavnost celotnega alpskega sveta je tradicionalno planinsko pašništvo, ki je v preteklosti najbolj spreminjalo podobo alpskih krajin. Scenarij tako najprej predvideva ponovno vzpostavitev opuščenih planin, prednost bodo imele tiste z boljšim dostopom. Vse stavbe s pripadajočimi parcelami na določeni planini bo Občina Bovec podarila posameznemu oskrbniku, ki bo moral obnoviti stavbe, pašnike očistiti drevnine in se zavezati reji drobnice. Sčasoma bo vzpostavljen sistem blagovne znamke lokalno tipičnih pridelkov, izdelkov in storitev s poudarjenim poreklom »Pridelano na bovških planinah«, ki bi jih certificirali kot izdelke višje kakovosti.

Sledilo bo iskanje koncesionarja za izkoriščanje bovških gozdov, kar pomeni predvsem izsekavanje nekvalitetnega lesa, ki bi ga uporabljali za ogrevanje javnih in gospodarskih stavb. Na ogolelih območjih bo potekalo pogozdovanje s kvalitetno drevnino, na pobočjih in na območju planin paša drobnice, na dnu dolin pa bodo travniki in sadovnjaki. Na območjih, kjer je visoka ogroženost pred erozijo bo prepovedan vsakršen poseg.

Da bi zagotovili čim večjo samooskrbo s hrano, se bo začelo z uvajanjem sadjarstva, saj so naravne danosti za to dejavnost primerne. Na površinah z majhnim naklonom bodo nasadi avtohtonega sadnega drevja, ob gozdnem robu pa nasadi jagodičevja. Zaradi možnosti pojavljanja vremenskih ujm bo Občina zainteresiranim dala v najem občinska zemljišča po simbolični ceni in prek raznih projektov sadjarjem nudila pomoč pri nakupu sadik. Kmetje bodo imeli možnost prodaje plodov in produktov iz sadja pod blagovno znamko, v katero bodo vključeni vsi pridelki, izdelki in storitve z bovškega. Prodaja bo potekala na lokalni tržnici ali preko spleta, redni odjemalci pa bodo tudi ponudniki gostinskih storitev na Bovškem.

Prav tako bodo na pobočjih obnovljene kulturne terase s krompirjem, imenovane »čomparji«, kjer bo potekalo gojenje avtohtone sorte krompirja. Celoten ravninski svet razen bovškega letališča in obvodnega prostora bo namenjen kmetijstvu, in sicer intenzivnim travnikom in njivam z namakalnim sistemom. V primeru suše bo tako omogočeno zalivanje poljščin s skladiščeno deževnico. Za ekološko gnojenje s hlevskim gnojem bodo skrbeli živinorejci, za zbiranje organskih odpadkov na skupnem odlagališču pa komunalno podjetje. V zimskem času bo lokalna pridelava hrane potekala v opuščenih halah bivših tovarn ČIB Bovec in Lesna Bovec, kjer bo zgrajen komercialni akvaponični

sistem*¹, ki poleg gojenja sadja in zelenjave, omogoča tudi gojenje rib. Zaradi pogostega pojavljanja vremenskih ujm pa je upravičen tudi v poletnem času.

Da bi mlade čim bolj pritegnili k ekološkemu načinu življenja, poudarili pomen lokalne samooskrbe ter jih spodbujali k načrtovanju sodobnih načinov pridobivanja hrane in obnovljivih virov energije, bo, kot predvideva študija iz leta 2008, ustanovljena mednarodna ekološka gimnazija (Brglez in Meden, 2008). Svoje prostore bo imela v hotelu Alp, ki bo prenovljen v sodobno opremljeno izobraževalno poslopje z dijaškim domom.

V opuščenih stavbah v Bavšici bo ustanovljen Varstveno delovni center, ki bo zaposloval odrasle osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju. Ukvarjali se bodo s tradicionalnimi dejavnostmi, kot so čebelarstvo, izdelava kmečkega orodja ter oblikovanje izdelkov iz volne.

V dolini Trente bo potekala obnova hiš v ekološke kmetije z nastanitvami za turiste. Dom Trenta in obstoječe večje nastanitvene kapacitete bodo obnovljene za namen izvajanja raznih izobraževalnih dejavnosti v smislu ohranjanja biodiverzitete in krajinske pestrosti ter kongresnega turizma. Za urejanje okolice in obnavljanje kulturne dediščine bodo poleg prostovoljcev skrbeli tudi kaznjenci, ki bodo namesto kazni zapora opravljali delo v splošno korist.

Zaradi naravnih danosti bo Bovško vsekakor še vedno obiskano s strani turistov, saj se bodo športno-rekreativne dejavnosti na prostem še vedno izvajale v enaki meri kot danes. Turizem bo podrejen kmetijskim dejavnostim, zato v scenariju ni predvideno ustanavljanje novih športnih agencij oziroma širjenje turistične infrastrukture in športno-rekreativnih naprav. Tuje agencije bodo ukinjene oziroma ne bodo imele dovoljenja za izvajanje aktivnosti na Bovškem.

Prenovljen hotel Kanin bo še vedno nudil nastanitve za turiste, največ pa jih bo po kampih in privatnih sobah in počitniških hišah. Obnovljena krožno-kabinska žičnica na Kanin bo pozimi služila prevozu predvsem turnih smučarjev na Kaninsko pogorje, poleti pa gorskim kolesarjem, pohodnikom, obiskovalcem učnih poti po visokogorskem krasu, jamarjem in padalcem. Poleg turnih smučarjev se bodo z žičnico lahko prevažali tudi običajni smučarji, saj bo preko urejene proge Sedlo – Gilberti možen dostop do italijanskega smučišča Sella – Nevea.

Podjetje Mahle Letrika Bovec se bo usmerilo v proizvodnjo električnih vozil. Podjetje TKK Srpénica bo začelo razvijati naravi čim bolj prijazne materiale. Scenarij ne predvideva prostorske širitve podjetij, bo pa prišlo do prenove sistemov ogrevanja in vzpostavitve solarnih sistemov za pridobivanje električne energije.

¹ *Op.a.: Akvapponika je sistem, ki deluje po ekološkem principu. Deževnica napaja akvarije za gojenje rib. V njihovih iztrebkih so hranilne snovi, ki jih rastline nad akvariji porabljajo za svoj razvoj. Odvečna voda z odpadnimi snovmi se preko filtrov in čistilnih naprav prečiščena vrača v akvarije.

Prebivalstvo in poselitev

Prebivalstvo se bo nekoliko povečalo, spremenila se struktura prebivalstva, saj se bodo na bovško začeli preseljevati mladi, ki jim je blizu alternativni način življenja. Zaposlovali se bodo lahko od primarnih vse do kvartarnih gospodarskih dejavnosti, kot so kmetijstvo in gozdarstvo, energetika, gradbeništvo in industrija, trgovina, turizem in rekreacija ter izobraževanje, znanost in sociala. Zaradi uvedbe širokopasovnega interneta in izboljšanja telekomunikacij, bo omogočeno tudi delo na daljavo. Brezposelnosti skoraj ne bo. Odstotek mlajših in starejših bo približno enak.

Rodnost bo nekoliko višja od sedanje, zato bo prišlo do širitve nekaterih naselij, predvsem po pobočjih, in sicer zaradi ugodnejše lege za izkoriščanje sončne energije ter zaradi varstva najboljših kmetijskih zemljišč na ravnih tleh. Tako bodo na novo poseljena prisojna pobočja Rombona nad Bovcem, razširili se bosta vas Plužna ter Kal-Koritnica. Ostale vasi se ne bodo širile, obstoječi objekti bodo deležni le energetske obnove. Na Kaninskem pogorju bodo postavljene samozadostne bivalne celice s solarnimi sistemi kot nastanitvene kapacitete v visokogorju, stavba, v kateri je restavracija pa bo prenovljena v observatorij za opazovanje nebesnih pojavov.

Gospodarska javna infrastruktura

Vzpostavljen bo sistem daljinskega ogrevanja na lesno biomaso, ki jo bo zagotavljalo podjetje s koncesijo za izkoriščanje bovških gozdov. Alternativni vir energije za ogrevanje bo predstavljala tudi sončna energija, saj je občina Bovec med zelo obsevanimi območji v državi, zato scenarij predvideva, da bodo vsi objekti v občini dolgoročno opremljeni s solarnimi sistemi (sončne celice na strehi, fotovoltaična okna,...), možna pa je tudi izgradnja sončne elektrarne, da bi čim bolj zmanjšali odvisnost od delovanja hidroelektrarn na reki Soči.

Cestno omrežje ne bo deležno večjih sprememb, le na izpostavljenih odsekih bo prišlo do razširitve cestišča ali gradnje protierozijskih objektov. Začelo se bo uvajanje električnih vozil na izposoj (električna kolesa, avtobusi), predvsem za potrebe prevozov turistov znotraj občine, pa tudi za organizirane prevoze ljudi na delo. Utrjene kolesarke poti bodo povezovala tudi naravne in kulturno-zgodovinske znamenitosti. Letališče bo dobilo še asfaltirano vzletno-pristajalno stezo, s pomočjo katere bodo na letališču pristajala tudi manjša letala za prevoz ljudi in lokalnih izdelkov in pridelkov.

Okolje in prostor

Z uvedbo daljinskega ogrevanja na lesno biomaso in z vzpostavitvijo planinskega pašništva se bodo gozdovi sčasoma očistili pionirske drevnine, več bo kvalitetnega lesa. Širitev travnatih površin in gozdnega roba ter ponovno obdelovanjem njiv in sadovnjakov na dnu dolin bo pripomoglo k pestrejši podobi krajine in večji biotski raznovrstnosti. Pridelava bo usmerjena v kvaliteto, uporabljali se bodo naravi prijazni pridelovalni postopki z uporabo obnovljivih virov, zato ne bo prišlo do onesnaževanja s fitofarmacevtskimi sredstvi. Očiščene in na novo bodo postavljene škarpe, zidovi in ostale zložbe iz kamnov ter lesene ograje in drugi avtohtoni elementi, ki so del kulturne krajine.

V samih naseljih pa bo pri novogradnjah in obnovah objektov obvezno upoštevati načela pasivne gradnje in uporabo solarnih sistemov. Ogrevanje in, v kolikor bo mogoče, tudi

lastna proizvodnja električne energije, bo potekalo s pomočjo obnovljivih virov energije. V naseljih Bovec, Plužna, Kal-Koritnica, Žaga, Srpenica in Log pod Mangartom bo edina omejitev pri gradnji upoštevanje lokalnih materialov na pročelju stavb, kot sta les in kamen, oblika pa bo lahko svobodna. Nedopustna bo uporaba barvnih fasad, razen zelo svetlih, pastelnih tonov. Pri gradnji objektov v ostalih naseljih v dolini Trente in zaselkih na višje ležečih območjih, vključno s planinami, pa bo potrebno upoštevati še stavbno tipologijo bovške hiše.

Slika 42: Pogled proti končni postaji žičnice na Kaninu danes (Štulc-Zornik, 2015)

Slika 43: Observatorij na območju porušene restavracije in samozadostne bivalne celice na Kaninu, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 44: Pogled po Kaninskem pogorju pod sedežnico Skripi danes (Gore-ljudje, 2016)

Slika 45: Nove samozadostne bivalne celice pod sedežnico Skripi na Kaninu, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 46: Pogled proti Kal – Koritnici z regionalne ceste danes (Google street ..., 2016)

Slika 47: Novo naselje pasivnih stanovanjskih objektov v Kal-Koritnici, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

Slika 48: Pogled proti Ravelniku danes

Slika 49: Pogled na njive, intenzivne travnike in sadovnjake pod Ravelnikom, fotomontaža na podlagi simulacije sprememb

7 VREDNOTENJE SCENARIJEV

7.1 VREDNOTENJE SCENARIJA A) GOZDNA KRAJINA

Uresničitev scenarija se zdi vsem deležnikom, glede na trende v gospodarstvu, zainteresiranost večine lokalne javnosti za nove projekte in pomanjkanje sredstev za investicije, zelo verjetna. Vendar pa predvidevajo manj drastično opuščanje kmetijske rabe in širjenje gozda vse do roba naselij. Vsi se strinjajo, da je na Bovškem dovolj velikih kmetijskih gospodarstev, ki so eksistenčno odvisni od dejavnosti in bodo tudi v prihodnje obdelovali vsaj površine v dolini. Poleg tega predvidevajo, da bodo njihovi potomci nadaljevali z družinsko tradicijo. Za rejo drobnice na Bovškem namreč vidijo dovolj potenciala v povezavi s turizmom in pridobivanjem Evropskih sredstev za vlaganje v visokogorsko kmetijstvo. Vsi so mnenja, da bi v primeru ukinitve subvencij velika kmetijska gospodarstva še vedno imela dobiček od prodaje pridelkov. Manjša sicer težje, vendar je na Bovškem tudi nekaj kmetov, ki se z rejo drobnice ukvarjajo ljubiteljsko in bi kljub ukinitvi subvencij verjetno še vedno nadaljevali z dejavnostjo. Mlekuž V. pa meni, da na območju občine skoraj ni prebivalca, ki bi se na novo začel ukvarjati s kmetijstvom, vidi pa interes izven meja občine. To ugotavlja ob velikem številu prijav na razpis za novega upravljavca planine Mangart.

Mlekuž J. in Domevšček izpostavljata problem lastništva, saj ima veliko kmetijskih gospodarstev travnike in pašnike v najemu. Lastniki parcel nemalokrat menijo, da so subvencije, ki jih prejema kmetje, visoke, zato postavljajo previsoke cene za najem površin. Takšna zemljišča imajo večji potencial, da se bodo v prihodnosti zrasla. Vseeno pa se nekateri lastniki zavedajo pomena obdelovanja kmetijskih površin, in od kmetov ne zahtevajo ničesar.

Pretner vidi problem v izgubljanju navezanosti na zemljo in poslabšanju gospodarjenja s prostorom predvsem zaradi uvedbe nekmetijskih dejavnosti. Meni, da se bo prostor v naslednjih desetih letih sicer še zaraščal, nato pa bo zaradi povečanja potreb po samooskrbi in tudi po preživetju na Bovškem, ponovno oživela kmetijska raba.

Mlekuž J. poudarja, da procesa zaraščanja na pobočjih, ki ne dopuščajo strojne obdelave, ni mogoče ustaviti. Za preprečevanje zaraščanja manjših in bolj nagnjenih površin predlaga dodatne subvencije. Misli, da lovske družine dobro skrbijo za ohranjanje jas in glede na število članov ni bojazni, da bi se dejavnost opustila.

Muršič opozarja na premajhen izkoristek gozda glede na visoko gozdnatost v občini, vendar se zaveda velikih stroškov spravila lesa zaradi strmega terena in nedostopnosti gozdov. Tudi Markovič ugotavlja, da je zaraščanje na pobočjih intenzivnejše zaradi slabe dostopnosti in visokih stroškov gradnje gozdnih cest.

Trampuž meni, da je prepuščanje toku na območju občine Bovec slabo glede na vse potencialne, ki jih prostor premore. Problem vidi predvsem v lokalnem prebivalstvu, ki jih ne zna dovolj dobro razvijati, oziroma odpor do tujcev, ki uresničujejo nove ideje. Predlaga uvajanje dejavnosti, ki ne zahtevajo velikih investicij oziroma gradenj, kot so na primer koncerti na prostem, ki bi popestrili športno-rekreativno ponudbo na Bovškem. Finančna

sredstva za razvijanje manjših projektov, kot jih tudi predvideva scenarij, vidi v prijavljanju na razpise, ki jih finančno podpira Evropska Unija.

Pretner vidi izjemen potencial v razvoju turizma, saj meni, da Bovško ni odvisno od globalnih trendov. Emitivni trgi so namreč relativno blizu, dostopnost je zato mogoča z individualnim prevoznim sredstvom, kar pomeni nizko tveganje v smislu svetovne varnosti.

Vsi se strinjajo, da bo v prihodnosti potrebno z zakonodajo in predpisi regulirati promet na reki Soči. Trampuž izpostavlja, da je vodni prostor občutljiv in dolgoročno bo potrebno omejiti množično ukvarjanje s športi na vodotokih. Da bi dobili podatke o številu ljudi na vodi predlaga monitoring, ki bi ga izvajale športne agencije. Dobili bi oceno števila športnih naprav na reki v določenem časovnem obdobju in uvedli omejitev na vodo. Mlekuž V. pove, da je Medobčinska uprava je v zadnjih dveh letih zadolžena za pobiranje takse za dostop na reko Sočo, denar pa bo v prihodnosti zagotovo namenjen urejanju vstopno-izstopnih mest vključno s parkirišči. Zdi se mu potrebno regulirati število tako ponudnikov športno-rekreativnih dejavnosti na reki Soči s pritoki kot tudi število obiskovalcev. V bodoče predlaga podelitev koncesije za izkoriščanje reke s pritoki v športno-rekreativne namene.

Markoviču se zdi sečnja gozda za vzpostavljanje novih kolesarskih in tematskih poti ter razgledišč dobrodošla, vendar pa trenutno opaža pretirano razpršenost in nepovezanost različnih športnih dejavnosti v prostoru. Kot primer navaja vsakoletne tekme v gorskem kolesarjenju, ki jim organizatorji vsako leto spreminjajo traso. Meni, da bi se morali odločiti za omejeno število stalnih tras, jih infrastrukturno in vsebinsko povezati in jih dosledno vzdrževati. Vsem se zdi nujna vzpostavitev sistema označevanja s tablam in izgradnja novih kolesarskih poti za fizično manj pripravljene kolesarje. Mlekuž V. predvideva, da se bo sredstva za informacijske table in podobno lahko pridobilo iz sredstev EU, težje pa za izgradnjo in vzdrževanje poti.

Domevšček opozarja na nujnost izdelave strategije za vzpostavitev povezanega sistema kolesarskih in tematskih poti na Bovškem, kot tudi za njihovo vzdrževanje. Preko poti bi se obiskovalci seznanili tako z naravnimi vrednotami kot tudi s kulturno dediščino, preko razglednih točk pa tudi s prostorom samim. V kolikor scenarij ne predvideva drugih večjih posegov, bi lahko sredstva za to črpali iz prihodkov od plačanih turističnih taks.

Vsem se zdi vzpostavitev centra vodništva smiselna, vendar na drugi lokaciji. Mlekuž V. ob tem poudarja, da gre razvoj trdnjave Kluže v smeri predstavljanja prve svetovne vojne. V trdnjavi zato predlaga le sedež vodnikov po poteh Soške fronte. S to tematiko je namreč Občina v sodelovanju z Italijo prijavljena na mednarodni razpis. Trampužu pa se zdi vzpostavitev centra vodništva v trdnjavi Kluže smiselna. Opaža, da je tako Bovško kot tudi trdnjava doživelo pestro dogajanje v preteklosti, vendar se je vedno osredotočalo le na prvo svetovno vojno. V trdnjavi z okolico poleg centra vodništva predlaga tudi predstavitev bolj oddaljene zgodovine.

Vsi se večinoma strinjajo, da bo podjetje Mahle Letrika Bovec ostalo v trenutnih okvirjih razvoja in proizvodnje. Proizvodnja sestavnih delov za avtomobilsko industrijo je sicer v

porastu, vendar podjetje nima lastnega razvoja, poleg tega pa ni kadrovskega potenciala, na čemer bi lahko gradili. Razloga sta dva: lokalno prebivalstvo se ni odločalo za tovrstne študije, če pa se je, pa se večina kljub štipendijam po študiju ni vrnila iz večjih gospodarskih centrov.

Pretnerju se zdi popolnoma realen proces depopulacije, vendar ne zaradi visoke umrljivosti in odseljevanja, temveč zaradi lastništva. Prostor je zelo zanimiv v smislu odmaknjenosti, divje narave in miru predvsem za ljudi, ki živijo v večjih centrih. Poleg tega bo takšnega prostora v prihodnosti vedno manj. Na trgu bodo zato takšna zemljišča dosegala vedno višjo ceno, zato jih bodo sposobni kupovati le premožni. Tako bo vedno več počitniških objektov in turistov, stalnega prebivalstva pa vedno manj. Rešitev vidi v uveljavitvi ustrezno dodelane nepremičninske zakonodaje, ki bi to preprečevala. Poleg tega pa predlaga da bi lahko država lokalnemu prebivalstvu pomagala pri nakupu zemljišč z uvajanjem ugodnih kreditov.

Trampuž meni, da se bodo v dolini Trente, v kolikor bo območje še vedno varovano s strani TNP, tudi v prihodnje ohranjale naravne vrednote in kulturna dediščina. Zato bo vsaj ta del prostora na Bovškem v prihodnosti nedvomno nosilec krajinske identitete.

7.2 VREDNOTENJE SCENARIJA B) ALPSKA TURISTIČNA KRAJINA

Deležniki so se pri vrednotenju tega scenarija najbolj strinjali v tem, da scenarij predvideva ogromne investicije, za kar pa na območju občine ni dovolj sredstev oziroma ni investorjev. Glede okoljske ali socialne sprejemljivosti določenih posegov pa so bila mnenja različna. Menijo sicer, da bi uresničitev scenarija pomenila hiter gospodarski razvoj občine, vendar pa bi določeni posegi, ki jih scenarij predvideva, in množični turizem, precej obremenili okolje. Muršič meni, da bi na ta način izginila specifičnost in avtohtonost Bovškega, ki privablja turiste v nekoliko divjo in odmaknjeno, predvsem pa čisto in neokrnjeno naravo predvsem v toplejšem delu leta.

Pretner ocenjuje, da bi bil scenarij, ki je usmerjen v razvoj množičnega turizma, možen le ob vzpostavitvi ustrezne prometne infrastrukture, kar bi na Bovško pritegnilo tudi več investorjev. Glede na to, da gre pretežno za zimski turistični center, se mu zdi izgradnja predora nujna ne samo zaradi povečanja prometa, temveč tudi zaradi pogostega snega in plazov na cestnih prelazih. Vendar pa meni, da do novih cestnih povezav ne bo prišlo predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ki jih država namenja za gradnjo cestne infrastrukture. Pod Mangartom pa predlaga izgradnjo predora za avtovlak iz Trbiža v Loško Koritnico ali pa iz Trente v Kranjsko Goro, v kolikor bi bilo mogoče speljati le en rov. Mlekuž J. in Muršič opozarjata na veliko verjetnost nestrinjanja lokalnega prebivalstva zaradi hrupa in povečanja prometa, saj je Log pod Mangartom obcestno naselje. Poleg tega opozarja na možnost neizvedljivosti gradnje zaradi zakonodaje, saj trasa poteka na območju TNP.

Nasprotno pa se zdi Trampužu gradnja predora zanimiva le za lokalne prebivalce, ki bi na ta način lažje dnevno odhajali na delo v sosednje občine. Meni, da bi z dovolj zanimivo in unikatno ponudbo na Bovškem, pritegnili obiskovalce tudi po obstoječih povezavah. Cesto

čez prelaze bi opremili z več razgledišči, ki bi bila vredna postanka. Poudarja, da je do Trbiža le 31 km oziroma pol ure vožnje, od koder je izhod na avtocestni križ ali železnico. Podobno misli tudi Domevšček, ki dodaja, da se število turistov zaradi hitrejšega dostopa na Bovško, brez zanimive ponudbe in nove turistične infrastrukture, ne bi veliko povečalo.

Mlekuž V. pove, da ideja o izgradnji predora skozi Mangart ni več aktualna, se pa ob pobudi prebivalcev doline Trente poraja ideja o izgradnji tunela pod Vrščem na Gorenjsko. Izdelani sta bili dve varianti, ena pod vrhom Vršiča v 27. ovinku, druga pa iz doline. Slednja bi zahtevala gradnjo dveh rovdov, zato so to varianto opustili, še vedno pa so prebivalci zelo zavzeti za prvo varianto, ki bi omogočala tudi nemoten zimski promet, saj bi se na ta način ognili najbolj izpostavljenim odsekom v smislu proženja plazov na gorenjski strani. Vsi pa se strinjajo, da do gradnje v bližnji prihodnosti ne bo prišlo, saj je z ekonomskega vidika zelo težko uresničljiva

Mlekuž V. in Muršič vidita v uresničitvi načrtov širitve smučišča na Kaninu velike razvojne možnosti za občino. Mlekuž V. meni, da je tudi med lokalnim prebivalstvom želja po vzpostavitvi velikega zimskega turističnega centra, zato se trenutno interesente za vlaganje v infrastrukturo išče tudi izven meja Evropske Unije. Še vedno je mnenja, da je Kanin kot edino slovensko visokogorsko smučišče, ob posledicah podnebnih sprememb, vredno naložb. Meni, da je smučišče državnega pomena in je zato tudi Republika Slovenija finančno podprla obnovo krožno-kabinske žičnice. Misli, da bi večina prebivalcev podprla projekt, še vedno pa bi jih veliko nasprotovalo množičnemu turizmu. Sicer se nastanitveni objekti, zabavišča ter objekti za sprostitve in rekreacijo ne bi gradili v Dvoru, ampak na Žarščah, kjer so bile nekoč vojašnice. Pretner pa meni, da brez prej omenjenih povezav ni mogoča izvedba širitve smučišča Kanin kot zimskega centra z vso ostalo turistično infrastrukturo. Poleg tega se mu zdi investicija vprašljiva tudi zaradi klimatskih razmer, saj je območje na klimatski meji med mediteranskim in alpskim podnebjem pogosto podvrženo pojavljanju vetrov.

Trampuž pa zagovarja vzpostavitev butičnega smučišča s 1.000 dnevnimi obiskovalci, ki so nastanjeni na Bovškem. Ne vidi smisla vzpostavitve množičnega turizma v neokrnjeni naravi. Meni, da bi zimski turizem na Kaninu lahko nadgradili tudi z drugimi dejavnostmi, kot so glasbene in kulturne prireditve, naravoslovne in zgodovinske izobraževalne aktivnosti. Po njegovem so investicije v smučišče tudi s strani države smotrne, saj je v nasprotju z večino drugih slovenskih smučišč, naraven sneg na 2.000 m zagotovljen. Sicer meni, da je bil elaborat »ATC Bovec« izjemno dodelan, je pa za današnje razmere tako obsežen projekt neuresničljiv predvsem z ekonomskega vidika, pa tudi z naravovarstvenega.

Domevšček meni, da smučanje postaja vedno bolj drag šport, zato bo vedno manj ljudi na vplivnem območju smučišča Kanin imelo dovolj sredstev za to dejavnost. Situacija kaže, da Bovško nima dovolj dobro razvite niti osnovne ponudbe, da bi lahko privabljali premožnejše goste. Zato bi morali veliko vložiti tudi v ostalo zimsko turistično ponudbo in infrastrukturo, kar pa predstavlja velike investicije, vlagateljev in sredstev za takšne projekte na državnem nivoju pa je zelo malo. Kor alternativo megalomanskemu projektu širjenja zimske turistične infrastrukture predlaga izgradnjo vodnega adrenalinskega parka, ki pomeni manjšo investicijo in večjo obiskanost, saj bi si obisk lahko privoščil širši krog

ljudi. Vodo bi lahko ogrevali z lesno biomaso prek sistema daljinskega ogrevanja, kot sekundarni vir energije pa predlaga izkoriščanje sončne energije s pomočjo solarnih sistemov.

Vsi se strinjajo z izgradnjo asfaltirane steze na letališču za potrebe prevoza ljudi, saj ne predstavlja velikega posega v okolje. Menijo, da je letalska industrija v velikem porastu, zato bi bila ekonomsko upravičena. Mlekuž J. pa izpostavlja, da bi ob tem naleteli na zelo različna mnenja lokalnih prebivalcev, saj nekatere že v trenutnem obsegu zračnega prometa zelo moti hrup, ki ga povzročajo motorna letala. Trampuž predlaga rešitev v asfaltiranju le polovice steze, druga polovica pa bi bila v travnati izvedbi za ultra lahka letala. V zimskem delu leta bi asfaltirano stezo čistili snega in tako bi letališče obratovalo celo leto. Zjutraj bilo mogoče smučati na Kaninu, popoldne pa preživljati čas ob morju.

Gradnja HE Učja se nobenemu od deležnikov ne zdi sporna z okoljskega vidika, saj je po predlogu načrta SENG gradnja akumulacijskega bazena z jezom umeščena ob italijansko mejo, v strmo sotesko, in ni na vidno izpostavljenem mestu. Opozarjajo pa na popolno nesprejemljivost izgradnje jezov z vidika varnosti za lokalno prebivalstvo. Pretner meni, da je postavitve in trženje HE Učja v domeni SENG za lokalno prebivalstvo nesprejemljiva, saj obstaja bojazen, da bi jez popustil. Predlaga pa, izgradnjo več manjših hidroelektrarn brez večjih akumulacijskih jezer, ki bi bile ravno tako ekonomsko upravičene, vendar v domeni lokalne skupnosti, ki bi na ta način lahko ustvarjala dobiček. To idejo je izpostavil tudi Domevšček.

7.3 VREDNOTENJE SCENARIJA C) TRADICIONALNA KRAJINA NA SODOBEN NAČIN

Deležniki vidijo scenarij kot uresničljiv v veliko elementih, ne pa v vseh, saj so nekatere dejavnosti finančno neizvedljive, druge pa politično vprašljive. Predlagane dejavnosti se jim zdijo tako kmetijstvu in turizmu kot tudi okolju prijazne. Opozarjajo pa na problem velikega individualizma prebivalcev in slabo povezane ter razpršene ponudbe ter nepripravljenosti sodelovanja, kot predvideva scenarij. Menijo, da bi bilo za uresničitev scenarija potrebno povezati vse strokovnjake iz lokalnega okolja ter vključiti politična stališča, ki bi oblikovali skupno strategijo za sonaravni razvoj občine. Na ta način bi bilo Bovško znano tudi po lokalnih kulinaričnih specialitetah in ohranjeni kulturni dediščini, ne le po neokrnjeni naravi in adrenalinskih športih.

Pretner in Trampuž vidita velik potencial v razvoju dejavnosti na Kaninskem pogorju predvsem v poletni sezoni. Žičnica namreč omogoča dostop v visokogorje tudi za starejše in ostale ranljivejše skupine prebivalstva. Izvedljivost dejavnosti, ko so opazovanje nebesnih in vremenskih pojavov, vzpostavitev učno-raziskovalnih poti, obiskovanje jam, gorska zdraviliška ponudba, itd., vidita tudi s pomočjo pridobivanja evropskih sredstev. Na ta način bi na Bovško privabili več izobraženih ljudi.

Glede kmetijstva so bila mnenja zelo različna. Trampuž in Pretner se popolnoma strinjata z vzpostavitvijo *čomparjev* in sajenjem ekološkega semenskega krompirja. Pretner trenutno ne vidi nikogar, ki bi se bil pripravljen s tem ukvarjati. Z Mlekuž V. in Mlekuž J.

ugotavljajo, da krompir na trgu zaradi masovne strojne obdelave dosega izjemno nizko ceno, zato bi bila prodaja ekološko pridelanega krompirja lokalnim ponudnikom gostinskih storitev utopija. V nakup bi jih prepričali le z nižanjem cen, ki bila primerljiva ceni konvencionalno pridelanega krompirja, kmetje pa bi za ekološke pridelke pridobivali subvencije. Mlekuž J. kot alternativo predlaga ekološko pridelavo česna, ki na trgu dosega relativno visoko ceno, pridelava pa je enostavna. Domevšček meni, da bi ponudnike gostinskih storitev težko prepričali v nakup lokalnih pridelkov, saj bi zaradi prekratke rastne dobe pridelke lahko zagotavljali le nekaj mesecev. Trampuž meni, da bi lahko z dobro promocijo tudi prek spleta prodajali ekološko pridelan semenski krompir po višji ceni, in sicer kupcem, ki so bolj trajnostno naravnani in so za take pridelke pripravljeni plačati več.

Domevščku se rekonstrukcija kamnitih zidov in teras kot element kulturne dediščine sploh ne zdi smiselna zaradi obdelovanja površin z mehanizacijo, Trampuž pa bi jih kot del dediščine dal obnoviti le na določenem delu prostora, kjer bi dejansko služili svojemu namenu. Skupaj z Mlekuž V. predlagata območje doline Trente. Muršič poudarja, da je dolina Trente zaradi svoje lege in varstva okolja s strani TNP najbolj ustrezna za razvoj ekološkega kmetijstva v povezavi s turizmom tudi kot prikaz tradicionalnih dejavnosti in kulturne dediščine, ki so oblikovale podobo Bovškega. Zaradi manjših investicij vidi širitev ekoloških kmetij kot uresničljivo. Prav tako se ji zdi Bavšica primerno območje za obuditev in ukvarjanje z lažjimi tradicionalnimi dejavnostmi, v katere bi bile na trg dela lahko vključene ranljive skupine prebivalstva.

Prav tako se Domevščku zaradi klimatskih dejavnikov ne zdita smiselna sadjarstvo in poljedelstvo, saj obstaja verjetnost spomladanskih pozeb. Poleg tega se na območju kljub veliki količini padavin lahko pojavi suša zaradi prodnatih tal. Investicije v namakalne sisteme bi bile velike, poleg tega pa večina prsti na Bovškem slabo zadržuje vodo. Intenzivnega poljedelstva kot zelo rentabilnega na Bovškem tako ne vidi. Poleg Pretnerja in Mlekuž J. vidi vzpostavitev travniških sadovnjakov kot izvedljivo tudi v povezavi z žganjekuho.

Glede vzpostavitve komercialnega akvaponičnega sistema se vsi strinjajo, da je sprejemljivo, vendar menijo, da na Bovškem ni dovolj potencialnih kupcev, saj je dejavnost nova in med lokalnim prebivalstvom še ne dovolj poznana. Prodaja preko spleta pa ne bi bila zelo dobičkonosna saj Bovško nikoli ni bilo prepoznavno kot kmetijsko območje za pridelavo poljščin. Domevšček predlaga alternativo akvaponičnemu sistemu z umestitvijo čisto industrije v opuščene tovarniške hale, kjer bi izdelovali opremo za športno-rekreativne dejavnosti, ki se odvijajo na Bovškem. Zdi se mu bolje graditi na prepoznavnosti v smislu športno-rekreativnih dejavnosti na prostem, za kar na območju obstaja potencial, kot pa vpeljati novosti v smislu poljedelstva, po čemer Bovško ni bilo nikoli prepoznavno. Na ta način bi tudi prispevali k večji neodvisnosti območja od turizma in kmetijstva.

Trampuž meni, da je v splošnem mlajša generacija dovzetna tudi za vzpostavljanje družinskih planin v povezavi s turizmom, vendar pa je prav lokalno mladino težko prepričati v to. Na Bovškem je žal v mentaliteti ljudi ta dejavnost ožigosana kot primitivna. S Preterjem opažata, da predvsem mlajši ne znajo več delati in niti nimajo znanja o

tradicionalnih dejavnostih. Problem vidita tudi v tem, da je potrebno kar nekaj časa, da se investicija povrne in dejavnost zagotavlja zadostne prihodke. Poleg reje drobnice na planini predlaga še uvedbo katere od bolj eksotičnih sort živali ali dejavnosti ali česar koli drugega, kar bi vsako planino predstavljalo kot unikatno.

Muršič pa vidi tudi med lokalnim prebivalstvom interes za vzpostavitev planin oziroma *prestaj* z dobrim dostopom, kjer bi lahko nemoteno potekala prodaja pridelkov pohodnikom in kolesarjem kot tudi drugim skupinam obiskovalcev Bovškega, ki bi prihajali z motornimi vozili.

Pretner pa ne vidi nikogar, ki bi se na novo lotil z delom na planini, saj to zahteva kar nekaj investicij, dobiček pa bi imel šele čez nekaj let. Še večji problem vidi v nedostopnosti planin z motornimi vozili, od česar je odvisna tudi prodaja. Opozarja na možnost suše predvsem na Kaninskem pogorju in na pobočjih Rombona zaradi kraškega površja. Kot edino možno vidi nadaljnji razvoj planine Mangart, saj ima že zadoščene vse pogoje, ki so za to potrebni: asfaltirano cesto, vodo, elektriko in ime.

Domevščku pa se zdi uresničljiva obuditev planin v povezavi s turizmom a le v kolikor bi bila v lasti ene družine, ki pa bi lahko imela zraven še nekoga zaposlenega. Mlekuž J. poudarja, da bi moral bovški sir s certifikatom, kot produkt tradicionalne reje drobnice, postati suvenir ob obisku Bovškega.

Trampuž meni, da z izvedbo projekta daljinskega ogrevanja na biomaso, ki ga je pripravila Golea, Občina že sedaj kasni. Mlekuž V. pove, da projekt ni bil izpeljan zaradi zaprtja dveh največjih hotelov, ki bi bila največja odjemalca. Je pa še vedno aktualen in bo ob ponovnem obratovanju smučišča Kanin in odprtju obeh hotelov, uresničen.

Trampuž misli, da je izkoriščanje gozda, kot predvideva scenarij, uresničljivo, in ne terja ogromnih znanstvenih pristopov. Markovič meni, da je poseka na površinah dovolj, vendar se obseg krčenja v krajšem času ne bi mogel drastično povečati, saj je veliko gozdov slabo dostopnih z mehanizacijo. Samo čiščenje gozda s površin v zaraščanju in pionirskih gozdov za pridobivanja lesne biomase komentira kot nerentabilno, saj je volumen takega lesa majhen, časa za čiščenje pa je potrebno veliko več kot pri poseku starejše drevnine. Markovič predlaga vzpodbujanje čiščenja takih površin v obliki subvencij s strani države.

Markovič poudarja, da je proizvodnja sekancev ekonomsko upravičena le kot sekundarni produkt v lesno-predelovalni industriji. Kot primer navaja žago. Čeprav na Bovškem ne vidi potenciala za izgradnjo velikega obrata, saj sam razrez lesa ne prinaša velikega dobička. Problem je tudi konkurenca na avstrijski strani, kjer s pomočjo ogromnih žag dnevno razrežejo 10.000 m³ lesa. Muršič meni, da bi sistem daljinskega ogrevanja na lesno biomaso oskrboval le večje gospodarske in turistične odjemalce. Predvideva namreč, da se bo večina gospodinjstev še vedno ogrevala na drva zaradi tradicije spravila lesa in drv. Mlekuž V. se popolnoma se strinja z vzpostavitvijo mednarodne ekološke gimnazije, saj bi tudi na ta način pripeljali znanje na podeželje. Spominja se odobravanja s strani vseh prisotnih na seji občinskega sveta, ko jim je bila predstavljena študija za ustanovitev. V kolikor bi se zelo povečala potreba po električni energiji na območju občine, se Mlekuž V. zdi postavitev sončnih celic na strehe hiš izvedljiva. Vprašljiva se mu zdi le izgradnja večje

sončne elektrarne, ki bi okrnile vizualne vrednosti okolja, vendar bi bila v primerjavi z gradnjo HE Učja bolj družbeno sprejemljiva. Trampužu se zdi dejavnost sicer izvedljiva, vendar ne kot osnovna oskrba z električno energijo. S Pretnerjem menita, da se lokalno prebivalstvo nikoli ne bo strinjalo z gradnjo vetrnih elektrarn.

7.4 SINTEZA

Preglednica 10: Primerjava osnovnih značilnosti scenarijev ob upoštevanju mnenja deležnikov

	SCENARIJ A	SCENARIJ B	SCENARIJ C
Kulturna krajina	Opuščanje planinskega pašništva razen planine Mangart. Propad poljedelstva razen ekoloških kmetij na območju TNP. Zaraščanje prostora razen gozdnih jas, območij, kjer je pri gospodarjenju z gozdovi možna uporaba mehanizacije ter dolin (pašništvo v dolini). Propad večine elementov kulturne dediščine razen na območju TNP. Izguba vizualne in biotske pestrosti. Ohraneno bivalno okolje. Vtis divje, prvobitne narave.	Opuščanje gozdarstva in tradicionalnega kmetijstva, razen na ekoloških kmetijah na območju TNP. Zaraščanje prostora razen gozdnih jas in okolice naselij. Propad večine elementov kulturne dediščine razen na območju TNP. Izguba vizualne in biotske pestrosti. Ohraneno bivalno okolje kljub masovnemu turizmu. Povečan hrup na Kaninskem pogorju, v občestnem prostoru (umik divjih živali).	Obnova in vzdrževanje elementov kulturne dediščine na območju TNP. Vzpostavitev družinskih planin z zagotovljenim dostopom (interier objektov sodoben, eksterier avtohtonega videza), gojenje sadovnjakov na rahlo nagnjenih območjih bovške kotline. Njive z ekološkimi pridelki na ekoloških kmetijah. Obuditev Bavšice: čebelarstvo (cvetoči travniki in nasadi cvetoče drevnine). Povečana biotska in vizualna pestrost.
Glavna gospodarska dejavnost	Industrija: širitev industrijske cone Srpenica. Podjetje Mahle Letrika Bovec ostane v sedanjih okvirih, in poletni turizem bosta enakovredna.	Turizem in z njim povezane terciarne in storitvene dejavnosti na Kaninu in v dolini.	Turizem v povezavi s tradicionalnim pašništvom in ekološkimi kmetijami ter čisto industrijo.
Prebivalstvo	Povečan odstotek starejših. Izselsjevanje mladih v večja središča zaradi zaposlitve. Nižja rodnost. Brezposelnost turističnih delavcev pozimi – sezonske migracije v večje turistične centre v Alpah. Delo na domu ali na daljavo.	Povečan odstotek mlajših. Višja rodnost. Odpiranje delovnih mest.	Nekoliko povečan odstotek mlajših – enak deležu starejših. Nekoliko višja rodnost. Odpiranje delovnih mest.
Naselja	Novih gradenj ne bo. Propad starejših objektov. Obnova obstoječih objektov predvsem v počitniške namene na območju celotne občine. Demografsko bosta ogroženi dolina Trente in Koritnice.	Širitev naselij na ravninskih območjih bovške kotline. Pri gradnji bo upoštevana energetska varčnost, ne pa stavbna tipologija. Obnova obstoječih objektov predvsem v ekološke kmetije na območju TNP.	Širitev naselij ob vznožju Rombona in v Kal-Koritnici. Ostali objekti bodo energetske obnovljeni, v TNP tudi z upoštevanjem stavbne tipologije. Pasivna gradnja, lokalni materiali na fasadah in okolici. Izgradnja mednarodne ekološke gimnazije v Bovcu.

se nadaljuje

nadaljevanje preglednice 10

	SCENARIJ A	SCENARIJ B	SCENARIJ C
Infrastruktura	Rekonstrukcije električnega omrežja. Pokritost celotne občine s telekomunikacijskim sistemom preko optičnih kablov. Rekonstrukcija vodovodnih sistemov. Izgradnja novega kanalizacijskega sistema s čistilno napravo v Soči in Kal-Koritnici. Preplastitve cestišča, gradnja galerij. Letališka infrastruktura se ne bo širila, uporaba v športne namene.	Izgradnja sistema daljinskega ogrevanja na lesno biomaso. Izgradnja več manjših hidroelektrarn v domeni lokalne skupnosti, ki bi na ta način ustvarjala dobiček. Izgradnja novega kanalizacijskega sistema s čistilno napravo v Soči in Kal-Koritnici. Gradnja komunikacijskih koridorjev (optični kabli). Prenova celotne cestne infrastrukture: izgradnja predora pod Mangartom ali Vršičem za avtovlak ali pa izgradnja predora pod vrhom Vršiča za cestni promet, širitev cestišča, preplastitve. Asfaltiranje dela steze na letališču (prevoz turistov).	Izgradnja sistema daljinskega ogrevanja na lesno biomaso. Izgradnja solarnih sistemov na objektih. Izgradnja novega kanalizacijskega sistema s čistilno napravo v Soči in Kal-Koritnici. Gradnja komunikacijskih koridorjev (optični kabli). Prenova izpostavljenih odsekov cest (širitev cestišča, galerije), preplastitve. Asfaltiranje dela steze na letališču (celoletno obratovanje letališča. (prevoz turistov in lokalnih izdelkov).
Turizem in rekreacija	Izgradnja povezanega sistema kolesarskih in tematskih poti mimo elementov kulturne dediščine in po gozdnih cestah. Urejanje vstopno-izstopnih mest na Soči. Vzpostavitev centra turističnih in gorskih vodnikov. Obnova žičniških naprav na Kaninu ter hotelov Alp in Kanin. Širitev ponudbe dejavnosti na prostem in povečanje števila športnih agencij. Povečanje prometa na Soči v poletnem času.	Postopna širitev smučišča Kanin. Širitev infrastrukture za športno-rekreativne dejavnosti, ki se lahko odvijajo čez celo leto (npr. izgradnja vodnega adrenalinskega parka, telovadnice, bazena,...), obnova dotrajanih hotelov in ostalih privatnih nastanitev.	Izgradnja kolesarskih poti po dolini. Izgradnja samozadostnih bivalnih celic v visokogorju, po kampih. Obnova žičnic in vzpostavitev učno-raziskovalnih poti, jam za ogled kraških pojavov na Kaninu in izgradnja nastanitvenih kapacitet z gostinsko ponudbo na območju stare restavracije. Urejanje kapacitet za kongresni turizem. Reguliranje športno-rekreativnih dejavnosti na prostem z zakonodajo v smislu nosilne zmogljivosti prostora.

8 RAZPRAVA IN SKLEP

Bovško je v preteklosti zaznamovalo predvsem težavno preživetje v kmetijsko neprijaznem okolju ter naravne nesreče in vojne, zato so ljudje v različnih zgodovinskih obdobjih stanje izboljševali z raznimi ukrepi. Skozi stoletja je bil prostor namenjen kmetijski rabi, predvsem gojitvi drobnice ter pridelovanju hrane predvsem za samooskrbo. Tako so nastali krajinski elementi, ki še danes v bolj ali manj ohranjenem stanju bogatijo bovško kulturno krajino.

S procesom globalizacije je prišlo do vse večjega poenotenja krajin. Te izgubljajo na svojih kulturnih vrednotah in so podvržene osiromašenju naravnih danosti. Največji krivec za to so spremembe v rabi prostora, ki jih je povzročil sodobni človek s svojim načinom življenja. Z opuščanjem kmetijske rabe, predvsem pašništva, smo priča propadajočim domačijam, planinam in zaraščanju travnikov z nekvalitetno drevnino. V preteklosti so ljudje krčili gozd, da bi si zagotovili nove agrarne površine, prav nasprotno pa danes gozd prerašča tradicionalno kulturno krajino. Vzroki opuščanja agrarne dejavnosti so med drugim zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih ter preveliki stroški in premajhna donosnost kmetovanja. Z možnostjo zaslužka v neagrarnih dejavnostih se je začelo odseljevanje ljudi in opuščanje kmetijstva, najprej na planinah, nato v dolinah. Temu procesu pa smo priča še danes.

Kljub temu se med domačini še vedno čuti želja po urejeni krajini, takšni, kot so jim jo zapustili predniki. To pa vedno bolj zahtevajo in pričakujejo tudi tujci. Bovško za mnoge domačine in turiste predstavlja »izgubljeni raj«, območje neokrnjene narave. Gledano v smislu naravnih danosti – čiste vode, bujne vegetacije in pestrih reliefnih značilnosti, to drži. V smislu kulturne krajine pa je Bovško vedno bolj degradirano. Vseeno pa moramo razumeti, da krajina v preteklosti ni bila urejena zato, da bi bila vizualno privlačna, ampak iz eksistencialnih potreb.

Ker se sodobnemu človeku ni več treba boriti za preživetje v tolikšni meri kot v preteklosti, je postal bolj pozoren na kakovost življenja. To je pomenilo dvig zavesti o okolju, ki naj bi bilo urejeno, čisto in pestro. In prav ohranjanje kulturne dediščine je pogoj za pestrost prostora in vzpostavitev krajinske identitete.

V tem smislu je bil oblikovan scenarij C, ki bi ob uresničitvi predstavljal idealno podobo Bovškega, tudi po mnenju deležnikov iz lokalnega okolja, saj so planirane dejavnosti tako kmetijstvu in turizmu kot tudi okolju prijazne. Vendar pa je treba poudariti, da so določeni predlogi povsem utopični, saj so bodisi finančno zahtevni, politično vprašljivi ali pa družbeno neizvedljivi. Sicer bi bila s socialnega, ekonomskega in okoljskega vidika najbolj možna uresničitev trendnega scenarija A, kar je jasno povedala večina deležnikov. Vsekakor pa vidijo uresničitev tudi nekaterih predlogov iz scenarija C, torej bi lahko šel razvoj občine Bovec v smeri vzpodbujanja ekoloških kmetij in tradicionalne reje drobnice vsaj v dolini, butične ponudbe zimskih športov, reguliranih poletnih športno-rekreativnih dejavnosti ter na določenih delih prostora preko tematskih in kolesarskih poti izpostavljene kulturne dediščine in naravnih vrednot.

Scenariji nikakor ne predvidevajo drastičnega krčenja gozda, saj je to seveda zelo pomemben in pester ekosistem. Moteča je le pionirska drevnina, ki je v smislu lesne mase nekvalitetna. Predvsem v dolini prerašča elemente kulturne krajine, zato bi jo bilo tu smiselno odstraniti. S tem pa bi dosegli tudi videz negovane krajine, tako v območju poselitve kot tudi v njeni bližnji okolici. Tako bi v dolinah dobili vtis urejenosti, na pobočjih hribov in gora pa bi zaznavali divjost narave.

Hipoteza 1 je torej potrjena. Kljub izgubljanju krajinske identitete je še vedno čas in interes, da se s premišljenim umeščanjem dejavnosti v prostor oblikuje pestra ponudba in obudi vizualno privlačnejša podoba krajine. Tako bi tudi dosegli pristnost in neponovljivost Bovškega, v primerjavi z ostalimi alpskimi krajinami, ki so seveda enako lepe.

Z izgradnjo smučišča na Kaninu pa je bilo Bovško prvič priča množičnemu obisku. Ima pa turizem na tem območju starejše korenine, in sicer v začetku 20. stoletja, ko so bovške gore odkrili naravoslovci s pomočjo lokalnih pastirjev in gozdarjev, ki so bili odlični poznavalci terena. Glas o lepotah Bovškega je nato dosegel širšo populacijo in s pojavom prostega časa sta postala Bovec in Trenta znani letovišči z nastanitvenimi kapacitetami in najboljšimi gorskimi vodniki.

V zadnjem času pa bilo je kljub legi smučišča Kanin v visokogorju Bovško priča drastični izgubi turistov v zimskem delu leta. Smučišče ter zimska turistična infrastruktura v dolini se vse od svojih začetkov ni posodabljala in razvijala v skladu s časom. Zato so se nekdanji obiskovalci Kanina raje odločali za druge zimske turistične centre.

Scenarij B torej s predlagano širitvijo smučišča ter izgradnjo zimske turistične infrastrukture in dodatne ponudbe v dolini skuša ponovno vzpostaviti identiteto na področju zimskega turizma v Bovcu z okolico ter ekološkega kmetijstva v dolini Trente, kjer je zaradi omejitev TNP omejen razvoj drugih dejavnosti. Ker pa je smučišče na Kaninu le del megalomanskega načrta, ki je bil pripravljen konec 60-ih let prejšnjega stoletja, je bilo smiselno preveriti še druge neuresničene projekte iz preteklosti, kot so gradnja predora oziroma zajezev Učje za potrebe pridobivanja električne energije.

Ob vrednotenju s strani deležnikov pa je hitro postalo jasno, da veliki načrti, ki niso bili realizirani v preteklosti, z veliko gotovostjo tudi v prihodnosti ne bodo. Razlogi so predvsem ekonomski, investicije bi bile ogromne, na območju občine pa ni dovolj sredstev oziroma potencialnih investorjev. Sicer bi po mnenju deležnikov iz lokalnega okolja uresničitev scenarija pomenila hiter gospodarski razvoj občine in vzpostavitev identitete zimskega turističnega središča, vendar bi določeni posegi precej obremenili okolje, kar bi zmanjšalo njegovo privlačnost za mnoge turiste in prebivalce. Poleg tega bi bilo za določene posege nemogoče pridobiti soglasja lokalnega prebivalstva.

Hipoteza 2 je torej le delno potrjena in razvoj občine Bovec ne bo šel v smeri vzpostavitve identitete smučarskega središča, bo pa vsekakor potrebno še bolj intenzivno graditi na prepoznavnosti vrhunsko urejenih športno-rekreativnih dejavnostih, bogati programski ponudbi, ki ne zahteva velikih investicij ter vzpodbujanju tradicionalnih dejavnost in ekološke pridelave, skupaj s poudarkom na vizualni privlačnosti krajine.

9 POVZETEK

Naloga obravnava krajino na območju občine Bovec, ki počasi izgublja krajinsko identiteto predvsem zaradi opuščanja kmetijske rabe in posledično zaraščanja kmetijskih površin ter zaradi neorganiziranosti športno-rekreativnih dejavnosti. S pomočjo orodij, ki se uporabljajo pri planiranju v krajinski arhitekturi so oblikovane smernice za razvoj občine ob upoštevanju naravnih in družbenih procesov, ki so vplivali na podobo krajine, na podlagi trenutnega stanja prostora in naravnih danosti ter na podlagi globalnih gospodarskih in okoljevarstvenih trendov, da bi pripomogli k ponovni vzpostavitvi krajinske identitete Bovškega.

S pomočjo literature s področja zgodovinskega dogajanja na območju občine in pridobivanja slikovnega ter kartografskega gradiva iz preteklosti je nastal nabor dejavnosti, ki so najbolj vplivale na razvoj območja in njegovo prepoznavnost v določenem obdobju ter oblikovale vizualno podobo krajine. Analiza stanja je bila izvedena s pomočjo strokovne literature, subjektivnega poznavanja prostora in s pomočjo prostorskih podatkov, ki so dostopni preko spletnih aplikacij. To predstavlja podlago za izvedbo analize SWOT, ki služi kot orodje pri oblikovanju možnih scenarijev razvoja na primeru konkretne občine. Ugotovljene ključne prednosti občine Bovec so ohranjeno okolje in naravne vrednote, prepoznavnost v smislu športno-rekreativnih dejavnosti ter tradicija kmetovanja; slabosti so pomanjkanje finančnih sredstev, dotrajana turistična infrastruktura, opuščanje kmetijstva in zaraščanje kmetijskih zemljišč ter slaba prometna povezanost. Priložnosti se kažejo predvsem v razvoju in trženju blagovne znamke tipičnih lokalnih produktov, pridobivanju evropskih sredstev za razvoj gospodarstva ter razvoju raziskovalnih institucij na področju ekologije. Največje ovire pa predstavljajo individualizem lokalnih ponudnikov storitev, prevelika obremenitev na Sočo s pritoki ter možnost pojava močnega potresa. Ob upoštevanju vseh analiz so bili izdelani trije različni scenariji razvoja občine Bovec. Prvi je nastal na podlagi trenutnih dejavnosti v prostoru, ob nezainteresiranosti prebivalstva za razvoj, ob upoštevanju učinkov gospodarske krize in ob nespremenjeni rabi tal v občini. Drugi je bil oblikovan na podlagi neuresničenih načrtov v preteklosti in bi pomenil popolno spremembo podobe krajine. Tretji je izdelan na podlagi tradicionalnih gospodarskih panog ob upoštevanju varstva narave in kulturne dediščine ter kot poizkus prilagajanja na posledice gospodarske krize. Poleg strukturiranega opisa posameznega scenarija so s pomočjo fotomontaž izvedene simulacije določenih delov prostora, ki bi jih planirane dejavnosti najbolj preoblikovale, v primerjavi s trenutnim stanjem. Da bi pridobili mnenja o izvedljivosti, ekonomski upravičenosti, okoljski in družbeni sprejemljivosti, so bili v proces vrednotenja s pomočjo intervjujev vključeni tudi deležniki iz lokalnega okolja.

Ključne ugotovitve so, da obstaja interes lokalnega prebivalstva kot tudi Občine, da se s premišljenim umeščanjem dejavnosti v prostor oblikuje pestra ponudba in ponovno vzpostavi vizualno privlačnejša podoba krajine, s čimer bi dosegli pristnost in neponovljivost Bovškega, v primerjavi z ostalimi alpskimi krajinami. Poleg tega bo potrebno še bolj intenzivno graditi na dodani vrednosti in višjem standardu športno-rekreativnih dejavnosti in infrastrukture, bogati programski ponudbi, ki ne zahteva velikih investicij ter vzpodbujanju tradicionalnih dejavnosti in ekološke pridelave v povezavi s turizmom.

10 VIRI

10.1 CITIRANI VIRI

ATC Bovec. Detajlni načrt. 1972. Debelak M. (ur.). Ljubljana, Urbanistični inštitut SR Slovenije: 191 str.

Bubola D. 2003. PSPN (SWOT) analiza in strateške usmeritve podjetja OONET, d.o.o., za obdobje 2003 – 2005: diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta: 44 str.

Dobravec A. 2006. Metodologija strateškega planiranja in njegovih strokovnih podlag: primer občina Šmartno pri Litiji: diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 57 str.

Domevšček P. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Tolmin, Posoški razvojni center (osebni vir, 17. maj 2016)

Evropska konvencija o krajini - izvajanje v Sloveniji. 2008. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 35 str.
http://www.dkas.si/files/Evropska_konvencija_o_krajini.pdf (20. december 2015)

Gantar D. 2012. Tipi scenarijev in njihova uporaba v prostorskem načrtovanju. Geodetski vestnik, 56, 3: 499-512

Geopedia. 2013. Geodetski inštitut Slovenije.
http://www.geopedia.si/#T105_x499072_y112072_s9_b4 (april 2016)

Google street view. 2016. Slovenia: Kal - Koritnica.
<http://street360.net/slovenia/> (8. maj 2016)

Gore-ljudje.net. 2016. Prestreljeniški podi.
<http://www.gore-ljudje.net/informacije/123994/> (5. maj 2016)

Hostel Soča Rocks. 2016. Loška Koritnica valley.
<http://hostelsocarocks.com/loska-koritnica-valley/> (6. maj 2016)

Kajzelj M. 2011. Bovško od doline do planine: Oris tradicionalnega gospodarjenja. Ljubljana, Debora: 371 str.

Klavora F. 2003. Ampletium, Vilz, Plez, Flitsch, Belc. Kdo daj podobo je Bovškemu: O zgodovini, življenju, cesti in naseljih na Bovškem. Tolmin, samozaložba: 250 str.

Lokalni energetski koncept Občine Bovec – končno poročilo. 2011. Goriška lokalna energetska agencija: 212 str.
http://www.obcina.bovec.si/gradivo/gradivo-10.seja/10.seja-gradivo_2.pdf
(4. januar 2016)

LTO Bovec. 2016. Statistični podatki.

<http://www.bovec.si/poslovne-strani/statisticni-podatki/> (april 2016)

LTO Bovec. 2016. Panoramski leti.

<http://www.bovec.si/poletje/letalisce-bovec/panoramski-leti/> (6. maj 2016)

Marković D. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Bovec, Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Tolmin, Krajevna enota Bovec (osebni vir, 18. maj 2016)

Mlekuž I. 2002. Gozdarske krožne gravitacijske žičnice na Bovškem. V: Soški razgovori 1. Kunaver J. (ur.). Bovec, Zgodovinska sekcija Kulturnega društva Golobar: 189-198

Mlekuž J. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Tolmin, KGZ Nova Gorica, Strokovna služba Tolmin. (osebni vir, 20. maj 2016)

Mlekuž V. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Bovec, Občina Bovec (osebni vir, 10. maj 2016)

Muršič P. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Bovec, Občina Bovec (osebni vir, 19. maj 2016)

Ogrin D. 2010. Krajinska arhitektura. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 16 str.

Pokrajinski arhiv Nova Gorica. 2013. »Zbirka razglednic krajev (PANG 667)«. Bovec 705 in Bovec 1210 (osebni vir, 13. oktober 2013)

Pretner M. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. Trenta, Informacijsko središče TNP Trenta (osebni vir, 18. maj 2016)

Primorske novice. 2016. Kaskader na Kaninu gara, birokracija pa zapravlja denar. <http://www.primorske.si/Novice/Goriska/Kaskader-na-Kaninu-gara-birokracija-pa-zapravlja-d> (7. maj 2016)

PISO - Prostorski informacijski sistem. 2016. Občina Bovec. Realis, d.o.o. <http://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=BOVEC>, (april 2016)

Rustja K. 2002. Zgodovina načrtovanja železniških povezav z Zgornjim Posočjem. V: Soški razgovori 1. Kunaver J. (ur.). Bovec, Zgodovinska sekcija Kulturnega društva Golobar: 227-248

Rutar Z. 2002. Elektrifikacija na Bovškem. V: Soški razgovori 1. Kunaver J. (ur.). Bovec, Zgodovinska sekcija Kulturnega društva Golobar: 251-260

SURS - Statistični urad republike Slovenije. SI – Stat. Podatki po občinah
<http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Obcine/Obcine.asp> (april 2016)

Štulc-Zornik D. Podpis pogodbe za sanacijo žičniških naprav na smučišču Kanin. 2015.
Moja občina.
http://www.mojaobcina.si/img/1/H_MAX_1024x768/1_davidstulczornik-kanin-7.jpg
(6. maj 2015)

Trampuž R. 2016. »Vrednotenje treh scenarijev razvoja za vzpostavitev krajinske identitete v občini Bovec«. trampuž.robert@gmail.com (osebni vir, 9. maj 2016)

Trenta – Bovec. 2016a. Pogled na Rutarjev dom v Trenti. Teren 8 - Trenta - Bovec, 1.7. - 31.7.1952. Slovenski etnografski muzej. Terenske fotografije.
<http://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/trenta-bovec/f0000008100> (25. april 2016)

Trenta – Bovec. 2016b. Pogled po dolini Bavščice (v ospredju Gajgerjeva hiša). Teren 8 - Trenta - Bovec, 1.7. - 31.7.1952. Slovenski etnografski muzej. Terenske fotografije.
<http://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/trenta-bovec/f0000008330> (2. maj 2016)

10.2 DRUGI VIRI

Brglez A., Meden A. 2008. Mednarodna ekološka gimnazija Bovec: študija za ustanovitev. Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK: 153 str.

Buser S. 2004. Geološka zgradba Bovškega. V: Bovški zbornik. Fortunat Černilogar D. (ur.). Tolmin, Tolminski muzej: 81-97

Gams S. 2008. Vloga kulturne dediščine pri razvoju turizma v občinah Bovec in Kobarid. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Ljubljana: 100 str.

Gantar D. 2009. Scenarij razvoja kulturne krajine kot dejavnik spreminjanja stališč in ravnanja deležnikov: doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 125 str.

Hrvatini M. 1988. Nekatere značilnosti zemljiške razdelitve in novejša sprememba izrabe tal na Bovškem. V: Pokrajina in ljudje na Bovškem. Kunaver J. (ur.). Ljubljana, Republiški koordinacijski odbor Gibanja Znanost mladini pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije: 73-80

Klavora F. 1994. Socialni in gospodarski položaj in možnosti Bovškega. V: Soški protokol. Krahwinkler H. (ur.). Celovec – Ljubljana – Dunaj, Mohorjeva založba: 267-284

Kravanja N. 1994. Kulturna krajina na Bovškem v toku časa. V: Soški protokol. Krahwinkler H. (ur.). Celovec – Ljubljana – Dunaj, Mohorjeva založba: 57-62

- Komac V. 2003. Zakladnica bovške preteklosti. Idrija, Založba Bogataj: 176 str.
- Kunaver J. 2004. Reliefne in nekatere druge naravne značilnosti bovške pokrajine. V: Bovški zbornik. Fortunat Černilogar D. (ur.). Tolmin, Tolminski muzej: 99-128
- Lipušek R. 1988. Snežni plazovi in nekatere druge fizičnogeografske značilnosti Bovškega. V: Pokrajina in ljudje na Bovškem. Kunaver J. (ur.). Ljubljana, Republiški koordinacijski odbor Gibanja Znanost mladini pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije: 37-54
- Malek Ž. 2010. Razvoj alpske krajine na primeru Zgornjesavske doline : diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 101 str.
- Marušič J., Ogrin D., Jančič M. 1998. Krajine alpske regije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 91 str.
- Mlekuž I. 2002. Gozd v kulturni krajini na Bovškem. V: Soški razgovori 1. Kunaver J. (ur.). Bovec, Zgodovinska sekcija Kulturnega društva Golobar: 205-214
- Občinski prostorski načrt občine Bovec. 2008. Občina Bovec (5. junij 2014)
<http://obcina.bovec.si/obcinski-prostorski-nacrt> (12. januar 2016)
- Regionalni razvojni program Severne Primorske (Goriške statistične regije) za obdobje 2007-2013 (povzetek). 2007. Kobarid, Posoški razvojni center: 36 str.
- Skočir M. 2011. Turizem kot dejavnik ohranjanja planinskega pašništva v Zgornjem Posočju: diplomsko delo. Koper, Univerza na primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, Kulturni študiji in antropologija: 133 str.
- Strategija razvoja turizma na Bovškem. 2005. Bovec, Hosting
www.bovec.si/mma/-/2013041312484701/ (februar 2016)
- Vranješ M. 2008. Prostor, teritorij, kraj: produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Annales: 286 str.

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem mentorici prof. dr. Mojci Golobič za strokovne nasvete in usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge.

Prav tako se zahvaljujem vsem deležnikom iz lokalnega okolja – gospe Patriciji Muršič, gospodu Valterju Mlekužu, gospodu Robertu Trampužu, gospodu Marku Pretnerju, gospodu Draganu Markoviču, gospodu Janiju Mlekužu, gospodu Petru Domevščku, ki so si vzeli čas za intervjuje in vrednotili scenarije razvoja občine Bovec, ki so bili oblikovani v diplomski nalogi.

Za vso podporo in potrpežljivost v času študija se zahvaljujem tudi svoji družini, partnerju Denisu in njegovi družini.

Navsezadnje pa se zahvaljujem tudi vsem ostalim, ki so mi na kakršen koli način pomagali pri izdelavi diplomskega dela.

Priloga A

Preglednica statističnih podatkov iz poglavja 2.3.4 Analiza stanja

Preglednica A: Kmetijska gospodarstva v občini Bovec po rabi zemljišč v letih 2000 in 2010 (SURS, 2016)

Zemljišča	Leto 2000		Leto 2010	
	Površina (ha)	Št. kmetijskih gospodarstev	Površina (ha)	Št. kmetijskih gospodarstev
<i>Kmetijska zemljišča</i>	973	164	868	125
Njive	10	156	6	95
Trajni travniki in pašniki	801	164	772	124
Trajni nasadi	5	60	6	43
Druga kmetijska zemljišča	157	-	84	-
<i>Gozd</i>	51	39	43	36
<i>Nerodovitna zemljišča</i>	20	162	41	125
Zemljišča v uporabi skupaj	1.044	164	952	125
Skupni travniki in pašniki	22.786	-	8.221	-

Op.: – ni podatka za število kmetijskih gospodarstev

Priloga B

Preglednice statističnih podatkov iz poglavja 2.3.5 Prebivalstvo in poselitev

Priloga B1: Število prebivalcev v občini Bovec po letih od 1948 do 2015 (SURs, 2016)

Leto	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1999	2002	2015
Število prebivalcev	4219	4206	3968	3758	3693	3385	3305	3138	3130

Priloga B2: Število prebivalcev in povprečna starost prebivalstva po naseljih v občini Bovec od 2011 do 2015 (SURs, 2016)

Naselje	Leto	2011	2012	2013	2014	2015
Bavšica	Št. prebivalcev	8	7	5	5	7
	Povprečna starost	-	-	-	-	-
Bovec	Št. prebivalcev	1631	1613	1622	1597	1589
	Povprečna starost	44,4	45,0	45,1	45,9	46,1
Čezsoča	Št. prebivalcev	343	324	324	319	320
	Povprečna starost	42,2	43,8	44,2	44,7	44,5
Kal - Koritnica	Št. prebivalcev	151	150	145	149	149
	Povprečna starost	47,9	47,4	48,3	48,4	46,9
Lepena	Št. prebivalcev	35	37	36	34	36
	Povprečna starost	51,3	51,7	54,9	55,3	56,9
Log Čezsoški	Št. prebivalcev	67	67	68	63	64
	Povprečna starost	44,8	44,0	45,0	48,9	47,8
Log pod Mangartom	Št. prebivalcev	137	135	144	140	140
	Povprečna starost	49,0	48,2	46,6	47,0	47,1
Plužna	Št. prebivalcev	54	47	28	45	49
	Povprečna starost	51,1	50,0	51,4	51,9	50,2
Soča	Št. prebivalcev	153	151	147	156	138
	Povprečna starost	49,3	47,9	48,3	50,0	53,0
Srpenica	Št. prebivalcev	185	178	178	180	178
	Povprečna starost	41,3	41,3	42,3	43,1	43,6
Strmec na Predelu	Št. prebivalcev	16	16	17	16	15
	Povprečna starost	-	-	-	-	-
Trenta	Št. prebivalcev	123	122	122	119	118
	Povprečna starost	45,6	45,8	46,7	47,3	48,0
Žaga	Št. prebivalcev	353	339	339	334	327
	Povprečna starost	45,0	45,2	45,6	46,7	46,9
SKUPAJ	Št. prebivalcev	3256	3186	3194	3147	3130
	Povprečna starost	44,9	45,3	45,5	46,4	46,6

Op.: – ni podatka za povprečno starost prebivalstva

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

Priloga B3: Število živorojenih in umrlih ter naravni, selitveni in skupni prirast v občini Bovec po letih od 1995 do 2014 (SURS, 2016)

Leto	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Selitveni prirast	Skupni prirast
1995	22	44	-22	-5	-27
1996	18	51	-33	-4	-37
1997	22	39	-17	13	-4
1998	22	39	-17	15	-2
1999	21	44	-23	53	30
2000	22	44	-22	9	-13
2001	17	48	-31	-11	-42
2002	29	50	-21	9	-12
2003	22	31	-9	14	5
2004	23	45	-22	7	-15
2005	27	43	-16	13	-3
2006	23	53	-30	41	11
2007	26	36	-10	10	0
2008	27	29	-2	-6	-8
2009	32	40	-8	9	1
2010	32	23	9	53	62
2011	30	33	-3	-61	-64
2012	27	31	-4	13	9
2013	19	21	-2	-46	-48
2014	24	36	-12	-1	-13

Priloga B4: Število prebivalcev po petletnih starostnih skupinah v občini Bovec v letu 2015 (SURS, 2016)

Petletne starostne skupine (leta)	Število prebivalcev	Velike starostne skupine (leta)	Število prebivalcev
0 – 4	123	0 - 14	371
5 – 9	134		
10 – 14	114		
15 – 19	104	15 - 64	2012
20 – 24	107		
25 – 39	178		
30 – 34	198		
35 – 39	217		
40 – 44	197		
45 – 49	230		
50 – 54	262		
55 – 59	255		
60 – 64	264		
65 – 69	220	65 +	747
70 – 74	166		
75 – 79	159		
80 – 84	102		
85 – 89	73		
90 – 94	19		
95 – 99	7		
100 +	1		
Skupaj	3130		

Priloga C

Preglednice statističnih podatkov iz poglavja 2.6 Gospodarske dejavnosti

Priloga C1: Število podjetij in število oseb, ki delajo v občini Bovec po letih od 2008 do 2014 (SURs, 2016)

Leto	Št. podjetij	Št. oseb, ki delajo
2008	291	1115
2009	305	1046
2010	337	1032
2011	343	1020
2012	346	1058
2013	403	1075
2014	381	1024

Priloga C2: Povprečna doba bivanja turistov v občini Bovec po letih od 2004 do 2014 (SURs, 2016)

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
2,62	2,69	2,55	2,62	2,69	2,62	2,72	2,64	2,64	2,70	2,68

Priloga C3: Prihodi turistov v občino Bovec po tromesečjih v letih od 2004 do 2014 (LTO Bovec, 2016)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dec - Feb	3.771	3.233	3.898	4.529	7.270	5.802	6.920	6.143	4.963	3.483	827
Mar - Maj	8.655	7.919	6.909	10.380	11.869	10.934	9.512	9.098	9.254	8.030	4.936
Jun - Avg	30.654	29.065	33.651	38.033	47.141	45.653	43.161	52.541	51.216	50.274	42.632
Sep - Nov	8.218	7.412	9.422	8.157	9.673	9.174	8.679	11.812	10.802	8.983	7.640
Sku-paj	51.298	47.629	53.880	61.099	75.953	71.563	68.272	79.594	76.235	70.770	56.035

Priloga C4: Prenositvene zmogljivosti v občini Bovec po skupinah nastanitvenih objektov in letu (SURs, 2016)

Leto	Meritve	Hoteli in podobni nastanitveni objekti	Kampi	Ostali nastanitveni objekti
2008	Št. objektov	15	11	...
	Št. ležišč	816	1485	1630
2009	Št. objektov	16	11	...
	Št. ležišč	855	1485	1575
2010	Št. objektov	15	12	...
	Št. ležišč	833	2190	1732
2011	Št. objektov	12	12	...
	Št. ležišč	795	2165	1758
2012	Št. objektov	13	13	...
	Št. ležišč	852	2215	1972
2013	Št. objektov	13	14	...
	Št. ležišč	848	2327	1773
2014	Št. objektov	10	13	...
	Št. ležišč	445	2049	1891

Priloga D

Inventarizacija zimskih in poletnih športno-rekreativnih dejavnosti v občini Bovec

Priloga D1: Opis zimskih športno-rekreativnih dejavnosti v občini Bovec

AKTIVNOST	OPIS	OBMOČJE (TRASA)
Smučanje Deskanje na snegu	- 2 krožno-kabinski žičnici - 1 funifor (vrsta nihalk) - 4 sedežnice - 5 vlečnic - 6 km lažjih prog - 22 km srednje težkih prog - 2 km težkih prog	Bovec(436 m) – Kanin (2200 m) – Sella Nevea (1100 m)
Jadrarno padalstvo	Vzletišče za padalce ob progi Skripi, let v dolino traja pol ure. Pristanek v bližini parkirišča za obiskovalce Kanina.	- smučišče Kanin - Bovec
Turno smučanje	Smučanje izven urejenih prog	- zahodni del Kaninskega pogorja - pobočje Rombona - pod Kanjavcem - pod Lepim Špičjem
Freeride	Smučanje, deskanje izven urejenih smučišč po celcu. Vzpon z žičnico.	- Kaninsko pogorje
Tek na smučeh	- 8 km - 3 km - 2 km - neutrnjena trasa	- Bovško letališče / polje - okolica vasi Čezsoča - Log pod Mangartom - Loška Koritnica
Sankanje	Urejena in utrjena sankališča. Možnost nočnega sankanja s čelnimi svetilkami.	- cesta na Mangart - cesta na Stol - cesta na planino Lepoč
Plavanje	Plavanje v pokritem bazenu dimenzij 8 x 16 m s temperaturo vode 29°C.	- hotel Kanin * (novo odprtje v sezoni 2018)
Drsanje v dolini	Urejeno drsališče z možnostjo izposoje drsalk.	- Črna Ovca, Bovec
Ledeno plezanje	Plezanje po zamrznjenih slapovih.	- dolina Loške Koritnice
Hoja s krplji	Izposoja krpelj in vodenje. Možnost nočnega izleta.	- dolina Bavšice - dolina Možnice - dolina Zapoden - Zadnja Trenta
Izleti s pasjo vprego	Prevoz iz Bovca do Bele peči, kjer je organiziran izlet na saneh, ki jih vlečejo psi huskiji pod vodstvom usposobljenih inštruktorjev.	- območje Bele Peči (Trbiž) in Rateč
Telovadnica	Fitnes, aerobika, igre z žogo, naprave za dvoranske športe.	- telovadnica OŠ Bovec

Priloga D2: Opis poletnih športno-rekreativnih dejavnosti v občini Bovec

AKTIVNOST	OPIS	OBMOČJE (TRASA)
Kajak	Ocenjena težavnost rek je od 2. stopnje v okolici Bovca do 5. stopnje pod Trnovem ob Soči.	<u>Koritnica</u> 1 urejeno vstopno mesto: - Kluže <u>Soča</u> 9 urejenih vstopno izstopnih mest: - Velika Korita - Zmuklica - Sotočje Vodenca - Čezsoča - Boka - Srpenica 1, 2 - Trnovo 1, 2 2 neurejeni vstopno izstopni mesti: - Bunkerji (Soča) - Kršovec
Rafting	Izlet z gumijastim čolnom za več oseb z vodnikom.	4 vstopno izstopna mesta na reki Soči: - Sotočje Vodenca - Čezsoča - Boka - Trnovo
Rečni bob	Aktivnost se izvaja leže na plavalni deski, ki služi kot opora za premagovanje brzic, plavutke pa služijo za pridobivanje hitrosti in krmarjenje.	Enaka trasa kot pri raftingu.
River Bug	Spuščanje po Soči na napihljivem plovilu, ki se ga usmerja s plavutkami.	Enaka trasa kot pri raftingu.
SUP (stand up paddle board)	Aktivnost, podobna deskanju na vodi. Spuščanje po brzicah z desko ali plovba v mirnejši vodi s pomočjo vesla.	Jezero: - Raibl - Most na Soči
Soteskanje	Hoja do vstopne točke in spust z vrvjo skozi sotesko čez slapove, tolmine in naravne bazene iz apnenca.	- Sušec in veliki Sušec med vasjo Žaga in Srpenica - Fratarica nad Logom - Mlinarica nad Trento
Ribolov	Muharjenje se izvaja od aprila do oktobra z dovolilnico Ribiške družine Tolmin	- od čezsoškega mostu po reki Soči navzdol
Lov	Lovske družine stremijo k ohranjanju prosto živeče divjadi v gorskem svetu, vzdrževanju flore in favne ter ohranjanju kulturne dediščine.	- LD Bovec - LD Čezsoča - LD Soča - LD Log pod Mangartom
Tenis	Štiri igrišča za tenis na prostem, osvetljena z reflektorji.	- Črna Ovca, Bovec
Footgolf	Igrišče šteje 18 lukenj.	- Podklopca, Oaza miru
Golf	Igrišče šteje 9 lukenj.	- Podklopca, Oaza miru
Jadrarno padalstvo	Bovško zaradi svoje lege, termičnih in vetrovnih pogojev jadrlnim padalcem omogoča večurne prelete nad Alpami.	- Kanin - Planja - Mangartsko sedlo
Jadrarno letalstvo Skok s padalom iz letala	Travnata vzletna steza je primerno vzdrževana in poteka v smeri najpogostejših vetrov, kar omogoča vzletanje in jadranje v skoraj vseh vremenskih pogojih.	- športno letališče Bovec

se nadaljuje

nadaljevanje priloge D2

AKTIVNOST	OPIS	OBMOČJE (TRASA)
Jamarstvo	Voden ogled kraških jam z zaščitno opremo.	Kaninsko pogorje; vodenje po jamah - Mala Boka - Srnica
Pohodništvo	Mnoge poti v okolici Bovca, Srpenice, Loga pod Mangartom, Soče in Trente so označene in zavarovane. Možen najem vodnika za manj poznane ali zahtevnejše ture (Loška Koritnica, Zadnja Trenta, Bavšica, Lemovje, Potok Sušec, Slap Boka,...)	Tematske poti: - <i>Etnološka pot</i> (Bovec) - <i>Soška pot</i> (izvir Soče – Kal-Koritnica) - <i>7 dni 7 poti</i> (Soča – Lepena – Vrsnik – Lemovje) - <i>Zdravilne in strupene rastline</i> (Kal-Koritnica – Jablanca) - <i>Pot miru</i> (Log pod Mangartom – Kluže – Čelo – Golobar – Drežnica) - <i>Po stezah bovške ovce</i> (sirarji na Bovškem in planine Mangart, Božca, Duplje) - <i>Naravoslovna učna pot na Prestreljeniških podih</i> (Kanin)
Planinarjenje Alpinizem	Najem gorskega vodnika.	- pohodi in plezanje po najvišjih bovških vrhovih
Izleti s štirikolesniki	Najem štirikolesnika.	- vožnja po gozdnih cestah in makadamskih poteh
Kolesarjenje	Izposoja kolesa in vožnja po številnih kolesarskih in gorskih poteh.	- gorske in kolesarske poti na Bovškem - MTB park Kanin
Jahanje	Jahanje v jahalnem centru z učiteljem. Jahalna šola, krajše terenske ježe in večdnevni izleti po dolini reke Soče.	- dolina Trente in Lepene - dolina reke Soče
Plavanje	Plavanje v pokritem bazenu dimenzij 8 x 16 m s temperaturo vode 29°C. Plavanje v tolmunih.	- hotel Kanin - reka Soča s pritoki
Športno igrišče	Igrišče za nogomet, košarko in odbojko na mivki. Igrišče za nogomet in košarko. Igrišče za nogomet na travi. Odbojka na mivki.	- Bovec, za Telovadnico - Žaga - Log pod Mangartom - Trenta - Čezsoča - Žaga - Vodenca - za hotelom Kanin
Kegljišče	Steza z lesenim nadstreškom, lesene krogle in keglji ter leseno samotžno vodilo za krogle.	- v Trenti ob stavbi TNP
Adrenalinski park		- Srn'ca nad akumulacijskim jezerom HE Plužna
Zip line	Spust po jekleni vrvi s škripcem na varovalnem pasu	- gorska dolina Krnica v Kaninskem pogorju - nad strugo reke Učje, Žaga

Priloga E

Inventarizacija gospodarskih dejavnosti v občini Bovec

Preglednica E: Gospodarske dejavnosti v občini Bovec v letu 2016

Proizvodne dejavnosti	
industrija	- tovarna s proizvodnjo električnih komponent za motorna vozila, izdelkov iz plastike in orodjarstvo, - tovarna s proizvodnjo kemičnih izdelkov, - obrat s proizvodnjo kovinskih izdelkov
obrt	- žaga - 2 ponudnika mizarских del - 2 ponudnika zaključnih del v gradbeništvu - proizvodnja lesenih izdelkov - kamnoseštvo
kmetijstvo	- 22 registriranih kmetov, ki se ukvarjajo z ovčerejo in sirarstvom - žganjekuha in proizvodnja medu kot dopolnilni dejavnosti - farma goveda
gozdarstvo	- zaposleni na Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije – Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica – KSS Tolmin - zaposleni na Zavodu za gozdove Slovenije – Območna enota Tolmin – Krajevna enota Bovec - 2 ponudnika gozdarskih storitev
Neproizvodne dejavnosti	
turizem	- zaposleni v LTO Bovec in TIC Bovec - 33 športnih agencij oziroma ponudnikov športnih dejavnosti - nastanitve: 6 hotelov (1 je v obnovi), 2 hostla, 13 kampov, avtodomsko postajališče, 3 turistične kmetije, 434 sob v ostalih nastanitvenih objektih (počitniški apartmaji in hiše, privatna stanovanja, planinske koče, gostišča ipd.)
trgovina	6 živilskih prodajaln, knjigarna in papirnica, železnina, prodajalna tekstila, 4 prodajalne športne opreme oziroma obutve (od tega sta 2 odprti le v poletni sezoni), 2 prodajalni spominkov, cvetličarna, vinoteka, trgovina z medicinskimi pripomočki
ostale	TNP Dom Trenta, kulturni dom, knjižnica, 3 zavarovalnice, pošta, banka, policija, osnovna šola, vrtec, glasbena šola, občinska uprava, lekarna, zdravstveni dom, 2 zobni ambulant, fizioterapija, 2 muzeja, 3 muzejske zbirke
storitvene dejavnosti	2 kozmetična salona, 3 masažni saloni, 4 frizerski saloni, krojaštvo, 14 gostinskih obratov s ponudbo hrane (gostilna, gostišče, penzion), 8 gostinskih lokalov brez ponudbe hrane (dnevni / nočni bar), slaščičarna, 3 ponudniki računalniških storitev, 10 knjigovodskih servisov oziroma ponudnikov poslovnih ali pisarniških storitev, fotografski studio, čistilni servis, steklarstvo, 7 ponudnikov gradbenih storitev, 2 ponudnika avtobusnih prevozov, 4 avtoprevozniki (prevoz lesa in ostalih gradbenih materialov), 4 ponudniki strojnih izkopov, 2 avtomehanični delavnici, bencinski servis, servis klimatski naprav, servis kabelske in satelitske TV